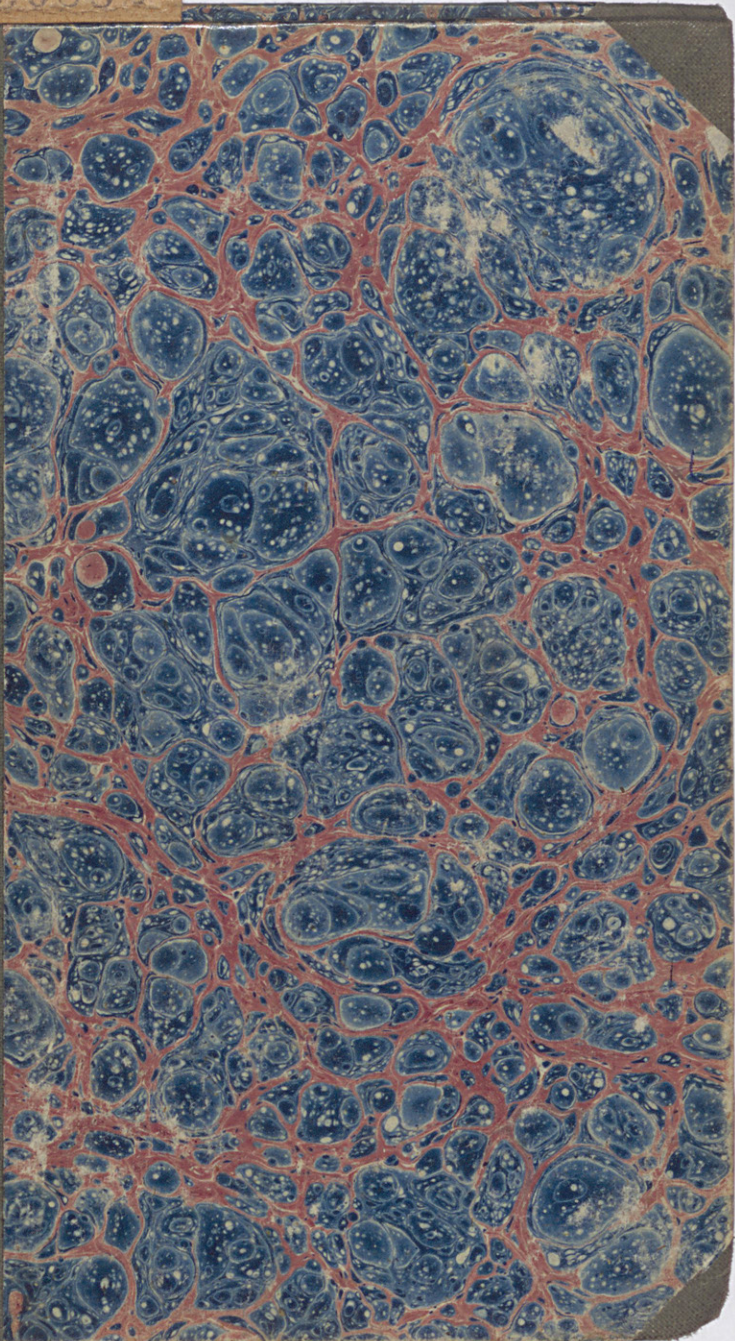

756882

68

K 4

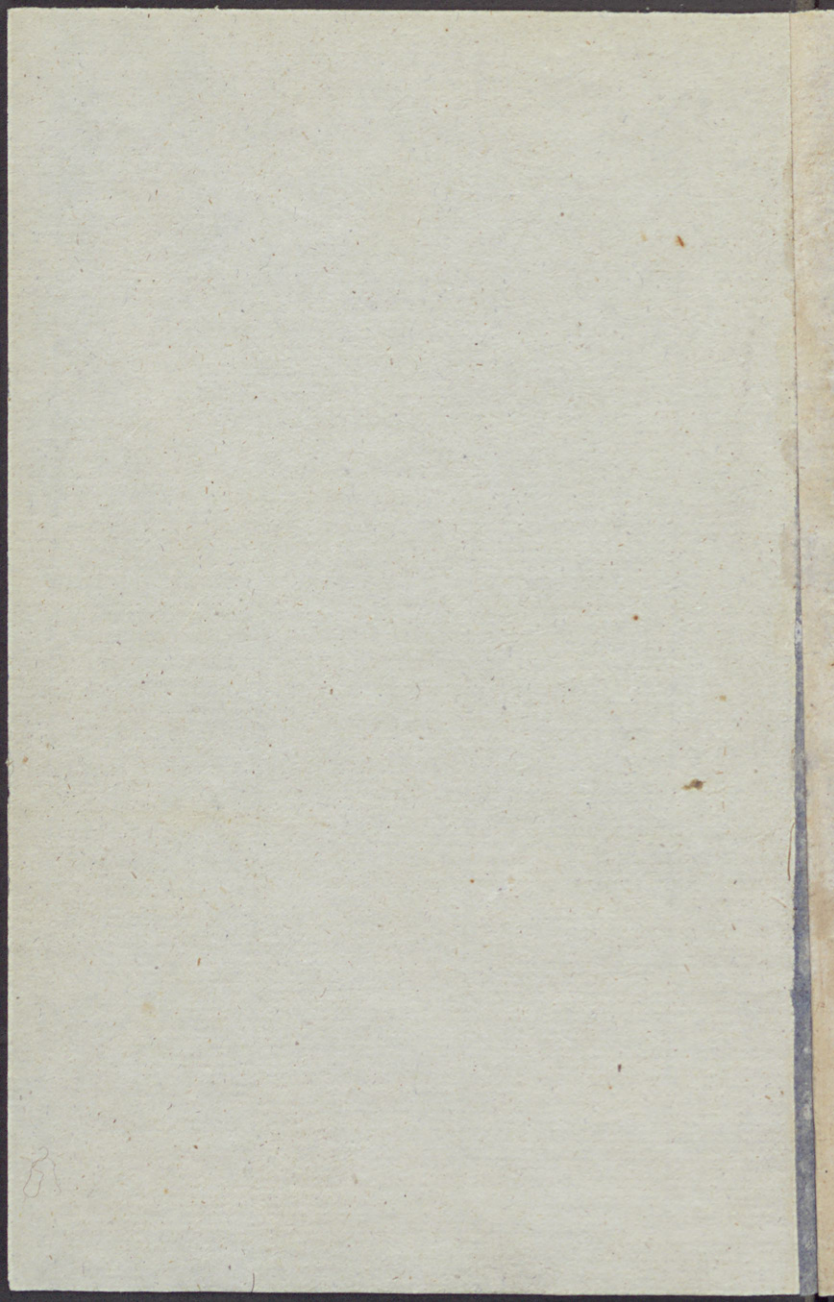
JK

Győrfa's Lováné 1841.

~~supl. no. 715~~

AD

24

328

A

K Á N T

í z e r é n t v a l ó

FILOSOFIÁNAK

R O S T Á L G A T Á S A

L E V E L E K B E N N .

Magyarra Fordítva

és

Jegyzésekkel megbővítve.

Győrfa's

18

Simon Péter

40.

P o z s o n y b a n ,

Wéber Simon Péter betűivel.

1 8 0 1 .

Semper ego Auditor tantum? nunquamne reponam,
Vexatus toties rauci Theseide Codri?
Et nos ergo — — — — —
Consilium dedimus Sillae, privatus ut altum
Dormiret. Stulta est clementia, cum tot ubique
Vatibus occurras, perituræ parcere chartæ.
Cur tamen hoc potius libeat decurrere campo, —
Si — — — rationem attenditis, edam.
Patricios omnes — — cum provocet unus,
Quo tondente gravis, juveni mihi barba sonabat;
Difficile est Satyram non scribere. Nam quis iniquæ
Tam patiens Urbis, tam frigidus, ut teneat se?

Juvenal. Sat. I.

A'
F O R D Í T Ó
E L Ö L J Á R Ó B E S Z É D E .

Mai időben, semmi olyan sűrűn, és oly egy formán, a' Túdósok, és Nemtúdósok, a' Filosofusok, és Nemfilosofusok *) száján nem repked, mint a' *Kánt*, és az ő úgy nevezett *Kritika Filosofijája* neve. A' két Magyar Hazábann is, sok ajjakakon kezd már ez pengeni és hangzani, kiváltképpen a' *Protestánsok* oskoláibann. Tsak az a' nagy kár, hogy azok nem tudják, miből álljon ez az új *Filosofia*, a' kiknek azt leg szükségesebb volna tudni. Melyet távol légyen, hogy azoknak gyalázatjokra, 's kissebbítésekre, valami keserű szemre való hányással mondanék; mert a' *Kánt* *Filosofiját*, sok ideig tartott olvasás, és elmélkedés után is nem érteni, éppen nem tsuda, és nem szégyen, azoknak is, a' kiknek idejek elég, módjok jó, és elméjek éles vagyon, annak tzirkálására. Ugyan is kivált maga, a' nem építésre, hanem a' rontásra születt *Kánt*, úgy bé tudta a' haszontalan szóknak, és pók módjára tsak a' maga hasából szótt fontt, szükségtelen, és fikeretlen *Terminusoknak*

A 2

pó-

*) Corvos poëtas et poëtrias picas
Cantare credas Pegaseium melos. — *Pers.*

póláiba tekergetni 's göngyölgetni, a' maga értelmét 's tudományát; hogy azt azokból ki fejteni, és le lárvánzni, még azoknak is tsak nem meg győzhetetlen munka, a' kik a' Német nyelvet jól értik, melyen ő, a' maga Könyveit írta. Valamint hát ama Berlieni híres, 's tudós Könyvnyomtató és Író, *Nikolai Úr*, minden okos ember előtt neveltséges dólgot tsináltt akkor, mikor a' Tóth országiakat, tsak azon az okonn mondotta nagy letétségben ülőknek, mert azok Németül írni és olvasni nem tudtak: úgy valósággal nagy méltatlanfágot tselekedne az is, a' ki a' két Magyar Hazábann, a' régiebb Tudósoknak, 's Eklésiai, Oskolai Elöljáróknak, azt vétkül tulajdonítaná, ha azok, a' *Kánt Heteronómiáibann* 's a' t. nem jártások; annyival inkább, mivel ezen érdemes Tudósoknak, nagyobb részént, hajlott idejek mellett, sok más terhesebb, és fontosabb foglalatosságai is vagynak, melyek nékiek az ilyen szaporátlan hajszál hasogatásokra, 's pepetselésekre, időt nem engednek.

Azomban, akármely helyes, és leg kisebb vádolást sem érdemlő okon nem vigyáz a' gazda, de az ő vigyázatlanfágát, a' gonosz ellenfég maga hasznára fordítja; eljő, és egy felől a' házat megássá, más felől a' földbe a' konkolyt egész bátorsággal hinti. Meg maradhat ugyan menthetőnek a' gazda vigyázatlanfága, 's tapasztalatlanfága, de azért *Káros* lenni, ugyan nem szűnik

az meg. Méltán lehetett tehát már azt, egy darab idő óta kívánni, hogy vajha Hazánk-fiai közzül találkozna, 's vállalkozna valaki, a' ki adná hírül a' Nemzetnek, miből álljon, a' *Kánt*, és az ötöt követő *Kantiánerek* tudománya. És éppen ezt akarta a' Fordító, ezen le fordított *Levelek*, és a' reájok tett *Jegyzések* által, a' Magyar Közönségnek megjelenteni, mi legyen ennek a' nagy tsetépatét tsináló *Filosofianak Summás veleje*; mely veszedelmes legyen az, mind a' *Religió*nak, mind a' *Morálitás*nak, és mit lehessen idővel, az olyan oskolákban Tanulókból várni, a' hol ez a' *Filosofia* tanítódik? e' tanítódik pedig már a' *Protetansoknak*, nem csak némely nagyobb, hanem még aprólék *Oskoláikbann* is, mint a' milyenek a' *Losontzi*, *Pápai* 's a' t. Hogy pedig e' tanítódhatik. kétség kívül csak attól vagyon, mert az ilyen *Oskolák* *Elöljárói*, nem tudják, mely, minden *Religió*nak 's *Morálitás*nak meg rontására tzelozó *Filosofia* legyen ez; ugyan is, ha azt észre vették volna, nem lehet fel tenni, hogy ezt a' mérges kígyót, nem mondom apolgatták 's melengették, de meg szenvedték volna is magok kebelébenn. Most pedig ezt a' *Filosofiat*, sokszor, még azok is mentik, 's elő mozdítják, a' kik még valóságos jó *Keresztyének*, nem tudván, hogy magokkal, egy el igazíthatatlan ellenkezésbenn, vagynak, ha *Keresztyén*, és okos emberek létekre ennek a' *Filosofianak* csak emlékezetet is hallgathatják. Ha egyéb nem,

tsak az is szeget üthetett volna a' *Protestánsok* fejekbe, és őket figyelmetesekké tehetete volna ezen főbenn járó dologra, hogy a' Királyi Felső, 1795. eszt. Jun. 19. napján költt kegyelmes Parantsolatja által, ezen Filozófiának tanítását, minden *Kathólíka* Oskolákban meg tilalmazni, jónak, és szükségesnek találta, 's ítélte. Kell vala érteni erről a' *Protestánsoknak* is; de, hogy nem értettek, arról a' Fordító nem tehet. Azombann, hogy ők erről nem értettek, ennél egyébbel magokat nem menthetik, hogy ők ezen Filozófiának veszedelmes vóltát nem tudták. — Itt vagynak tehát most, mindenek magok menthetetlenségére, ezen Levelekbenn 's Jegyzésekbenn, *Kánt*, és a' *Kántiánerek*, a' magok mezítelenségekben, itt ván az ő böltseslégeknek, 's tudományoknak *Lelke*, 's *Quintessentiája !!!* A' mely világosság, érthetőség, és mulattató hang uralkodik a' Levelekbenn; ugyan azt igyekezett a' Fordító meg tartani a' Jegyzésekbenn is, hogy így ezen kis Könyvetskéből, könnyen, 's gyönyörködve láthassa által az Olvasó azt, a' mit *Kántiánerek* Könyveiből, sok idő vesztéssel, és nagy unalommal tanulhatna ki. Várjuk el hát már, mitsoda Bordély gazdákra 's pártfogókra fog ezután nálunk találni ez az undok *Láís*, és nem irtódzanaké el ettől, még ennek esmerettségét vadászott *Myron*-ok is; ha ugyan magoktól szeretnének 's tudnának gondolkodni, de a' melyhez ritka *Kántiánerek* vagyon szerentséje.

Mine-

Minekutánna pedig az utolsó Levélre tett Jegyzésbenn el olvasánda az Érdemes Olvasó, azon Kérdésekbe és Feleletekbe foglaltt *Pasquinust*, melyet M. Ur, *Magyar Schmid-je* elejére, és végére függesztett, kétség kívül tsudálkozni fog rajta, mimódon tudott ezen Levelek Fordítója, a' maga Jegyzéseibenn, oly lágyan és engedelmesen bánni, azzal az egész Nemzet ki fütyölőjével, M. Úrral; holott M. Úr van meg támadólag (*offensiv*), a' Nemzet pedig, és a' Fordító óltalmazólag (*defensiv*); a' ki pedig így az úton támad meg bennünket, és nem tsak Sémeit követi a' tsúfolkodásbann és szidalmazásbann; hanem minden eddig való Dogmáinktól, 's Gondolat formáinktól meg fosztva akar bennünket a' pusztábann hagyni, mint ama Jerusálemből, alá Jérikóba szándékozott embert; (*Luk. X. 30.*) az olyannal keményebbenn is lehet vala bánni. De így akarta a' Fordító M. Urat szelídségre, és maga meg birálására inteni 's szoktatni; hogy ha a' Fordító, mint a' meg-bántott Testnek egyik tagja, először fértödvén 's támadtatván meg, ily kedvezőleg tudott bánni M. Úrral; mennyivel inkább tehát M. Úr, a' Nemzettől 's Hazától, soha leg kisebb boszszúfággal 's méltatlanfággal nem illetetvén, szálljon magába, és ennekutánna ne tzipálja oly kiméletlenül azt a' jóltévő Nemzetet 's ártatlan *Confessiót*, mely M. Urat, mind eddig olly hűfégesen cibálta, és további cibálásával is kínálkozik, tsak hogy

azzal többé úgy ne bánjon, mint egy bizonyos állatnak vemhe az annyával, melynek tejével midőn leg jobban lakik, akkor rugdossa azt leg keményebben hasba 's oldalba.

Egész sajnálkozással említheti 's vallja pedig meg a' Fordító, hogy ő ezen Levelek fordítására, és a' Jegyzésekre elegendő időt nem szánhatott 's fordíthatott. Ez az egy reménység vagy on néki vígasztalására, hogy a' mi most innen ki maradt, azt még valaha ki pótolhatja, és bővebben írhat, nem csak az itt röviden illetett, materiákról, mint p. o. a' *Dogmáknak a' Morálra való építésekről*, a' *Kánt*, és *M. Úr Mándátariusairól*; a' jutalomra való nézésnek, a' tiszta Morálból való ki rekedéséről, hanem egyebekről is, melyek most innen ki maradtak. —

Írtam Királyfalván Oktober 20. napján
1800 élt.

I. Levél.

Régenn sürgetsz, Barátom! hogy én neked leveleim által adjam tudtadra, mibenn áll a *Kánt új Filozofiaja*, mely egész Európában, főt talán már Amerika pallérozottabb részeiben is, oly nagy lármát tsináltt; és olyan járvány nyavalya kezdett lenni, hogy ennekutánna, talán, még a' böltsebéli gyermek is azonn fogja kezdeni a' maga firását, és annak homályos *Mester szavaival* fogja terhelni, dajkája 's rengetője füleit. Azt panaszlod, hogy ha kezedbe veszed *Kánt* műnkáit, és azokat reggeltől fogva, fetét estvéig egész figyelemmel olvasod is, semmit nem látz azokbann egyebet, egy kézzel fogható Egyiptomi fetétségnél; tsak ott maradsz, a' hol reggel vóltál, és semmi világosfágot belőlök ki nem hozhatz, mely egész napi fáradságodat meg jutalmaztatná. Holott pedig, hivatalod, házad népe, 's ember társaid eránt való kötelességeid, azt súgják füleidbe, hogy ezt a' rövid életet, nem tsak *Kánt* olvasására kell szánnod; azomban tsak ugyan szeretnéd tudni, hogy 's mint áll a' tudományok világa? leg alább, a' *Kánt* tudományának némely töredékeit szeretnéd látni, há szinte azt egész ki terjedésébenn meg visgálni időd nintsen is. Arra kérz hát engemet, hogy ha én több időt fordíthattam volna, ezenn a' széles

mezőnn való vizsgálódásra ; az ott találtt *Duda-
imokból* tégedet is rézeltesselek.

*Nunc mihi quid svades post damnum temporis, et spes
Deceptas? festinat enim decurrere velox
Flosculus angustae, miseraeque brevisfima vitae
Portio; & obrepit non intellecta senectus.*

Juven. Sat. IX.

De a' mi ennél nagyobb, azt is kívánod, hogy
mindent igen világosan, és érthetőképpen ír-
jak, Hah! Barátom, ha így van a' dolog, a'
mostani Postánn, én neked ennél többet nem
felelhetek : *Nagy a' te kívánságod! a' fetétség-
ből, kitsoda hozhatna ki világságot?*

JEGYZÉS. *Kánt*-nak *Kereszt* néve *Immánuel*.
Ő Pruszfziábann Königsberg nevű Anya városnak
Fő Oskolájábann egyik nagy hírű Professor. Már
öreg embernek kell neki lenni, mert a' XVIII. Szá-
zad közepepetáján már igen tudós munkákat írtt.

II. Levél.

Ne gondold Barátom! mintha tsak egyedül
születtél volna olyan bóldogtalan tsillag alatt,
a' ki *Kánt* munkáit nem érted. Így vagynak
azokkal a' tanúltabb emberek is, sőt így vagy-
nak sokann magok a' *Kánt* Követői is, a' kik
pedig, hogy már, az ő Filozofiájával piperés-
kednek, és úgy viselik magokat, mintha a'
Kánt — lelkének kettős mértéke volna ő rajtok;
mindazáltal, és ha valaki *Kánt* álitásait kétség-
be hozza; leg először is ezek ugrándoznak fel
a' há-

a' három lábú székre , és onnan irtództató orr fintorgatások , 's atsarkodások (*Grimasse*) között ofztogatják az ellentmondóknak a' tudatlan nevet, égre földre protestálnak, hogy a' ki *Kánt* ellen szól, az olyan ember *Kántot* nem érti; egyedül ők az igazságnak mindenhai arany kultsos hívei, a' kiknek ehez a' szüz *Égériához* szabad be menetelek vagyon. Mások pedig, a' kik *Kántba* nem hisznek, és így, az *új Filozófia* olajával, az igazságok országában való uralkodásra fel kenve nintsenek; örökösönn a' vén afszzonyok babonáira vagynak kárhoztatva. De te Barátom ne hidj az ilyeneknek, mert az ilyen nagy szélbenn, föld indulásbann, és tűzbenn, az igazság lakni nem szokott.

Qua flumen placidum est, forsan latet altius unda.

Sőt még az elő kelőbb *Kántiáner* - ek is, a' kik tudományoknak, 's elméjek élességének már tagadhatatlan jeleit adták, tudnak a' magok nyájokbéliek között Eretnekekre találni, a' mint *Reinhold*, és *Schmid* példájokból megtetszik. — De hogy meszszebb ne menjek a' matériától; magának *Kántnak* füleit is, nem egyszer ütötte már meg, ez az ő Könyvei homályos vóltok felől való gyökeres panasz. Vóltak olyanok, a' kik maga szavaira 's *Principiumira* appelláltak, 's azt kérdezték ő tőle: *Valyon kívánhatná é ő azt, hogy minden okos valóságok közt, közönséges törvény legyen az, hogy mikor azok Könyvet írnak, azt érttetlenül írják: és mikor másokat világosítani, tanítani akarnak, azokat még nagyobb homályba, 's kételkedésekbe keverjék, mint a' milyem*

lyenben az előtt voltak? Ugyan mit gondolsz, mit felelts, 's mitsoda vígafztalást adott *Kánt* ezen panaszra? az a' *Kánt*, a' ki az érköltsi tudományt oly tiszta kútföböl hozta már le, és azt oly hathatósann adta elő.

Ha nem hiszed, nézd meg bár az ő *Prolegomena* nevű munkájában, az Előbeszéd végét, majd meg látod, mennyire el kell rajta bámúlnod, mitsoda Poëtai lélek szállotta meg ezt a' nagy *Moralistát*, és hogy ott ezt az elmés választ kell olvasnod, hogy az ő írásibann a' homályosság-nak haszna van, mert:

Ignavum, fucos, pecus, a præsepibus arcent.

Oktalan henye herék tehát mindenek, a' kik az ő írásit nem értik. No Barátom! *Cape nasum.*

JEGYZÉS. *Reinhold*, a' maga régi kedves Barátját *Schmidet*, csak azért kiáltotta az egész világ előtt gonosz lelki esmérétű embernek, mert az akaratot, és szabadságot, nem úgy definiálta munkaiban, mint *Reinhold* szokta. Kétféleg kívül arra tzelez az Író a' Levélbenn, lásd *Schmid Moral-Filosofijá* Előbeszédjét. (n. b. nem az a' *Schmid* ez, a' ki már Magyarra is van fordítva.)

III. Levél.

Igen jól tselekefsz, Barátom, hogy az új *Filosofjának* csak némely töredékeit kívánod tölem, mert azt, a' maga szélesfégébenn *Systematice* előadni, nem levelezésbe való; de ha abba való vólna is, én azzal magamat nem bízathatom, hogy azt neked elő tudnám adni,

olyan

olyan érthetőképpen, és világosann a' mint kívánnád. Hiszem magok a' *Kántiánerek* fokszor öszve vesznek azonn egymással, hogy 's mint kell *Kántot* érteni. Tsak némely ágazatait említem hát én a' *Kánt* hitének, még pedig azokat is igen *rhapsódice*, a' mint t. i. akkor fognak eszembe jutni, mikor egyéb dólgaimek közt hozzád írni akarok, azok közzül is tsak azokat válogatom ki, melyek felől azt tehetem fel, hogy őket minden hofzfas rágodás nélkül egy olyan *Laikus* is meg érti, mint a' milyennek te tartod magadat. Az igazság tsak igazság marad, ha a' több szók 's igazságok sorából, 's azokkal való öszve köttetéséből külön vevődik is, ellenbenn a' mi nem igaz, nem változik az igazsággá, a' leg mesterfégesebben öszve szött fontt szók pólájábann is, p. o. hogy kétszer kettő, négy, igaz marad ez, ha a' *Kébes Táblájából* külön veszem is; ellenbenn, hogy akarmelyik lábod is, arany, vagy üveg volna, nem tartozol azt hinni, ha mindjárt maga, a' mai világ *Bálványa* a' Nagy *Kánt* igyekezne is azt neked szóknak özönével meg mutogatni. Most tsak egy tzikkelyét választom ki az *Új Filozofiának* — Mind a' *Kántiánerek*, mind már az ő születések előtt, némely újabb *Filosofusok*, igen fejér fogakkal nevelték azt, mikor a' régibb könyvekbenn, ezt a' ki fejezést olvasták, hogy ez a' föld nyomorúságok völgye. — Am hiszem, én sem tartom azt, hogy a' *Fő Jofág* 's *Gondviselés*, tsak azért állította volna elő az emberi nemzetet e' földre, hogy azt, itt a' lántz szemek módjára egymásból fojó nyomorúságoknak

nak'sgyötrelemeknek bóldogtalan tárgyaivá tegye, de más részről, azt sem hihetem, hogy ezt a földi életet, olyan, minden tsípősfég 's keserűség nélkül való örömök 's gyönyörűségek tengerévé akarta volna tenni, melyben, mint a' halak a' vízben kedvünkre úszkálhassunk. Az örökös rabfőlgafágban nyögő *Néger*, vagy fekete ember, hogy ilyen gyönyörűség tengerét képzelhetne magának, mikor az evező lapátonn el lankad, azt nehéz fel tenni; valamint, más oldalról, az olyan ember, nem tudná annak okát találni, miért nevezze ő, magára nézve, e' földet nyomorúfág völgyének, a' kinek kövér hivatala, tartós egésfége, betsülete, jó háza népe vagyon, a' ki kötelességeinek végbenn vitelébenn, mások bóldogításában egész gyönyörűségét találja 's a't. ha ugyan vagyon olyan *Jábes* vagy *Polikrates*, a' ki mind ezekkel ditsekedhetne. De hogy a' szót ne szaporítsuk, két kösziklát, vagy szörnyítést (*Extrema*) kell itt kerülnünk, melybe mind kettőbe bele ütközött *Saltzmann*; egyikbe ugyan az *Emberi nyomorúfágról*, másika pedig, a' *Földön lévő Menyországról* írt Könyveiben. Vagynak, a' kiknek ez a' föld nyomorúfágok völgye, vagynak, a' kiknek gyönyörűség völgye, de vagynak a' kiknek a' kettőből öszve elegyített völgy, és ezek vagynak leg többen. Honnan van, hogy nehéz volna olyan emberre akadni, a' ki a' maga életét, még egyszer szeretné elől kezdeni, olyan fel tétel alatt, hogy néki mind azon történetekenn, újra által kell menni, melyeken már egyszer által esett? De kivált a' *Kantiáner*, tartozik meg vallani, hogy

hogy ez a' világ, éppen nem boldogság 's gyönyörűség völgye, mert az ő tudományának egyik zikkelye ez: hogy ebben a' látható 's érezhető világban, sem szabadságra, sem boldogságra számot nem tarhatunk, mivel itt a' dölgek, koránt sem fojnak, a' mi kívánságunk 's akaratumk szerint. Ha tehát magával ellenkezésbe nem akar jöni, inkább kell ezt néki, nyomorúság, mint gyönyörűség völgyének tartani, melyet én a' kettőből elegyítettnek tapasztalok 's tartok.

IV. Levél.

Ezt is emlegetik néha az új Filosofusok, hogy az égi háborúkbann félni, tsak gyermekekhez illik; meg értt embernek pedig gyönyörködéssel kell azokat nézni 's hallgatni, mint a' termézet játékanak, egyik szép fel vonását. Valószággal nagy hiba is az a' szülékben, 's másokban, mikor ök a' gyermekek fejébe azt verik, hogy mikor menydörög, villámlik, akkor az Isten haragszik, mert ezzel, azokban a' féltelmet nevelik, úgy hogy azt, érettebb idökre jutván is, le nem vetkezhetik. És talán ama Göttingai nagy Fisikust, *Lichtenberget* is, a' ki annyira irtódzott, a' mint mondják, a' menydörgésektől, még gyermek korában rémítették el. Meg kell azt is vallani, hogy valamint a' hadakozásokban, vitézhez illő dolog, ha valaki magát, a' golyóbisoknak, fülei mellett való süvöltései közt is bátran viseli, főt másokba is új lelket 's bátorságot önthet; úgy igen szép dolog, mikor valaki, a' menykő hullások között is magát

gát el nem hagyja, sőt másokbann is vidámságot igyekezik gerjeszteni Mindazáltal, hogy valakinek, a' leg nagyobb égi háborúkbann is, csak annyi oka volna az irtódzásra és félelemre, mint a' leg tsendesebb 's tisztább időben, azt jó fundamentomon nem lehet állítani. Ha a' Fisikához jól értett *Richmann*, akkor veri le szép nap fényénél a' menykő, mikor azt ő még távolka gondolná észak felé lenni; avagy gyermeki gondolat é tehát akkor félni, mikor a' fejünk felett úszkáló fellegek, már jeleit mutogatják annak; hogy az ő méheik, az olyan tüzek-től nem meddők, melyek, semmivel sem esmernek jobban bennünket, mint *Desaix* Frantzia Generált, az Olasz országi golyóbisok. — A' hasonló történeteknek várása (*expectatio casuum similium*) valamint egyéb állatokban, úgy az emberekbenn is benne van. A' Filozófia tehát, a' gyermeki, ok nélkül, és hijjába való félelmek laistromába, ezt az irtódzást nem írhatja; hanem serkentheti az embert arra, a' mi ő hozzá illendőbb, a' mire a' hadbann forgó vitézt lehet inteni, t. i. hogy kész legyen jószága, sőt ha az idő úgy hozza magával, élete nélkül is el lenni, és a' bölts Gondviselés útainn meg nyugodni. Ez lesz a' valóságos Filozófia tanátsa! De már menjünk közelebb *Kánthoz*.

JEGYZÉS. *Richmann* a' Petersburgi Akademiában Tűdős Fisikus és Professzor vólt, kit 1753. észt, Jul. 26. napján XII. óra után délben a' menykő meg ütött, mikor az égi háborúnak Electricitását akarná, egy ahoz készültt Electrúmonn vizgálni. — *Desaix* Frantzia Generál, oda jártt *Bonapartéval* Egyiptomba. Onnan visszfa jövéen, Olasz országban,

bann, a' *Marengói* ütközetbenn esett el, Jun. 14. napján 1800 eszt. Az ütközet előtt való estve, az Adjutánsának egynehányszor azt emlegette, hogy ő már régen nem hartzoltt Európábann, azért is az Európai golyóbisok ötet már nem is esmerik, és így könnyen meg történhetik, hogy azok őelőtte az útból ki nem térnek, hanem ő bele bojtortján- goznak. A' dolog éppen úgy lett.

V. Levél.

Mitsoda tzéljai legyenek *Kánt*nak, a' maga új formába öntött Filozófiájában, azt ő maga fokszor említi. Én azok közzül most egyet hozok elő. Ő azt mondja, hogy ő a' kételkedést, vagy *Scepticismust* akarja el rontani, nevezetesen *Hume David* Scepticismusát akarja meg tzáfolni, és ennek a' szánakozásra méltó bóldogtalan emberi nemzetnek, mely *Ádám* ólta, soha a' maga okoskodásiteröss lábra nem tudta állítani, mely még mind eddig a' bizonytalanlágoknak, bal-vélekedéseknek, helytelen okoskodásoknak szélvesze által, ide 's tova hanyódott vetődött; egy olyan tsalhatatlan Kormányost (*Pilóte*) ád melléje, egy olyan, sem jobbra, sem balra nem refzkető, sem *græcis*sáló, sem *magistris*sáló *Kompasz*t nyom kezébe, melyeknek vezérlése által, az igazságok országába, az el tévelyedésnek, nem tsak félelme, de gyanyúsága nélkül is egyenesen el juthat. Nem nyílik é szíved? nem repes é benned a' lélek, Barátom! egy ilyen kívánatos ígéletnek hallására? melynek telyesedését, minden gondolkodni tudó 's zerető embernek oly szív szakadva kell óhaj-
B
tani.

tani. Azt kérde: Mit ítélek már felőle, magam tapasztalása után, mint felelt meg *Kánt* ennek az ígéretnek ?

Quid dignum tanto ferat hic promissor hiatu ?

Ha valahol, itt illik bezzeg Barátom, erre a kérdésre ez a felelet :

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

Nem csak az, hogy leg kisebb részben is nyakát nem szakasztotta *Kánt* a Scepticismusnak; hanem, ha valaki, a Kétkedések kísértetét nem próbálta, de azt próbálni kívánja, nem kell egyéb, csak olvassa s értse meg a *Kánt* könyveit, vagy azokét, a kik az ő tudományát világosabban adták elő, mint ő maga; mindjárt kószolhatja a kétkedéseknek tele poharait, ha ugyan magától tud gondolkodni, és mások után vakonn nem akar menni. Akkor jut el az ember arra az állapotra, melyben *Ézékiel* Próféta volt, mikor ötöt egy Férjfiú, először ugyan csak bokáig, azután térdig, továbbá veséig érő vízbe vezette, utóljára pedig, olyan mély fojásba vitte, mely meg nem láboltathatik vala. *Ézék.* 47. 3, 4, 5, 6. Így viszi ama nagy Férjfiú *Kánt* az embert, először bokáig, azután térdig, veséig érő kétkedésekbe, utóljára pedig be buktatja azoknak meg gázolhatatlan mélységébe. *Ézékiel* szerentsés volt, mert a mely Férjfiú ötöt a vízbe vezette; ugyan az ötöt onnan a partra, minden sérelem nélkül ki is vitte; de minekutánna *Kánt* valakit a kétkedések örvényébe taszított, azt minden vizsgálás nélkül oda hagyja, onnan soha ki nem ragadja. Híjjába hívja akkor az ember *Kántot* segít-

segítségre, híjjába emlékezteti ötet ígéreteré, mert ő nála fededelem nintsen.

*Nunc me fluctus habet, versantque in littore venti;
Quod te per cœli jucundum lumen, & auras,
Per Genitorem oro, — — — — —
Eripe me his invicte malis, — — — — —
Da dextram misero, & tecum me tolle per undas.*

Virg. Aen. VI.

Ilyen szorútfágában az embernek, eléggé kiábáljá ugyan *Kánt*, de tsak meszsziről: *ott a' Kormányos melletted, ragaszkodj bele egyik kezdeddel, másik markodbann ott a' Kompász, tekintsd meg tsak, mindjárt orientálhatod magadat!* de óh fájdalom, híjjába törölgeti az ember a' maga szemeit, mert a' Kormányos helyénn, nem lát egyebet egy haszontalan tőkénél, melyben segítség nintsen; ha markát tekinti, akkor bámúl el, hogy ott egyéb Kompász nintsen, hanem egy *Antinomiákból*, *Postulátumokból*, *Categoricus Imperátivusokból*, *Noumenonokból*, 's ki tudja még mikből álló haszna vehetetlen *mágiás Abrakadabra*, és ha az ember úszni nem tud, ezen segédek mellett, mind addig evitzkél, míg egyszer ötet az örvény, a' szabadulásnak reményfége nélkül le tekeri; ha pedig úszni tud, leg jobb tanáts ez, hogy a' képzelt Kormányost 's Kompászt hagyja oda, maga erejével a' part felé igyekezzen, és ha oda ki verekedhetett, tanuljon meg többé *Kánt*ba nem hinni, és bogár után nem indulni.

JEGYZÉS. Ezt a' Kormányost és Kompászt, *Prolegomena* nevű Könyve Előbeszédjében, a' 17. levellenn ígéri *Kánt* igen felső hangon, a' többek közt,

VI. Levél.

Hogy *Kánt* nem azért jött, hogy ő a' Scepticismust el rontsa; hanem inkább azért, hogy azt állandóbb fundamentomra 's talpra állítsa, mint a' milyenen az valaha állott, azt könnyű által látni, mihelyt az ember az ő tudományát a' Sceptikusokéval öfzve veti. A' második füzadban élt híres Sceptikus, *Sextus Empiricus*, azt írja, hogy az ő Scepticismusa ebben áll: hogy ő nem meri azt meg határozni, ha valyon benne vagynak é azok a' tulajdonságok, a' mi rajtunk kívül lévő dolgokban valósággal, melyeket mi azokban érziünk 's gondolunk? p. o. meg engedi ugyan *Sextus*, hogy a' méz nekünk édesnek tetszik; de valyon a' mézben, valósággal benne vagyon é az édesfég, annyiban is, a' mennyiben mi azt nem érezzük? ez az, a' mi felől ő kételkedik. És így valamely külső, tapasztalható dolog felől, soha nem mondhatjuk, 's nem állíthatjuk mi azt, hogy az ilyen, vagy amolyan valósággal, mert meg lehet, hogy azt más állat, nem olyannak tartja 's látja; úgy de ki igazíthatja osztán el a' dolgot, nekünk van é igazságunk, vagy annak az állatnak, mely azt éppen ellenkezőleg képzei, mint mi? p. o. minthogy a' matskának hofzfúkás szeme fénye van, meg lehet, hogy ő valamely tárgyat, melyet néz, fokkal hofzszabbnak látja 's képzei mint az emberek; de már kitsoda ítéli 's határozza meg, az emberek képzeik é azt helyesebben, vagy a' matska? Ezek a' *Sextus* tu-

lajdon szavai, eddig. Az újabb Sceptikusok közzül, csak *Hume Dávidot* említem. Ez a' *Hume* azt állította, hogy sem *Metafisika*, sem semmi névvel nevezendő *Filosófia* nintsen, mivel annak meg állított, 's bizonyos Principiumai nintsenek, hogy *Kártéz*, *Locke*, *Leibnitz* 's mások csak álmodoztak, mikor filosofáltak 's a' t. Továbbá ezek a' *Hume* tulajdon szavai: Nintsen semmi olyan dolog vagy tárgy, mely magában gondoltatván, vagy, valósággal, (*in se*) szép vagy rút; szeretetre vagy gyűlölésre; betsültre vagy útálatra méltó volna, mert ezek a' tulajdonfágok, magában a' dologban, vagy tárgyban nintsenek, hanem csak annak képzelődésében vagynak azok, a' ki azokat ilyeneknek, vagy amolyanoknak képzeleli. Innen van, hogy a' mely étel egyik állatnak jó ízű, azt a' másik nem szereti. Minden szerelmes, a' maga szeretőjét képzele Angyalnak, jóllehet annak szépsége másoknak szemekbe sem tűnik. A' most született kisdéd, mindenek előtt szánakozásra méltó, csak az édes Anya előtt van nagy betsülbenn. A' keménység, lágyfág, melegség, hidegség, fehér, fekete, vagy más szín, a' ki terjedés (*extensio*) temérdekfég (*soliditas*) nintsen semmi dologban, vagy tárgyban, vagy testben, hanem csak mi képzeljük, hogy benne van. Eddig *Hume* beszélt. Úgy de, hogy *Kánt*nak, és az ő Tanítványinak is, ugyan ez legyen tudományok, a' mi *Sextus* é, és *Hume Dávid* é, már az világos dolog. Maga *Kánt* világosan mondja, a' már említett *Prolegomena* 63 levelelenn, a' többek közt, hogy mi nem tudhatjuk,

meg vagynak é valósággal a' dolgokbann azok a' tulajdonfágok 's minémüfégek, melyeket mi azokbann tapasztalni láttatunk. Ezek szerént, még nem igen nagy mézfárlást vitt *Kánt* véghez a' Scepticismuson, 's kételkedésen, főt a' leg nagyobb Sceptikusokkal éppen egy úton fut, és velek egy nyelvonn beszéll.

JEGYZÉS. Hogy a' *Kánt* oskolája állítása szerént bizonytalan, benne vagynak é valamely dolgban azok a' minémüfégek, melyeket mi azokbann érziünk? azt már Magyar könyvből is van szerentsétlen szerentséje a' Magyar közönségnek tudni, t. i. Pápai Professor *Márton István* Úr Magyar *Schmid*-jéből; melynek végénn lévő Szó-tárban, pag. 746. ezeket az *arany* szókat olvashatni: „*Phæ-*
 „ *nomenon* mind az, a' mi nékem ilyen vagy amo-
 „ lyan, de hogy magába (*Noumenon*) milyen lé-
 „ gyen, lehetetlen tudnom, p. o. hogy ez előttem
 „ lévő asztalom, ha tapintom kemény, az *Phæ-*
 „ *nomenon*, mivel nékem ugyan kemény, de hogy
 „ magába gondoltatván, kemény é, vagy nem, azt
 „ nem tudom, mivel gondolhatok én, oly erőss
 „ érzésü 's organumú valóságot, a' ki félne az asz-
 „ talomhoz hozzá nyúlni, ne hogy a' keze bele
 „ merüljön, mint az enyim a' vízbe. És már,
 „ tsak ez a' problematica gondolat is elég, az én
 „ abbéli meg győztetésemre, hogy tehát az én
 „ asztalom *objectiva* keménylégéről nem lehetek
 „ bizonyos, mivel ez, más organumú valóságnak
 „ lehet lágy.”

Ezen Levelek Fordítója, állhatatosann hízi, hogy az a' fenyő deszkából készült asztal, melyen ő oly nagy hüléggel fordítgat, valósággal, *objecti-*
ve, *magábann is*, (*Noumenon*) kemény; azt is hízi, hogy az ő asztala, még keményebb vólna, ha az vagy atzélból, vagy márványból készült vólna, és ő úgy tartja, hogy ez az ő hite 's vélekedése, sokkal *consequentebb* magával a' Kritika Filozófiával is, úgy mint a' mely azt tanítja, hogy

a' *Speculatio*, vagy a' *Theoretica Philosophia*, nem vezet minket, olyan valóságoknak hívésére, a' melyeket mi tapasztalásunk által észre nem vehetünk. Maga Márton Úr azt mondja a' Szó-tár 706 levelén: „ Híjjába fűz a' *Speculatio* Dédalusi szárnyakat ő „ magára, hogy a' tapasztalás határainn túl re- „ pülvén, valami igazságot, (és így valóságot is) „ tanuljon ki, mivel ő arra elégtelen. — Ha így van a' dolog, én tehát csak a' magam haszontalan képzelődéseimmal jádtszanám, ha olyan valóságot gondolnék, a' mely szinte úgy félhetne az én asztalomba, mint én a' vízbe való merüléstől 's fualadástól.

A' mi pedig a' Márton Úr asztalát illeti, az mitsodás légyen? abba ezen levelek Fordítója éppen nem avatkozik, mivel ő annak tapasztalására, Dédalusi szárnyakon el nem repülhet. De ha el repülhetne is, ő annak valóságos és objectiva keménységét, nem bátorkodna ott állítani, mivel azzal, egy egész Protestáns Superintendentziának szegezné magát ellene. Ugyan is, annak ki válaszott *Censorai* ennek a' dolognak, talán gondosabban végire jártak, mint annak, hogy a' Morál ki munkája légyen? fordítás é az, vagy eredeti munka? *præclarum opus* é az, vagy csak *præclara versio*? És éppen azért ezen *Censor Urak*, a' Márton Úr asztalának bizonytalan keménységére, vagy lágyfágára is, jó lélekkel ki terjeszthették ezen szívre ható ítélet tételeket 's helybe hagyó szavaikat: *cum nec Dogmatibus Helveticæ Confessionis, nec articulo 26. 1791. adversetur; e converso autem, insignia prorsus, & tam Majestate Divina, quam etiam sana ratione dignissima, morum formandorum, vitæque ad pietatem componendæ præcepta tradat; cum eximio boni publici emolumento imprimi posse censemus, &c.* Így lévén a' dolog, kitsoda volna tehát olyan vakmerő, hogy a' Márton Úr örök emlékezetre méltó asztalának, objectiva keménységét vagy lágyfágát ott bizgatni merné, mely különös és mágiás asztalt, meg lehet, hogy a' háládatos maradék, még az ország ritkafágai és Clenodiumai közzé fog

helyheztenni, majd mikor Márton Úr reményfége szerént: *Livor post fata quiescet.* Lásd a' Morál Előbeszédje 38. levelét. Míg pedig a' lenne, reményli a' Fordító, hogy ebből a' Levélből által fogja Márton Úr látni, hogy nem tsak az *objectiva Quantitas*, nem új igazsága a' Kritika Filozófiának, hanem több mások is. Olvassa meg bár M. Úr, *Sext. Emp. Lib. I. Cap. 1. 6. 7. 13. 14.* és *Hume Essais Mor. & Pol. Tom. I. pag. 347. 349. 356. Tom. 2. pag. 317.* Ha nem vólnának ezek a' Könyvek a' Gymnasium Bibliothékájában, meg *KELL* őket szereznii, mert épületesek, a' Scepticismusban gyönörködőknek.

VII. Levél.

Két dolog vagy on kiváltképpenn, melybenn *Kánt Humétól* különbözik. Egyik ez: hogy *Kánt*, a' vétek és *Virtus* közt való különbséget, nem tsak még esmeri, hanem erőssen is állítja, melyet ellenben *Hume* tagadott, fokkal *consequentebb* lévén a' Sceptikusok *Principiumi* szerént való okoskodásban, mint *Kánt*. Másik ez: hogy *Hume*, az *ok*, és annak következése közt való szükséges egybe köttetést (*nexum inter causam & effectum*) átaljában tagadta; *Kánt* pedig azt feleli *Humének*, hogy az *Ok conceptusa*, benne van *a priori* a' mi elménkben, de nem mutatja meg hogy benne vólna. Abban pedig meg egyez *Kánt Humével*, hogy még mind eddig nem vólt *Metafisika*, a' mit pedig annak neveztek, az, a' tudomány, és *Metafisika* nevet nem érdemlette. *Kánt* vállalta hát magára, hogy majd ő tanítja meg reá leg először az emberi nemzetet, mi a' *Metafisika*, és azt ő hozza
ki a'

kí a' femmifégből a' világosfágra. E' végre írtt a' többek közt egy Könyvet, melynek titulusába azt merte írni, hogy az a' Könyv, minden ezután lezendő *Metafisikáknak Prolegomenájok* lesz, melyek tsak valaha, a' késő örökké valófágig lehetnek 's származhatnak. Ki szabta 's ki mutatta tehát már *Kánt* az emberí észnek a' határt, melyen túl semmi teremtésnek nem lesz szabad lépni, és többé *Heteronomiát*, vagy más *terminust* találni. Azomban, ha most *Voltér* élne, és a' *Kánt Metafisikáját* végig nézné, nem tudom, nem azt modhatná é arra is, a' mit a' régiről mondott vólt, t. i. hogy annak két része van, egyik az, a' melyet magától is tud minden ember, másik az, mely minden halandók előtt, végére mehetetlen titok. Már akarmint ítélné *Voltér*, de a' bizonyos, hogy már ma nintsen kapósabb tudomány a' *Metafisikánál*. Egyéb tudományok, tsak akkor kóldúlhatják ki magoknak az emberek fejének valami kis zugolyát, ha azt a' Metafisika üressen találta hagyni. Egyik idő ellenfége a' másiknak. Nem így vólt ez eleitől fogva. A' Svétziai Király, a' Nagy *Adolf Gustáv*, nem engedte meg, sehó is országában, hogy *Logikát 's Metafisikát* tanítsanak. *Swift* és *Haller*, nagy ellenfégei vóltak a' *Logikának*, sőt *Leibnitz* is, egy *Huèthez* küldött levelében, igen keservesen panaszkodott, az olyan oskolák ellen, melyekben a' *Logikát 's Metafisikát*, egyéb tudományok felett tanították, és azt mondotta, hogy az, a' bé állandó *Barbariesnek* egy tsalhatatlan jele. Így ítélték azok a' Túdós Frantziák is, a' kik az

Encyclopedicum Dictionariumot készítették. Már most mindenek ellenkezőképpen vagynak, most minden tudományok felett való tudomány a' *Metafisika*, és annyira erőt vett az oskolákban, hogy rövid nap sok más Tudományokat ki fog onnan szorítani, melyek ellen már derekasán készíti az *Auto da fé*-t. Hajdan azon bámúltt el a' világ, hogy *Ariánussá* lett, most pedig azon kell néki tsudáلكozni, hogy oly véletlenül! *Metafisikussá* lett. Az olyan most az ember, a' ki valamit *a priori* tud meg mutatni, mint *Fichte* Úr, a' ki akarmely veszedelmes *Revoluciónnak* igazságos voltát meg tudja *a priori* mutatni, ebből a' két Német szóból: *Sollen* és *Dürfen*. Tudni kell ma, mi az *Analytica* és *Synthetica* propositió. Azomban egyet comendálok. Ha a' maga veti fiatal *Kantiánert* Zavarba akarod hozni, nem kell egyéb, tsak kérjed arra ötöt, hogy mondjon néked egy *Analytica propositiót*. Erre minden gondolkodás nélkül azt fogja felelni: *Corpus est extensum*; de kérjed tsak továbbá arra, hogy mondjon még ötöt vagy hatot, ahoz hasonlót; meg fogod tapasztalni, mitsoda *electrica concussiót* tettél ő rajta, és mitsoda villogóba ejtetted. *Probatum est*. Ha azt kérded tőlem, mit te fzen az *a priori* való gondolkodás vagy *repræsentálás*, imhol a' felelet: Gondolj egy *Kantiánert*, a' ki minden testi dólgoctól 's tapasztalásoktól, és a' maga öt érzékenységeitől is bútsút vett, a' földről fel emelkedett a' levegőbe és ott lebeg, mint mikor az ölyv az egereket lesi; ezzel a' külömbféggel, hogy a' *Kantiáner*

oda fel lebegvén, egyik kezével szemét, orrát, száját, füleit, másikkal pedig, ha még van valami más nyílás az ő testén, mind azt befogja, hogy sehonnan valami tapasztalás az ő elméjére be ne lopódhasson. Már ilyen állapotjában, a' mely *conceptus*, minden tapasztalás nélkül van a' *Kantiáner* elméjében, a' lesz a *priori*. Ilyen *a priori* való *Conceptus* már, az *Idő* és a' *Tér*, (*Tempus & Spatium*) ezen kívül a' tizenkét *Kategóriák*. Elég egyszerre ennyit épülni. Máskor többet; addig pedig gondolkoz rajta, nem lehetne é ezen *Conceptusok* között számlálni a' világosfágot, színeket, 's a' t.

JEGYZÉS. A' mi, külső országokról mostanában haza jövő Magyarjainkban, vagy, a' mint szokás hívni, *Akadémikusainkban* is lehet azt észrevenni, hogy ők, azokon a' sok ezer szép Császár, és Körmötzi aranyakon 's Tallérokon, melyektől a' hazát, örökösön meg fosztották; semmi egyéb portékát nem vettek, 's egyéb nyereséget édes hazájokba viszsza nem hoztak, hanem az eddig esmeretes *harmincz két szeleket*, és ha vagynak még azon kívül más esmeretlen szelek. Ezek mellett hozták még a' *Kánt* lovány *Metafisikájának* egynehány *terminusait* vagy *Mesteriszavait*, mint megannyi *Pillsteusok testének első bőreit*. Azt nem lehet mondani, hogy az egész új *Metafisikát* haza hozták volna, mert igen sok közzül akad egy, a' ki az új *Filosófiának* firhangyján belől be tekinthetett volna, (n. b. a' Fordító itt csak a' Reformátusokról szól) noha egész kinn töltött idejeket, a' *Metafisika* tanulására, és egyedül csak arra fordították, minden egyéb tudományoknak átaljában való hátra hagyásával. Kítsoda az ő közzülök, a' ki *Statistikát*, *Geográfia*t, *Mathesist*, *Fisikát*, *Historiát*, *Gazdálkodást*, *Házi Medicinát*, *Pedagógikát*, vagy más hasonló tudományt tanultt volna? Nem kell pedig tsudálkogni rajta, hogy a' *Vallást*, *Theológiát*, *Exegésist*

's a' t,

's a' t. nem is emlitem, mert hiszem az efféle tudományok, azokban a' külföldi Nagy Oskolákban, melyeket a' mi Magyarjaink szokták leg inkább meg keresni, már idegenek, és a' mikor említődnek is tsak nevetlégül említődnek. És ámbár ezek a' mi Magyarjaink, *Kánt Metafisikáját* nem approfondították, mindazáltal, tudják annak *Resultátumát*, mely abból áll, hogy *egyéb Theologia, Revelatio's Religio nintsen, hanem tsak az, a' mi a' Kánt Metafisikájában van.* Innen van, hogy ezek közt, találkoznak olyan szemtelenek, a' kik nyilván azt merik mondani, hogy az ő nálok idősebb Nép-tanítók, a' kik a' Szent Könyvekhez és *Confessiókhoz* ragaszkodnak, és azok szerént tanítanak, nem egyebek, hanem — *Impostorok.* Holott pedig azt, mind *a priori*, mind *a posteriori*, könnyű által látni, melyik rész, az *Impostor*; az é, a' mely *Revelációt's Confessiót* hiszen, és a' mint esküvése, 's meg győződése kívánja, a' szerént is tanít, ha szinte, feltetsem, meg győződésében, meg találna is tsalatozni? vagy pedig az, a' mely sem *Revelációval*, sem *Confessióval* nem tart, 's nem is tarthat a' Kánt *Metafisikája Principiumai* szerént; mindazáltal arra meg esküszik, hogy ő azok szerént fog tanítani, azomban esküvését által hágja, 's azok ellen tanít? Bizony ez az utolsó lesz a' róka, mely az *Úrnak szöllőjét pufztítja, és 'Sólt.* 80. 14. —

VIII. Levél.

Ha a' Kánt Könyveiben, annyi igazság volna, mint a' hányszor azokban ez a' két szó, vagy terminus: *Tünemény*, (deákúl *Phænomenon*, németül *Erscheinung*) és *Maga a' dolog* (*Res in se; Ding an sich*) elő fordul; úgy azok valószággal Könyvek Könyvei lennének, és több *Luidort* vagy *Sterlinget* érnének, mint a' mennyit
le nyom-

le nyomhatnak. Ezek a' szók, olyan Génusai, vagy őrző Angyalai *Kánt*nak, melyek nélkül ő csak kettőt sem léphet, és olyan igéző erőt tudott ő ezekbe lehelleni, mely által azok hatalmasok, az ő ellene fel vontt puszkák sárkányait meg tartóztatni, hogy azok ő reá tüzet ne lobbanthassanak. Az ő tudománya, ezen szókra nézve ebből áll: Minden tárgyak, vagy dól-gok, melyeket mi látunk, érzünk, 's tapasztalunk, p. o. ember, ökör, ló, madár, fa, kő, arany, ezüst, kenyér, föld, víz 's a' t. nem egyebek, hanem tsupa *tűnemények, tünetek*, vagy *tűndérfégek*; (*Phænomena, Erscheinungen*) de azok *magokban* (*in se; an sich*) mitsodák 's mitsodások légyenek? már azt mi telyesféggel nem tudhatjuk. — Hogy mi azoknak a' dól-goknak 's tárgyaknak, mellyeket látunk 's érzünk, minden természeteket, (*Essentias rerum*) és minéműfégeiket nem tudjuk 's nem esmerjük; azt eddig is jó szívvel meg vallottuk, ezután is meg kell vallanunk; de a' haragos *Kánt*, ezzel a' mi vallás tételünkkel meg nem elégszik, hanem ő azt kívánja, hogy arról tegyünk vallást, hogy mi telyesféggel semmit sem tudunk a' tárgyakról, mitsodások azok *magokban*, vagy valósággal, p. o. kemények é? melegek é? nehezek é? 's a' t. Ha azt mondjuk néki: Hallod é *Kánt!* értsük meg egymást; te azt mondog, hogy a' te *platzod*, a' tapasztalás *Báthósa*; lám hiszen mi is azt tartjuk magunkénak, és mi azt hiszszük 's tartjuk, a' mire a' tapasztalás tanít bennünket; nevezetesen, a' mely minéműfégeket mi a' dól-gokban tapasztalunk, 's érzünk, úgy

tart-

tartjuk, hogy a' dologban valófággal is benne
 vagnak; ellenben, a' melyeket azokban nem
 tapasztalunk, azokat reájok nem fogjuk, hogy
 benne vólnának; p. o. mi a' márványt kemény-
 nek tapasztaljuk, azért is úgy tartjuk, hogy az,
 valófággal is kemény; ellenben az atzélra, nem
 fogjuk reá, hogy az olyan könnyen fojó matéria
 vólna, mint a' víz, mert nem olyannak tapasz-
 taljuk. Mind ezen szép szónk tsak haszontalan,
 mert *Kánt* azt kívánna, hogy arról mondjunk
 le, hogy a' márvány, *magában* is, vagy való-
 fággal kemény vólna. Ha azt mondjuk néki,
 hogy mi a' márvány keménységéről le nem
 mondhatunk, mert külömben nem a' tapasztalás
Báthósa lenne a' *platzunk*; főt jobb lesz, ha
Kánt is magába tér, és a' márvány keménysé-
 gét meg esmeri, mert külömben, nem lesz igaz,
 hogy az ő *platz-ja*, a' tapasztalás *Báthósa* vól-
 na; már akkor mindjárt meg haragszik, meg
 rázza parókáját, és azt feleli, hogy a' mi *Hete-
 rodoxus* szívünket nem olyan fárból formálta
Titán, mely olyan alkalmas vólna az áldott
Metasifika igazságai be vételére, mint az öszvér
 köröm, az *Arkádiai* híres víznek magában va-
 ló meg tartására. *Ignavum fucos pecus* 's a' t.

JEGYZÉS. Ennek a' Levélnek vagy két homályos
 ki fejezéseit szükségesnek ítéli a' Fordító meg vilá-
 gosítani. *Báthós* Görög szó, magyarul *mélységet*
 teszen. Hogy *Kánt* a' tapasztalás *Báthósát* tartja
 maga *platz-jának*, az az, hogy ő mindent a' tapasz-
 taláson épít, azt maga állítja, a' Prolegomena 204.
 levelén; de hogy senki kevesebben nem hallgat a'
 tapasztalásra, mint ő, az eddig valókból, és a' kö-
 vetkezendőkből bizonyos. Mint hogy ő igen szeret
 néha a' szent Könyvek szavaival élni, vagy inkább
 víz-

viszfa élni, a' Báthós szóval, kétség kívül *Róm.* XI. 33. versére tzelez, és azt onnan vette. A' *Görög Textust* kell meg tekinteni. — *Arkádiában*, valami *Nonacris* névű város mellett beszéllenek egy olyan forrást, melynek vizét semmi edényben nem lehetett meg tartóztatni, hanem tsak az öszvér körmében, mert egyebet vagy széllyel rúgott, vagy ki mászott belőle.

IX. Levél.

Mind *Hume*, mind sok más *Filosófusok*, két rendbeliekre osztották fel, dólgoiban vagy tárgyakban lévő minéműfégeket. (*Qualitates primariae* első rendbeliek, & *secundariae* második rendbeliek). Első rendbeliek a' *ki terjedés*, vagy *hely foglalás*, (*Extensio*) és a' *temérdektség*; (*Soliditas*) második rendbelieket a' *keménység*, *lágyság*, *melegség*, *hidegség*, *fejérség*, 's a' t. *Hume*, mind a' két rendbelieket tagadta, hogy a' tárgyakban valófággal benne vólnának. Hogy a' második rendbelieket, *Kánt* is kétfébbe hozza, már azt máskor említettem. Már tsak ebből is láthatod tehát, miképpen tett ő azon ígérétének eleget, hogy ő bennünket a' Kétkedés vagy *Scepticismus* mételetől 's kehétől akar ki tisztítani. Közelebbi levelemben írtam, hogy ő mindent, valamit tsak látunk 's tapasztalunk, tsak *tüneménynek* vagy *tündérségnek* tart, és az ő értelme fzerént, nekünk magokhoz a' dólgoikhoz, semmi közünk és szóllónk lints. Régi példa beszéd, hogy minden *Filosófiának*, van, valami, el takarást érdemlő szemérme; de hidd

el, hogy akarmely régi vagy új Filozófiának sem voltak, és nintsenek, undorodást okozóbb Priápusi tagjai, mint a' *Kánténak* vagynak. Mi lehet az emberi okosfágnak, 's tapasztalásnak, egy egy nagyobb botránkozása, mint az, hogy *Kánt*, bennünket egészen egy *boszorkányos tündérek világába* (*Féénwelt*) akar helyheztenni, melyben semmiről is telyesféggel semmit nem tudhatunk, még tapasztalásunk után is? melyben minden dolog, tárgy, vagy test, melyett látunk 's tapasztalunk, nem egyéb, hanem tsak tsupa *Tűnemény*, melynek mi semmi tulajdonfágát, 's minéműségét nem tudhatjuk, a' mely abban valósággal benne vólna, p. o. *Kemény é, nehéz é, lágy é, könnyű é, hideg é?* 's a' t. De ennél, még szenvedhetetlenebb állítása az *Kántnak*, mely szerént, a' tárgyakról, az első rendbéli minéműégeket is meg tagadja, és azt mondja, hogy minden kívülöttünk lévő tárgyak, nem tsak az, hogy tsak *Tűnemények*; hanem azok, nem egyebek, tsupán tsak a' mi képzelődéseink, és azoknak a' mi gondolatunkon kívül semmi lételek nintsen. És ezt a' maga tudományát, önnön maga *Kánt, transcendentalis Idealismusnak* nevezi. Ezekből Barátom, minden gyűlölféges következtetések tsinálása (*Consequenzmacherey*) nélkül, úgy kell okoskodnod, hogy mikor feleléged, gyermeked, 's más embereket, és akar mi egyéb dólgot vagy tágyat, házat, földet, napot, 's a' t. látsz, akkor valósággal semmit nem látsz, hanem tsak a' maga fundamentom nélkül való képzelődéseiddel töltöd az időt; és semmi külömbfég nintsen azon tárgyak

tárgyak közt, melyeket ébren látsz, és azok közt, melyeket álmodban, vagy valami forró nyavalyádban képzelsz. Úgy é szép tapasztalás *Báthósa!* Mentsenek meg az áldott egek Barátom! minket az ilyen *Metafisikától*; örüljünk rajta, hogy Filozófus nevet nem ruháznak reánk, ha ugyan ilyenekből áll a' Filozófia; tsak hogy a' józan okossághoz legyen annyi jufsunk és szóllónk, mint *Kánt*nak van, melyet pedig fel is teszek, hiszek, főt tudok is mind kettőnk felől hogy van.

Hæc tibi sint Syrtes, hæc Acroceraunia vita,

Hic vomit epotas dira Charybdis aquas.

Ovid.

JEGYZÉS. Azoknak kedvéért, a' kik Németül tudnak, ide teszi a' Fordító Kántnak eredeti szavait, hogy azokból meg lehessen ítélni, nintsenek é reá fogások, és hamiss vádak ezen levélben, és a' fordításban, nintsen é el téveztve *Kánt* szavainak értelme. Azt írja hát *Kánt*, *Kritik der reinen Vernunft* pag. 164. *Erscheinungen sind nur Vorstellungen, von Dingen, die nach dem, was sie an sich seyn mögen, unerkant da sind.* pag. 370. *Nun sind aber äussere Gegenstände, blos Erscheinungen, mithin auch nichts anders, als eine Art meiner Vorstellungen deren Gegenstände, nur diese Vorstellungen etwas sind, von ihnen abgefondert, aber nichts seyn.* pag. 101. *Erscheinungen, nicht Dinge an sich selbst, sondern das blosser Spiel unserer Vorstellungen sind.* Az egész látható világról így szóll pag. 114. *Bedenket man aber, dass diese Natur, an sich nichts, al ein Inbegriff von Erscheinungen, mithin kein Ding an sich, sondern bloss eine Menge von Vorstellungen des Gemüths sey.* p. 580. *Der Mensch ist selbst Erscheinung.* p. 518. *„Alle Gegenstände einer uns möglichen Erfahrung nichts als Erscheinungen, dis ist: blosser Vorstellungen sind, die, so wie sie vorgestellt werden, als ausgedehnte Wesen, oder Reihen von*

C

„ Ver-

„ *Veränderungen aufser unseren Gedanken, keine an sich gegründete Existenz haben. Diesen Lehrbegriff nenne ich, den transcendentalen Idealism.* Méltó meg olvasni a' *Proleg.* 62. és 148. leveleit-is. Mindazáltal azt sem kell el hallgatni, hogy vagynak *Kánt*nak olyan *Lucidum intervallumai*, melyekben ő meg engedi, hogy mi rajtunk kívül más dolgok is vagynak, nevezetesen, a' már sokszor említett *Prolegomenájában* azt mondja, hogy néki soha ezze ágában sem vólt, hogy a' rajtunk kívül lévő dolgoknak lételét kétségbe hozza; mely ha úgy van, csak olyan hát az ő beszéde, mintha valaki azt vátatná, nagy lármával, *kétszer kettő, nem négy, hanem kilentz.* Ha osztán más valaki ellene szóllana, és meg szorítaná, akkor azt felelné: igen is! *kétszer kettő kilentz, de öt híján*, a' mely látni való, hogy nem igen nagy elméség vólna. — Ugyan azon *Prolegomenájában*, igazítást tézzen *Kánt*, az elő hozott utólsó szavain, és azt parantsolja, hogy ezután az ő *Idealismusát*, nem *transcendentalis* hanem *Criticus*nak kell hívni. A' Fordító éppen nem látja, és nem tudja, ha csak mint *Márton Úr*, a' *Kúmai Sibilla* bűvárjait meg nem tudakozza; miért ne lehetne a' *Kánt Idealismusát* szinte úgy *Janualis*nak, vagy *Fenestrális*-nak nevezni, mint *Criticus*nak. De *Kánt*, másokat egészfzen ki rekesztő *monopóliál-jufsát* tartja ehez a' *Kritika* szóhoz, úgy hogy néki, talán a' paputsa sarkában lévő fa szegget sem szabad fa - szegnek, hanem *Kritikus* szegnek nevezni; mintha ugyan már ő előtte éppen lenki sem tudta vólna, miben áll a' *Kritika*, és mintha mások a' vélekedésnek akarmely ptrütskét 's bogarát választás nélkül nyelték vólna, mint most az övéit nyelik az ő majmai. Egy Göttingai szerentsétlen *Recensens*, emberi gyarlólágból 's erőtlenségből, ezt a' *Kánt Idealismusát*, magasnak, vagy fellengősnek (*der höhere*) találta nevezni, de bezzeg meg is lúgozta úgy *Kánt* érte a' fejét, hogy *Kánt*nak csak ezen egy tselekedetéből is könnyű azt által látni, hogy ő is, nem egyéb, csak — ember, és a' sok *reine Vernunft*, tiszta okosság mellett, néki is

ki is van *pathologisch adficierte Vernunftja*, vagy indúlatos okosága. Minden Filozófus *Kritikának* tartotta még a' maga Filozófiáját, de mások ítélték azt meg mitsodás. Minden Filozófia oly kapós és lármás vólt eleinte, mint most a' *Kánt* é, de egyszer le tsilapodott, és az emberek eszekre jöttek. *Wolf* idejében, a' mely jó Barátok egymást tíz 's több elzvendők ólta nem látták, és öszve kerülvén igen nyájason bezélgettek, mihelyt a' Filozófia jött lzóba, mindjárt öszve vesztek, söt sokszor egymást jól meg is üsiökölték. Most sem példa nélkül való dolog, hogy a' jó barátok között izetlenléget okozzon a' *Kánt* Filozófiája; de semmi az, nem lesz annak még mindég új szaga, le vetik még azt a' szegről, mint a' *Wolf*-ét, mi tsak bízzunk okosság-hoz; minden Profétziai lélekhez való szám tartás nélkül is, a' *Kúmai Sibilla bűvárjai* nélkül is jövendölhetjük azt, hogy tsak három tized esztendők alatt is, le veti még az emberi okosság a' *Kánt* jármát, magától fog gondolkodni, és szégyenleni fogja, hogy inkább *Kántra*, mint magára hallgatott. *Voltér* azt gondolta, hogy a' mely határ lineákat *Newton*, *Leibnitz*, *Addifson*, és *Locke* vontak az emberi észnek, már azok örökösök lesznek:

— — — — *dont la main courageuse*

A de l' esprit humain posé la borne heureuse.

de meg tsalatkozott, mert lám meg bontotta *Kánt* azokat; hát már a' *Kánt* határjai 's mutató fái az örökké valóságig fogják tenni a' szölgálatot? Éppen nem; már magok a' magoktól gondolkodó Németek is kezdik sajlítani, hogy az ő mutató fái, nem jó helyre mutatnak. Nevezetesen által látták azt, hogy ha *Kánt* után hallgatunk, lehetetlen az *Atheismust* el kerülniük, a' mint erről majd alább bővebben lesz szó. Eléggé próbálták már *Pyrrhó*, *Carnades*, *Sextus*, *Berkeley*, *Hume*'s mások *Kánt* előtt a' *Scepticismust*, és az *Idealismus* épületét erőss fundamentomra állítani, de a' józan okosság tsak ugyan nem engedte magát, telyesléggel el tapodni. *Luzac*, *Ilyés*, és más új *Leibnitzianusok*, nyilván tanították, hogy mi bennünk tsak a' *Mo-*

ndsok tselekeznek azt, hogy mi azt gondoljuk, hogy mi kívülöttünk más dolgok és testek is vagynak, p. o. emberek, fák, föld 's a't. de valósággal azok nintsenek. Most nem említem a' *Malebranche* állítását: *Nous voyons tout en Dieu.* *Hume* és *Kánt*, a' *Monás* nevet el hallgatták, de különben úgy látzik, hogy ők az új Leibnizianusok Idealismusát követik, 's kivált *Kánt* Szerentsés abban, hogy nagyobb tsetépatét tudott tsinálni, 's több követőkre is talált, mint vagy *Hume*, vagy *Luzac*, és már most ő nyerte el azt a' ditsőséges titulust, hogy t.i. ő az *Idealismusnak* és *Scepticismusnak* *Státora*. Mint hogy pedig *Hume* neve már sokszor fordúlt elő, itt annyit említhetni ő róla, hogy ő Skótziai fi, és egy darabig Párisban az Anglus Követ Sekretáriusa volt. — 1776. eszt. hólt meg. Az Anglus Király sok pénzt adott néki, tsak hogy azt a' könyvét ki ne nyomtattassa, melyben az embernek maga meg ölését tanítja, mivel a' *melancholikus Anglusok*, arra tanítás nélkül is elég hajlandók. A' Fordító úgy ítél, hogy Angliának, szinte úgy kell oltalmazkodni a' *Kánt* Filozófiájától, mint a' *Hume* könyvétől, mert a' *Kánt* úgy nevezett *Kritika Filozófiája*, az *Autochiriát*, a' consequent gondolkodó embernél igen nagyon mozdítja elő.

X. Levél.

Tünemény! Tünemény!!!! Maga a' dolog! Maga a' dolog!!!! Óh ti nagy és Felsőleges nevezetek! melyek semmi tsapodár kedveltetést, 's be színlést magatokba nem foglaltok, hanem egy átaljában való meg hódolást kívantok! Óh hol van a' ti hozzátok illő eredetetek? óh hol van a' ti nemes származástoknak gyökere? a' mely minden testi hajlandóságokkal, érzékenységekkel, 's tapasztalással való atyafiságot meg tud

tud vetni! — — — — —
 — — — Ah Barátom! tsak nem el ragadtatásba esém, a' *Tűneményekről*, és *magokról a' dólgookról* való édes andalgásimban, 's azok eránt való mélyféges tiszteletem miatt; és tsak nem reájok alkalmaztatám azokra, azon szent tsudálkozásból származott szókat, melyekkel amaz *Északi Gondolkodó*, a' mi kötelesfégeinket meg szólítja, az *Erköltsi Okosság Kritikájának* 154. levelén. Le teszem hát pennámat, míg le tsilapodhatom, és tsendes vérrel írhatok. — —

(JEGYZÉS. „Míg a' szegény Író magát ki pihen, a' Fordító azt javalja, hogy az Olvasó tekintse meg *Márton Úr Morálja Elő beszédjének* 30 levelét, és mindjárt jobban fogja ér eni az Írónak el ragadtatását. A' Fordító igen nehezen tudta volna, ennek a' kezünk alatt lévő tizedik Levelének elejét le fordítani, ha *Márton Úr*, a' nevezett helyen, ő előtte a' jeget meg nem törte volna. — — Látsuk már a' szegény Irónak „Symptomáit.) — — — —

Már fel otsúdtam, és egészen magamhoz jöttem. Meg kell vallani, hogy vóltak a' Filofofusok közt, a' kik abban hibáztak, hogy sokkal többet akartak tudni, mint lehet; p. o. *Leibnitz*, mikor azt állította, hogy minden dólgo vagy testek olyan apró *Mónás-okból*, vagy *Átomus-okból* állanak, 's vagynak öszve alkotva, melyek semmi helyet nem foglalnak, azomban képzelődő erővel bírnak: de más óldalról az is bizonyos, hogy *Kánt* másik *Extremumba* esett, mikor abban tartya a' böltsesféget, hogy azt sem akarja tudni, a' mit akarküis könnyen tudhat. — — Gondolom, minden hofzszas mutogatás nélkül el híszed, hogy sokkal több hasznot tett

az emberi nemzettel az , a' ki a' varró töt fel találta, hogy most egyebeket el hallgassak, mint *Kánt*, azzal, hogy ő a' világon lévő minden dolgokat 's tárgyakat úgy osztotta fel mások után; vagy, ezen két tekintetekben veszi gondolóra, hogy azok vagy *Tűnemények*, vagy *magak a' dolgok*. Kevésben múltt, hogy *Kánt*nak minden új találmányait, 's a' Filozófiáról való minden érdemeit nem tevém egyik mérő serpenyőbe, de most annyiba nem kötök. Most csak a' *Tűneményekkel* akarom fejedet fefzíteni. *Tűnemény!* *Maga a' dolog!* Figyelmezz Barátom! Ha egy téglát kezvedbe veszel, néked úgy tetszik, hogy az veress, szegeletes, nehéz, és kemény, de mind ezek a' minéműségek a' te tégládban, tudd meg hogy csak *tűnemények*, és ha *Kánt* szerént eszeden akarsz járni, azt nem mondhatod, hogy az a' téglá valófággal veress, szegeletes, 's a' t. vólna. Miért? Először azért, mert te abban a' téglában csak a' *tűneményeket* látod 's érzed, de már azt nem tudod, mitsoda abban, *maga a' dolog*; másodszer azért, mert lehetnek olyan valófágok, melyeknek az a' téglá éppen más formának tetszik mint néked, p. o. feketének, gömbölyűnek, lágynak 's a' t. Ez a' *Kritikai böltsesfégnék* egyik nemesebb része. Mikor én ezeket írom, ha itt vólna mellettem egy *Kántiáner*, mindjárt meg kérdezném tőle: ugyan hát a' *tűneményeken* kívül, van é valami olyan a' tárgyakban, vagy benne, vagy velek, vagy alattok, (*præter, in, cum, sub*) a' mit ő *magának a' dolognak* (*Ding an sichnek*) hív? Erre a' kérdésre, többet ő háromnál nem felelhetne,

hetne, t. i. vagy ezt, hogy *van*; vagy azt hogy *nints*; vagy azt hogy: *ő nem tudja*. Ha azt felelne: *van*; akkor azt mondanám neki: hogy tudod hogy *van*? holott *maga a' dolog* nem *tűnemény*, azt soha nem láttad, és nem lehet az a' te tapasztalásodnak tárgya. Ha azt felelné: *nints*, vagy pedig hogy *ő nem tudja*; a' vagy nem azt mondhatnám é méltán neki: hát miért fetszegnek az Uramék minden meg szűnés nélkül arról, a' mi *nints*, vagy a' mit nem tudunk, van é vagy *nints*? De jobb szeretem, ha ezt, magad kérded meg valamely *Kántiánertől*, mert én ugyan, ezektől a' haragos emberektől, nem örömet kérek tanátsot, mivel ők igen darabosan és durván felelnek az embernek. Halld meg tsak hogy járok egyszer. A' Kritika Filozófiának ezen két betses vezér tsillagairól, a' *Tűneményről*, és *magáról a' dologról* gondolkodván, az ötlik eszembe; ugyan ez a' *Ding an sich*; melyet olyan a' tsömörig emleget *Kánt*, benne van é a' Kritika Filozófia szerént ebben a' látható világban, vagy a' *Spatiumban*? (*im Raume*) Hogy ezt a' kétségemet el igazíthassam, hányni vetni kezdem, a' körülöttem lévő Kritikus könyveket, egyszer formaliter reá akadok, magamnak fel tett kérdésekre, Hálai Professor *Jákób Úr Metafisikájában*. Meg örültem, a' jó felelet reményfege alatt. Azomban tsak el bámulok bele, hogy ott az én kérdésekre ezt a' kemény feleletet olvasom: *Ez egy tsupa értetlen, és maga magának ellent mondó Kérdés* (*eine völlig sinnlose, und sich selbst widersprechende Frage.*) Én ezt látván, ugyan kérlek:

Quid mihi tunc animi tu credis, amice fuisse?

Nam potes ex animo colligere ipse tuo. — — —

Ut leni Zephyro graciles vibrantur aristæ;

Frigida populeas ut quatit aura comas;

Aut sic, aut etiam tremui magis.

Ovid.

Mit tudtam tenni! egy alázatos complimentet hajtottam *Jakób Úrnak*, és azt mondottam néki: *Fort bien Monsieur!* miért petyegnek hát minden léptem nyomon Urafágtok arról, a' mi csak *Ens Rationis*, és a' mit sehol fints jussok gondolni 's képzelní?

JEGYZÉS. Mind itt, mind a' több Levelekben; ez a' Német szó *Erscheinung*, Tünetnyek van fordítva, *Márton Úr*, sok ízben meg bizonyított bátorsága mellet is, nem merte az *Erscheinungot*, *Tünet*-nek vagy *Tünetnyek* fordítani, mert, úgy mond, a' Szó-tárban p. 747. ezen Magyar Szóllás formákkal: szemembe tűnt, el tűnt előlem, azt akarjuk jelenteni, hogy valami váratlanúl jött érzésünk alá, a' *Phänomenon*ba pedig erre a' *Synthesisre*; váratlan, semmi szükség nints, mivel az bizonyos, 's változhatatlan *Erzést* tesz. — Ezen Levelek Fordítója reményli, hogy nem bántja meg azzal, ezt a' maga fordításbéli kedves Collegáját, ha azt mondándja, hogy, ez a' Magyar szó: *tünni* és az attól származott *izók*, nem mindenkor telznek fel váratlanfágot, sőt leg többször a' leg bizonyosabb és változhatatlanabb *Erzést* teszik, p. o. az én *izólóm* 's pajtam a' hegyen, igen izembe tűnő helyen van; izembe tűnő igazság, külömbfég, hiba, 's a' t. Ezen az okon, ezen Levelek Fordítója, az *Erscheinung*-nak, igen sokalja, a' *Tünet*, vagy *Tünetny* jelentést adni, és úgy gyanakszik, hogy az *Erscheinungot*, talán még jobb volna *Tündér*-nek, vagy *Tündérfég*-nek fordítani, mivel *Kánt* szerént, minden dolgok, csak olyan tündérek 's tündérfégek, mint a' milyenekről a' mesékben izoktak beszélni, melyekről mi emberek semmi bizonyost nem tud-

ha.

hatunk. — — Továbbá jelenti a' Fordító, hogy ezen Levélben, egy helyen, koránt sem tévedésből maradt a' *Ding an sich* fordítatlan, hanem önként, mivel az semmi nyelven, melyet a' Fordító ért, oly szépen nem hangzik, mint az eredetinn, melyen az *Kánt* Izájából 's pennájából szokott ki tsergedezni. És ha a' Fordító, a' Fordítók nemtelen 's hitván nyájából, 's *Kategóriájából*, a' Törvényhozók, vagy, Originál Könyv-Írók póltzára emelkedhetne a' Tudományos köz-társaságban; (melyre pedig *Márton* Úrral együtt, — — — — —)

— — *Tentanda via est, qua me quoque possum*

Tollere hūmo, victorque virum volitare per ora.)

Szinte olyan hevesléggel, és elmés maga mutogatásával kardoskodna a' mellett, hogy a' *Ding an sich*, minden népnél, nyelvnél és nemzetlégnél, és így a' Magyaroknál is, mindenkor fordítatlan maradjon, sőt azt minden nemzetek vegyék bé a' magok nyelvébe; mint a' milyennel az ő Fordító *Collégája*, *Márton* Úr, sürgette azt, az *Erköltsi* (??) Szó-tárban, pag. 751. hogy a' Magyarok is vegyék bé a' magok nyelvekbe ezt a' szót: *realizálni*. Mindazáltal tsak a' Fordítók szégyen-köven állván is, teszen a' Fordító egy próbát, a' *Ding an sich* mellett. Oh te drága gyönyörűleges *Königsbergi Ding an sich! mea Glycerium! O et praesidium, et dulce decus meum!* imé a' Fordító, a' maga fenyő, és objective is kemény afztalát, hatalmasan meg dobja, és ámbár Fordító létére még ahoz jusza nem vólna, mindazáltal a' te erántad való tisztelet, arra bírja őtet, hogy *via facti*, e' naplágtól fogva, meg tiltja, hogy soha többé seaki tégedet Magyarra ne fordítson; és felettébb örül, hogy az ő szerentséje vólt, neked Magyar Indigenatust adni. *Ding an sich! Ding an sich!*

Ut vidi ut perii, ut me malus abstulit error!

*Nunc scio quid sit amor. Duris in cotibus illum
Ismarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec generis nostri puerum, nec sanguinis, edunt.*

Virg.

Uror

Uror ut inducto ceratae sulphure tedæ:

Ut pia fumosis addita tura focis.

Prima malum nutrix animo præsenfit anili,

Prima mihi nutrix, Aeoli, dixit, amas,

Erubui, gremioque pudor dejecit ocellos &c.

Ha ezeket a' szókat be vehettük az idegenektől: *Figge Feige. Frigy Friede. Hamis Haemisch. Semlye Semmel. Srét Schrot. Sejem Seiden. Sonka Schinken. Trágrár (beszéd) Trager. Botos Botte. Bibelödni Bimbelot. Báb, Bábolodni, Babioles. Büszke Brusque. Baton Bot. Draganyos Dragons. Kupa Coupe. Kötö Cotte. Hartzolni Harceler. Kujon, Kujonirozni Coyon, Coyonner. Trantsérozni Trancher. Sák-mány Saccagement 's a' t. miért ne vehetnénk be a' fokkal szebb *Ding an sich*-et?*

XI. Levél.

Azt mondja *Kánt* a' maga *Prolegomenájában*, hogy az ember a' *Metafisikában*, akarmennyit kontárkodhatik (*herumpfuschen*) elébb tovább, tsak hogy magának ellene ne mondjon. Nékem úgy tetszik, hogy a' *Kánt* oskolája néha ilyen *Kontár Czéh*, melynek Czéh - Mestere maga *Kánt*; akkor p. o. mikor azon az okon tagadja, hogy benne vólnának a' tárgyokban azok a' minéműfégek, melyeket mi azokban érzünk; mert lehetnek olyan valóságok, melyek azzal ellenkezőt érzenek. Azt mondja a' *Kántiáner*; Per se, hogy nékem a' vas keménynek tetszik, én azt nem tagadom, de azért, hogy a' vas valósággal, és annyiban is, a' *mennyiben én azt nem érzem 's nem tapasztalom*, kemény vólna, én azt kemény szívüfégy és nyaküfégy nélkül nem állíthatom, mert lehetnek olyan való-

valóságok, leg alább én gondolhatok olyanokat, melyeknek a' vas lágynak tetfzik, 's a' t. Barátom! mitsoda a' Kontárkodás, ha ez nem a'?

A' mennyiben én azt nem érzem 's nem tapasztalom! Ugyan mit tetfen ez? — — A mint a' keménységnek a' lágyság; úgy az okosfágnak a' bolondság van ellenébe téve. Már én ha valamely *Kántián*errel beszélek, és ötet okos embernek tapasztalom; mit mondjak ő felőle annyiban, *a' mennyiben én ötet nem érzem 's nem tapasztalom?* Azt hogy ő bolond? No! de gorombáskodni nem akarod, 's nem is szokásom. — — Azt az egyet írhatom neked Barátom! hogy a' mennyiben te engem most nem érzed, és nem tapasztalsz is mikor hozzád írok, én valósággal, 's minden bizonnyal vagyok 's existálok, és tsontaimban van annyi keménység, inaimban annyi rúgosfág, és húzósfág, hogy a' mely szempillantásban akarok, székemről fel pattanhatok, tsontaim oly kemények, hogy alattam öfzve nem rognak, házamban fel 's alá hordoznak, a' pádimentom oly kemény, hogy lábaim abba bele nem sippadnak; azért hát nem tsak hiszem, hanem tudom is, hogy az én tsontaimban 's pádimentomomban, van keménység, inaimban húzósfág, annyiban is, a' mennyiben azok *Ding an sich* - ek. Akar mit írsz nekem ezekre vizsgálja, én azzal femmit nem gondolok, mert én ezeket nem tsak *subjectiva*, hanem *objectiva*, nem tsak *formális*, hanem *materiális* igazságoknak is tartom, sőt *postulá-lom*, hogy minden okos és érző valóságok, velem egy értelemben legyenek, vagy hogy a'

Nagy

Nagy Kánt szavaival éljek : én ebben meg maradok, és nem engedem, hogy ezen hitemet valaki én tőlem el vegye, semmit nem ügyelvén a' haszontalan okoskodásokra, ha szinte azokra semmit nem felelhetnék, és azoknak ellenekbe, színesebb, és tetszősebb okoskodásokat nem szegzhetnék is. Krit. d. pr. V. pag. 258 259. Ha pedig egyéb okos valóságok oly vakmerők lennének, (de a' melyet felőlök fel tennem lehetetlen, míg azoknak okosságok 's érzékenységek lesz) hogy ezt az én *postulátumomat* csak megmosolyganak; én nem tudom, miért ne üthetnének, egész tüdejek 's májjok öszve szakadásáig, nagy hahotával való katzajt a' *Kánt Postulátumira*, melyekről máskor fogok néked írni. Most pedig még egy keveset kontárkodni akarok, azután levelem be rekesztem. Ha lehetnek olyan valóságok, melyeknek a' vas éppen nem kemény; lehetnek hát ellenben olyanok is, a' melyeknek gyengébb érző organumaik vagynak mint nekem, és már ezeknek a' levegő ég, szinte olyan kemény, mint nekem a' termés kö. És valamint én a' termés kőből álló hegyeken keresztül nem bújhatok; úgy ezek a' gyámoltalan valóságok, ezt a' mi földünket körül vevő *átmosférába*, levegőbe nem bújhatnak, annak szertelen keménysége miatt, hanem nekik azon felyül kell mászkálniok. És valamint hogy én itt nagy munkával, tsákányokkal 's a' t. vágatom a' hegyekből a' termés követ, 's úgy rakatok azokból magamnak házat; úgy ezek a' szegény valóságok, nem tudom miből készültt fejszéekkel, vésőkkel,

kala-

kalapátsokkal vagdalják, ássák, vésik, a' levegő eget, és úgy építenek abból magoknak palotákat, Kastélyokat, és ellenségeik ellen meg vehetetlen várakat. Lehetnek olyan valóságok, melyeket a' hideg mindjárt meg veszen, mihelyt őket, a' tűzbe vetik; lehetnek ellenben olyanok, melyeket a' hévség egyszeribe meg öl, mihelyt azokat jég közzé teszik. Lehetnek olyan valóságok, melyek könnyebben hordoznak egy mása, mint egy font terhet, könnyebben öszve szaggatnak egyszerre ezer hajó köteleket, mint egy szál fonalat's a't. Már én elég valóságokat szültem Kánt *Accoucheur-sége* alatt; szülj te is Barátom, ha gyönyörködöl, magadnak. Tsak azt kérdem már utóljárára, ad é nekem az effélékre just's hatalmat Kánt, hogy ilyen valóságokat költsek, 's tartsak? Ha nem ad, igen keményen bánik velem, hogy nekem ezt nem engedi meg, a' mit maga tselekszik; ha pedig ad, ő tsak olyan Kontár lesz, mint én's más. Hátha még olyan valóságokat is gondolnék, a' melyek előtt Kánt, minden maga rajával, perepútyával, 's oskolájával együtt, egy értelem nélkül való örültt fokaságnak tetszene; minden Metafisikájával's Moráljával együtt? Mitsoda tilthat pedig meg engem ettől? holott ilyeneket gondolni, éppen nem nagyobb kontárság, mint olyanokat, melyek a' dologok minéműséget éppen ellenkezőképpen gondolják, mint mi emberek. Látod é Barátom, mikre vezetì az embert, az úgy nevezett *Kritika Filozófia*. Itt a' *Pilote*, itt a' *Kompasz*, tetsziké velek útnak indulni az igazságok országa felé?

JEGYZÉS. Tsudálkozik a' Fordító, hogy az író oly sok hitván valóságoknak költésére idejét nem szánta. A' mi a' Fordítót illeti, ő az ilyenekben nem szeretné magát gyakorolni, mert attól tartana, hogy *Kritikus Filozófus* találna változni; azonban elégnék tartja a' *Kántiánernek* azt mondani, a' mit kell, t. i. hogy néki *Kánt Principiuma* szerént, a' *Speculatioban*, semmi *transcendentális valóságokról* nints jusza még tsak gondolkodni is, nem hogy azoknak tsak *problematica költése* által is, egy olyan Dogmát koholni, mely az emberi esméret alatt oly veszedelmes *mina*, a' mint már ezt felelyebb is említette, a' VI. Levélre tett jegyzésben. A' régi Logikusok azt mondták: *Entia sine necessitate non sunt multiplicanda*. — — — Jelenti pedig jó előre a' Fordító, hogy a' következő Levelekben, soha nem fogja többé az *Erscheinung* szót, sem *Tünetnek*, sem *Tüneténynek* fordítani, hanem most ezt is, a' maga hatalma szerént, Magyar polgárlággal meg ajándékozza, reménylén, hogy arra az olvasók ezután szinte úgy reá fognak esmereni, mint az áldott *Ding an sich*-re. Talán meg fog ezen nyugodni *Márton Úr* is, és az *Erscheinung* szót, a' Magyar nyelvben tsak, olyan *Heteronomusnak* sem fogja tartani, mint a' milyen az *Alagya*, kivált ha valami *Lexiconból* tsendes vérrel végire jár az *Elegia* szó származásának. — A' Fordító az *Erscheinung* nyakán, semmi tekerítést nem tesz, hanem azt maga valóságában meg hagyja; azt mindazáltal el nem titkolhatja, hogy ő előtte sokkal kedvesebb dólgot tselekedne, a' ki azt magyarul így mondaná ki: *Erskhejnung*, mind így: *Ersajnung*.

XII. Levél.

Még egy mulólag való tekintet a' *Kánt* egyik *Geniusára*, a' *Ding an sich*-re. Tekintet? hogy hogy? hiszem hogy tekinthetnének arra,

arra, a' mi sem a' *Spátium*-ban (*Raum*) sem az *Idöben* (*Zeit*) nintsen? Nó tsak beszéljünk hát még egy keveset róla. Végy tsak egy almát kezédbe Barátom; majd meg lásd, hogy *Kánt nyelvén*, szinte olyan könnyen ki disputálom én azt a' te kezedből, mint, az egyfzeri Ifjú, a' mitsoda elmésen az Apja táljába bé disputáltt három tyúk-mony helyett ötöt. Mikor te ezt az almát, öt újjaid hegyén, előre hátra forgatod, *Kánt* szerént így kell gondolkodnod: imhol, egy olyan valami van kezemben, mint a' mit az emberek almának hívnak. Én ennek egyik oldalán egy kis pirosfágot látok, noha nagyobb része fárgás. Ha egy kevesé szorítom az almát, keménykének tetszik. Úgy is látszik, hogy kevés hijján egész gömbölüfége van. Ha fogammal külső héjját egy kevéssé meg sértem, 's belöle egy kis nedvesféggel értetem nyelve-met, 's inyemet, egy kis savanyúfágot érzek. Ezeket a' minémüfégeket 's tulajdonlágokat érzem én, ebben az alma *Erscheinungban*. Úgy de gondolhatok én olyan valóságokat, melyeknek ez az alma, sem fárgának, sem pirosnak, sem keménykének, sem savanyúnak, sem gömbölyűnek nem tetszik, és így én bizonyos nem lehetek abban, hogy ebben az alma *Erscheinungban*, benne vólnának azok a' minémüfégek, melyeket én abban lenni tapasztalok. Hát ha Barátom még annyiban veszed ezt az almát gondolóra, a' mennyiben az *Ding an sich?* vagy *maga a' dolog*, az alma *valósággal?* már úgy ez az alma kezédben sints; mert hiszen, ha kezédben vólna az, a' mi ebben az almában

Ding

Ding an sich; úgy az a' *Ding an sich*, egyszers-
mind a' *Spatiumban* is benne vólna: úgy de a'
Ding an sich, olyan titkos és mágiás dolog,
hogy ő felöle, még csak azt sem szabad, kér-
deznem, benne van é ő a' *Spatiumban* vagy
nints? mert mihelyt, azt kérdésbe teszem, *Já-
kób Úr* mindjárt meg haragszik, és engem ér-
tetlen embernek nevez; mentsenek meg pedig
az Egek ezeknek az embereknek haragjától,
mert eddig a Theologusok gyűlölfége vólta hí-
res, de ezután több okunk lesz így fohászzkodni:
Libera me ab odio Kantianorum. Ezek az em-
berek *annihilálni* is tudják az embert, a' mint
én még arra fogok neked példát írni. *Hic
niger est, hunc tu Romane caveto*. — — Ezek
szerént Barátom, semmi valódi *Erscheinung*, és
semmi *Ding an sich*, és így semmi alma is a'
te kezében nintsén. Q. E. D. — Már alma nél-
kül maradván, vedd öledbe csak a' te kedves
Károly fiadat, talán jobban üt ki az ő dólga,
mint az almá é? *A priori* mondhatom, hogy
abból bizony semmi sem lesz, mert én a' te ked-
ves *Károlyodat*, innen író helyemből is mind-
járt a' *Tündérek világába* repítem. Mit? hát
hiszen a' kis *Károly* is csak *Erscheinung*, mint
az alma, és mint más emberek, és ő koránt
sem *Ding an sich*, azt meg se gondold, mert
Kánt mindjárt meg haragszik. Ha pedig a'
kis *Károly* csak *Erscheinung*, és nem *Ding an
sich*; ő nem egyéb, hanem csak a' te elmédnek
képzelődése, a' mint ezt már *Kánt*, minden
kétségen felyül fel emelte. De én többet meg
engedek neked mint *Kánt*, és így többet, mint
a' men-

a' mennyivel tartoznám; t. i. meg engedem én, hogy Károly nem csak *Erscheinung*, hanem egyszersmind valóságos *Ding an sich* is; de így sem nyersz semmit; így is utóljára vetted most Károlyt öledbe, tsak bútsúzz tőle, mert hiszen ha öledbe volna Károly mint *Ding an sich*, úgy már a' *Spatiumban is* benne volna; úgy de azt tsak kérdésbe tenni is, hogy *Károly*, a' mennyiben ő *Ding an sich*, benne van é a' *Spatiumban*? mely veszedelmes dolog légyen, szomorú példám tanítja. És így, tehát, *ergo, consequenter, igitur, itaque*, a' te kis *Károlykád* a' *Tündérek országába* billentt. — Küldendő leveledben pedig, mind ezeket kétfélegbe ne hozd, és azzal engem valami módon meg ne bánts; *secus factur*, tudd meg, hogy a' milyen jó dósiban vettem már a' *Kánt* kenetét, magadat is az alma és Károly után küldelek követségbe; addig is imé tudtadra adom, mitsoda lenne, a' kezedbe adandó *Credentiónalisban* a' *Minor propositio*, t. i. ez: *Atqui az engemet meg bántó Barátom, tsak Erscheinung és koránt sem Ding an sich.* Az *Ergó*-tól rettegj.

Jegyzés, Azoknak kedvéért, a' kik mind az ő mind az új *Metafisikában* járatlanok találnának lenni, illendő leíz itt némely dőlgoakat a' *Spatiumról* meg jegyezni, hogy az olvasó, mind ezt, mind fellyebb a' X. Levelet annál könnyebben meg érthesse. Sőt KÉLL erről a' Fordítóznak szóllani, mert ezt *Márton Ur* is a' maga *Erköltsi* (??) Szó-tárjából ki hagyta, (ho'ott az szinte úgy meg érdemlette volna ott a' helyet, mint a' *Phænomenon*) és így szemerősítő balsamért az olvasót nem lehet oda igazítani. *Spatium* deák szó, Németül *Raum*, Magyarúl: *Köz, üreg, üresség, tér, térség, ki terjedés, tágaság.* A' *Kánt* előtt gondolkodó szerentsétlen *Meta-*

fizikusok, a' kik, Márton Úr bizonyítása szerént
 (pag. 771.) se kérdvén se hallván néki ugrottak a'
Metafizikai írásnak, — 's egyiknek se jutott eszébe,
 ha lehetséges Tudomány é a' *Metafizika*, és ha le-
 hetséges, mitsoda fel tételek alatt, 's mitsoda hatá-
 rok közt lehető az; ezek a' régi *Metafizikusok* mon-
 dom, úgy tartották, hogy kétféle *Spatium* vagyon
 's lehet, úgy mint, valóságos és képzeltt. Valóságos
Spatium az, a' milyen van p. o. Pápa és Győr
 között, vagy akarmely háznak két falai közt. Kép-
 zeltt *Spatium*, köz, vagy üreg pedig az, a' mely
 ennek a' világnak helyén maradna; ha ez a' világ
 semmivé lenne. De a' kik már ma így gondolkod-
 nak a' *Spatium*ról, azok *Filosófusi Éretnekek*, leg
 alább nagy letéttségben ülő, meg tsalatkozott sze-
 rentséitlenek. Kánt hozta világoslágra az arról való
 igaz tudományt. Az ő meg tsalódást nem esmer-
 hető *Orthodoxija*, ide megyen ki a' *Spatium* felől:
 A' *Spatium* conceptusa, a priori benne van a' mi el-
 ménkben, vagy, benne született abban. Ez az oka, hogy
 vagy akarjuk, vagy nem, nekünk, a' tárgyakat a' *Spa-*
tiumban kell gondolnunk, és minden dólgozat 's
 tárgyakat, p. o. a' *Schmidt* Fordítója híres asztalát,
*extensum*nak, vagy *extensa mensa* privátának kell
 képzelnünk. Mindazáltal, hogy a' mi képzelődé-
 sünkön kívül valami *Spatium* vólna, és valami
 olyan *extensum*, a' mi helyet foglalna, azt nem ál-
 líthatjuk, mert úgymond a' Nagy Kánt, a' *Spatium*,
 minden maga *Erscheinungjaival*, és a' képzelődé-
 sekkel együtt tsak mi bennünk van. — — E-
 zek szerént hát a' *Spatium*, a' benne lévő, vagy a'
 benne képzeltt dólgozokkal 's tárgyakkal együtt, tsak
 semmi, tsak a' mi tsalárd képzelődésünk. Egy Kán-
 tiánus 'Sidó, *Bendavid*, ezt a' kérdést teszi fel ma-
 gának a' maga könnyvében: *Mit teszen az, hogy a' dól-*
gok 's tárgyak a' Spatiumban vagynak? Erre azt feleli:
 Azt teszi, hogy nekünk embereknek, a' dólgozat,
 's tárgyakat, szükféges képpen a' *Spatiumban* kell
 gondolaunk; de az olyan valóságra nézve, mely
 a' mi nézésünk vagy képzelésünk módjához (An-
 schauungsart) nintsen kötve, nintsen semmi *Spa-*
tium,

tium, semmi egymástól el választott dolog, (p. o. ember, fa, 's a' t.) és semmi Geometria. *Bendavid Vorles. pag. 17. 18. 22.* — Ezeket így értvén, nekünk együgyűeknek, a' kik *Kánt* választottjai nem vagyunk, mindjárt a' juthat eszünkbe, hogy a' *Spatium* mon kívül, az *Idő conceptusa*, és a' tizenkét *Kategoriák* vagynak *Kánt* szerént a priori a' mi elménkben. De ha a' *Spatium Conceptusa*, így meg tsal és meg jádtíszódtat bennünket, hogy ez, ámbár a priori benne van elménkben, még is semmi valóság annak, a' mi képzelődésünkön meg nem felel, Pápa és Győr közt semmi valóságos *Spatium* nintsen, sem pedig a' *Schmidt* Fordítója asztalában extensio; hogy ne tsalnának hát meg bennünket, szinte úgy a' *Kategoriák* is, melyek pedig a' mi gondolkodó tehetőségünknek egyedül való törvényei; határ ki mutatói, és regulái? és így hogy ne tsalatkoznánk meg minden lépten nyomon, okoskodásinkban, ítélet tételinkben? egy szóval, ha *Kánt* után indulunk, hogy ne lennénk a' leg erősebb, *tótalis*, *Dogmatikus Sceptikusok*? A' *Schmidt* Fordítójában, egy igen nagyra betsülendő, és nemes ki nyílt szívűség az, hogy *Előbeszédje 34 levelén*, nyilván meg vallja, hogy a' *Scepticismust*, még a' *Kritika Filozófia* is a' *Speculatioban* hallgatásra nem bírhatja. Ugyde hova lesz így *Kánt* ígérete? nyilván a' *Pilóte* meg vakúlt; vagy maga is meg ijedtt, és már most:

Ipsa Gubernator tendens ad sidera palmas;
Exposcit votis, immemor artis, opem;

a' *Kompász* pedig vagy keletre vagy nyugotrā declinál? — De hogy semmi homály ne maradjon a' *Spatium* felől való esméretünkben, azt mondja *Bendavid pag. 112.* a' több *Kántiánerék* képében: mikor úgymond mi azt állítjuk, hogy a' *Spatium* nem egyéb, hanem tsupa *Semmi*, az tsak azt teszi, hogy mi a' *Spatiumot*, nem láthatjuk 's nem nézhetjük, úgy, mint valamely *Erscheinungot* szoktunk látni: és éppen nem azt teszi, úgy mond, a' mi állításunk, hogy a' *Spatium*, a' mennyiben ő *Ding an sich*, semmi volna. — Így tehát *Bendavid*

meg engedi, hogy vagyon *Spatium*, annyiban, a' mennyiben az, *Ding an sich*, tsak hogy mint *Erscheinung*, nekünk nem jelenik meg, és nem vehetjük azt úgy kezünkbe, mint az almát. Már itt méltán azt lehet kérdeni, hogy ha *Spatium* van, még pedig, mint *Ding an sich*; mi szükség hát a' *Kántiánernek* olyan valóságokat költeni, melyek az emberek képzelődése, vagy nézése módjához nintsenek kötve, és azokkal fantazirozni? hiszen ha azt merjük mondani: *Van Spatium*, még pedig, mint *Ding an sich*, meg tsalatkoznak hát azok a' valóságok, a' melyekre nézve semmi *Spatium*, semmi *Spatiumban* lévő dolog, fű, fa, fordító asztal 's a' t. nintsen; ha meg tsalatkoznak, mi gondom hát nekem reájok? annyival inkább hogy én őket nem látom, és így meg tsalattotásokból ki nem vehetem; hiszen maradjanak a' jámborok magoknak, annyival inkább, hogy honnan tudom én hogy vagynak ilyen valóságok, 's lehetnek? de fel teszem lehetnének; azért hogy a' vak a' napot nem látja, következik é abból, hogy tehát az ép szemű embernek azon kellene fantazirozni, van é nap, akár úgy mint *Erscheinung*, akár úgy mint *Ding an sich*? Ha kezünkben van egy forint, ámbár más valóság azt nem tudja, hogy az ott van, mindazáltal magunk nem kételkedünk felőle, hogy ott van, hiszen ha más valóság nem tudja, vagy nem hiszi, hogy ott volna, jöjjön hozzánk a' gyámoltalan, 's ha addig el nem köljük, míg hozzánk érkezik, meg mutatjuk néki, hogy valósággal ott van. Igen fatalis szerzet ez a' *Kánt*, a' maga egész rajával együtt. Ha mi a' *Speculatióból*, egy mindenható, jóltévő, gondviselő 's a' t. Fő valóságot akarunk ki hozni, 's hinni, ezek az alkalmatlan emberek, mint a' Törökök, olyan kétségbe esett fikóltással rohannak reánk, hogy azt ne mérészeljük tseledni, mert a' *Speculatio*, semmi valóságnak hívésére nem ad nekünk just, a' mely valóság tapasztalásunk alá nem esik; ők pedig nekünk minden lépésünkben szórják lábunk eleibe, a' *Speculatióban* is a' magok fantasiájokban termett idéiten való-

valóságait, és azt kívánják tőlünk, hogy mi azokat, nagy bámész szemekkel, kezeinket szánkra téve, tsudáljuk. A' mi a' színeket, szagokat, ízeket illeti, hogy azok igen sokat függenek a' mi érző organumainktól, azt a' Fordító nem tagadja; de hogy azokat is tsak átaljában mi fognánk a' dólgoakra, és magokban a' dólgookban vagy tárgyakban, semmi se vólna olyan valami, a' mi, a' mi érzékenységeinket arra határozná, hogy mi őket ilyen vagy amolyan színűeknek, ízűeknek, 's szagúaknak, és nem más formáknak tartsuk 's érezzük, azt is állítani nem meri; és az *Afa foetida* szagát 's a' t. nem tsak a' maga órrától 's a' t. függeszti fel.

Nem állhatja meg a' Fordító, hogy egy Anekdotumot ide ne ragaszszon. Mikor ő ezen Leveletet eddig le fordította, 's Jegyzéseivel meg bővítette; azokat egy jó Barátjával közlötöte. Az ő Barátja némely Reflexiókat tett ezekre. A' többek mind múlhatóbbak, tsak egyet teszen ide a' Fordító, mely a' Kántiánerek indulatoságokról szól. Ezek a' Fordító Barátjának levelében, annak tulajdon szavai: „A' mint én látom, (így ír a' Fordító Barátja) a' Kantiánus ember, az égnek akar, mely sarka alatt, tsak Kantiánus, az az, *hargos* és *kevély*. A' minapában, egy bizonyos városon esvén kereftül utazásom, értésemre esik, hogy annak oskolájában, az úgy nevezett Deákok Exámene áll. Mindjárt reá határozom magam, hogy oda bé megyek, ha Aprilist nem járnék, mert éppen Aprilis első napja vól. A' Fogadóban, a' mértékleteslegig ebédelvén, fel megyek az Oskolába, és az Auditoriumban, mint idegen 's esméretlen, egy zugolyban le ülepedem, a' több *Beati Simplicesek* közzé. (n. b. A' *Schmidt* Fordítója így tsúfolja *Előbeszédje* 37. levelén, mind azokat, valakik régi hitokról 's gondolat formájokról, nagy penitentzia tartás után le nem mondanak, és arra nem esküfznek, a' mire ő a' Szó tárban tanít bennünket) „Mikor itt a' magamhoz hasonló *Beati Simplicesek* közt jó reményfég alatt velztegel-

„ nék, kérdem a' szomszédomtól, ki fog most Exa-
 „ ment mutatni? azt feleli : a' *Filosófia Professora*.
 „ Kérdem: mitsoda Filozófiát tanít? felel: a' *Kánt-*
 „ ét. Egy kis idő vártatva, egyfzer elő tűnik a'
 „ *Kántiánus Professor* ,”

— — — *magnam cui mentem animumque
 Delius inspirat vates, aperitque futura.*

„ még pedig a' mi különös, sőt tsudálatos, Kán-
 „ tiánus létére, Keresztyén Papi ruhába öltözköd-
 „ ve. Fel megyen három vagy négy gráditson egy
 „ tölgy fa bodonkába, és ott, mint valami erőss
 „ bástyával, körül rakja magát egy nagy rakás
 „ *rhapsódiával*, vagy írka firkával. Én eleget pro-
 „ testáltam, de tsak alattomban, 's magamban mint
 „ idegen :

— — — *foliis tantum ne carmina manda,
 Ne turbata volent rapidis ludibria ventis :
 Ipse canas oro.*

„ Ilyen komédiás állapotjában, a' mint reá pillan-
 „ tok az emberre, hát a' mennyire a' *rhapsódiától*
 „ látni lehetett, igen fátális villogást veszek észre
 „ szemeiben, bátor még eddig senki ötet nem biz-
 „ gatta. Mindjárt jutott eszembe: *post fulgura toni-*
 „ *trua*. Azomban körül néz bennünket, mint meg
 „ annyi gombákat az én *Kritikus Filozófusom*, és
 „ meg nyitja a' maga böltsesléggel telyes ízáját;

— — — *ex quo ceu fonte perenni,
 Vatum, Pieriis, ora, rigantur aquis.*

„ Leg először is nekik esik a' maga ártatlan együ-
 „ gyü Tanítványinak, és az egész Frequentia előtt
 „ azt deducálja, a' *Kategoriáknak* minden fogain
 „ végig, hogy az ő Tanítványi mindnyájan, mind
 „ *a priori*, mind *a posteriori*, mely ostobák, tudat-
 „ lanok, és a' *Kritika Filozófia* titkainak meg fo-
 „ gására mely alkalmatlanok. Lehetetlen volt azon
 „ nem tsudálkozni, mitsoda találos elmésléggel
 „ tudta, az én emberem, festegetni a' maga Ta-
 „ nítványinak, nem tsak szánakozásra méltó, ha-
 „ nem almánnyi könyvekkel is fíratandó bóldog-
 „ talan gyarlóságát. Hogy abból ki fáradtt, le
 „ telzi

„ teszi a' festő etsetet , *rhapsodiájából* egy tsonót
 „ fel markol , és abból kérdezősködik , a' maga
 „ által előre mar tsúf köntösbe fel öltöztetett Ta-
 „ nítványtól ; a' kik felől azomban fel lehet tenui,
 „ hogy a' költsönt még idővel vizsgálza fizetni el nem
 „ felejtik , majd mikor nekik is *Kritikus Filozófusi*
 „ agyaraik hasadnak , 's ki is nőnek , és úgy utól
 „ érik hűféges Tanítójokat , mint *Eváthlus Protágo-*
 „ *rást* , vagy *Aristoteles Plátót*. De hogy a' dologra
 „ vizsgálza menjek , egy ideig tsak censeál az én em-
 „ berem ; *conticuere omnes* , cet. a' *Beati Simplicis*
 „ minden épület 's világosodás nélkül , néme-
 „ lyek ugyan ásítóznak , mások szemeiket törölge-
 „ tik , mások kelleetlen is tubákolnak , vállaikat rán-
 „ gatják 's öszve suttognak , hogy talán sem a' Pro-
 „ fessor , sem annak Tanítványi nem értik mit be-
 „ széllnek 's a' t. Ennyi világosfágot mindazáltal
 „ kaptunk , hogy mikor egy Tanítványa ezt a' szót
 „ találta mondani : *aztat* ; egész *Kritikus Filozó-*
 „ *fusi* minával meg igazította , és azt mondotta :
 „ *az-nak az Accusativusa azt*. Örültünk , hogy már
 „ valahára nyelvünkön szállaltt meg , és már lesz
 „ mit ki vinnünk. — Egyszer egy igen érdemes Úr ,
 „ a' hallgatást meg bontja , és a' felelő Deáktól azt
 „ akarván meg tudni , valyon érti é mit beszéll ,
 „ vagy sem ; a' leg nagyobb szelídséggel 's ember-
 „ séggel , azt kérdi tőle : *miben különböz az álom az*
 „ *alvástól* ? Mikor ezt kérdezné ez az Úr , maga
 „ nagy szerentsétlenféggére , történetből , a' bodon-
 „ kában beszéllő Filozófusra is fel talál tekinteni.
 „ Ah ! mely nagy betstelenítésnek , és alacsonyítás-
 „ nak tartotta , ezt az ártatlan , és tsak egy Kriti-
 „ kus Filozófustól balra magyarázható fel tekintést
 „ az én emberem !! Érezhetőképpen perseltek a'
 „ szikrák , melyek szemeiből alá ugráltak reánk — —

— — *Subito non vultus , non color unus ,*
Non comptæ mansere comæ , sed pectus anhelum ,
Et rabie fera corda tument ; majorque videri ,
Nec mortale sonans.
Tercentum tonat ore Deos , Erebumque , Chaosque ,

*Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
Præsentemque viris intentant omnia mortem.*

Virg.

„ azomban mutató újával, nagy meg utálással egy
„ Izegény Deákra erányoz 's azt mondja: *Majd*
„ *meg felel az a' Deák.* Bizonyos, és tagadhatat-
„ lan dolog, hogy az ártatlan Deák felelt volna
„ is örömost lélekkel valamit, de a' mennyire gya-
„ nithattam, a' *Frajmaurerséget* emlegette, leg a-
„ lább csak úgy tartozott a' dologra az ő beszéde,
„ mintha azt emlegette volna. *Mi Beati Simplicis*
„ mindjárt láttuk hogy a' Deák már meg nem fe-
„ lel. Maga akart hát a' Kriiikus Úr rajta segíteni,
„ de annak beszéde csak úgy illett oda, mintha
„ *Alchimiából* beszélt volna.

Ter conatus erat casus effingere in auro;

Ter patricæ cecidere manus.

Virg.

„ Summa summarum, a' fel tett Kérdés, a' felelet-
„ tel a' kézfogást el-nem lakhatta, hanem minden
„ vígasztalás nélkül a' nagy leány gyalázatos pár-
„ tában maradt.

Nubite felices parca meliore sorores! Ovid.

„ Én pedig azt kérdem egy hozzám közel álló Deák-
„ tól, kitsoda az az Úr, a' ki a' Kérdést fell tette?
„ ő nékem azt mondotta, hogy az egy másik Os-
„ kolabéli Professor Ur. Azomban a' nagy szorúltt-
„ ságot látván ez az idegen Professor Ur, sokkal
„ vigyázóbb ember vólt, mint sem a' dólgot to-
„ vább, csak egy szóval is sürgette volna; az én
„ emberem pedig, mintha dólgát jól végezte vól-
„ na, tovább mentt a' maga *rhapsodiájában.* Egy
„ kis tsendesfég után, meg szóllal egy nagy te-
„ kintetű és érdemű Uri ember, és beszédének sam-
„ mája a' vólt, hogy sem a' Kérdéseket, sem a' fe-
„ leleteket nem érti. Mint hogy ez, külső Státus-
„ ból való Uri ember vólt, már ekkor meg bírál-
„ ta magát az én emberem, és annak egy kis tet-
„ tetett alázatosfággal azt felelte: *Valósággal Te-*
„ *kintetes Úr, én is úgy vóltam ezzel a' Filozófiá-*
„ *val,*

„ val, mikor tanúltam, hogy nem értettem; azom-
 „ ban a' többit ki lehetett olvasni a' Kritikus Fi-
 „ losófus szeméből 's ábrázatjából, mit tesznek
 „ ezek a' szók az ő szájában. *Equidom nec augu-
 „ ria novi, nec Mathematicorum coelum curare so-
 „ leo; ex vultibus tamen hominum, eorum cogita-
 „ tiones colligo.* Petronius. Kevés idő múlva, is-
 „ mét bele szólott, az idegen Professor Úr az Exá-
 „ menbe nagy emberféggel; de meg vallom nem
 „ jut eszembe mitsoda dologba, mert mihelyt a'
 „ beszédet el kezdette az én eszem tsak azon
 „ járt:

O tandem magnis pelagi defuncte periculis!!!

Sed terra graviora manent; — — —

— — — mitte hanc de pectore curam.

— — — Bella, horrida bella,

Et Tyberim, multo, spumantem sanguine, cerno.

„ Bár az én Látásom bé ne töltt volna, de tsak
 „ a' képzelheti, a' kinek szerentsétlensége vólt azt
 „ látni, mitsoda tüzzel fordúlt az idegen Profes-
 „ sor Úrhoz az én emberem, és mitsoda sebesfé-
 „ gel tudott néki darálni valamit, úgy hogy, mivel
 „ a' szegélet, melyben én magamat meg vontam 's
 „ lappangottam, ő töle jó távolka esett, én ezen
 „ szavainál egyebet nem érthettem: *arról a' Filo-
 „ sófia semmit nem tud*; mely szavai után nagy
 „ tarjálzkodással, azt kérdi az idegen Úrtól: *Ha-
 „ bet adhuc aliquid?* Az idegen Úr, mint okos em-
 „ ber, semmit nem szólott, a' Kritikus Filozófus
 „ pedig,

Talia perstabat memorans, fixusque manebat,

„ mint az Angliai győzedelmes Kakas; és azt gon-
 „ dolta, hogy most bezzeg már ötet mindenek be-
 „ tsülik; holott minden okos ember éppen azt szé-
 „ gyenlette, és mintha az órra vére tsepegett volna,
 „ azért fütötte le fejét,

Multa gemens, casuque animum concussus amici;

„ a' miért a' Kritikus Úrnak kell vala magát el pu-
 „ deálni. Én is pedig, minekutánna e' szerént az
 „ Aprilist meg jártam, és az Exámennel dosztig

„jól laktam vólna , azt oda hagytam , 's ki jöttem : —

— — — *Qualis conjecta cerva sagitta ,
Quam procul , incautam , nemora inter Crescia fixit
Paster agens telis ; liquitque volatile ferrum
Nescius ; illa fuga sylvas , saltusque peragrat
Dictæos : hæret lateri lethalis arundo.*

Eddig vagynak a' Fordító Barátja levelének szavai. Ezekhez a' Fordító azt adja , hogy az ilyen Kritikus Filozófusi indúlatossággal , és magának az igazságok birtokában való képzelésével , (*Rechtthaberey*) telyes a' Márton Úr Ajánló levele, Elő beszédje , és Szó-tárja is. Ez az ember azt akarja , hogy valamint a' naphoz az órákat , úgy alkalmaztassák más emberek a' magok hiteket 's gondolkodásokat , az övéhez ; a' kik pedig azt nem akarnák , azokat , a' már nevezett helyen *Beati Simplicis* névvel teszi vázakká. Mint meg támadja a' szegény *Stofcht!* hogy haragszik a' magáén kívül minden más oskolákra az országban ; mint le ostobázza a' szegény régi Rómaiakat ! p. 753. 's a' t. Ezek mind tűrhetőbbek vólnának , de ezekkel meg nem elégszik , hanem *Pannónia* közt , és *Quadia*, *Jazyga*, 's *Dacia* közt is hintegeti az egyenetlenség konkolyát , mind Ajánló levelében , mind pedig tselekedetivel , holott pedig az igaz Morál , szakadásokat , hasonlóságokat nem javasol ; sőt maga a' *Kritika Filozófia* azt tanítja , hogy az emberi észnek természete azt hozza magával , hogy a' külömb külömb-félelégeket is Egyfégbe *synthetizálja*. De hogy ez az utólsóbb *Periodus* annál világosabb légyen , szükség hogy a' Fordító magát egy keyéssé meg magyarázza. Magyar országnak túl a' Dunán való részét , a' hol *Pápa* is esik , hajdan *Pannoniának* hívták. Ezen az okon , *Márton* Úr a' maga Ajánló Levelében , soha sem nevezi azt , mai nevén , hanem mindég *Pannoniának* hívja 's írja. Hogy meg mutassa ezen Levelek Fordítója , hogy ő is el tudja revezni az országnak több részeit , tsupán csak abbéli vizketegségből emlegette *Quádiát*, *Dáciát*, 's a' t. hogy *Márton* Úr árnyékában ne maradjon , ha-

nem

nem ő is ki látszon. t. i. minthogy hajdan a' *Quádusok*, Morva ország felől, Magyar országba is, még pedig a' mint írják, egész *Vátz* és *Eger* tájáig be nyomakodtak, és egy ideig ott laktak; ezt a' részét hazánknak, mely a' Duna, Morva ország, *Vátz* és *Eger* közt esik, a' régiek *Quádiának* nevezték. Azon alól, a' Tisza és Duna közit, le Titul felé más oldalról pedig a' Szepesfég és Lengyel Ország felé *Metanasta* Jászok tartományának és *Sarmátiájának* hívták. *Dácia*, Magyar országnak a' Tisza és Erdély közt fekvő részét, ezen kívül egész Erdélyt, Oláh országot 's a' t. foglalta magában. Már, valamint a' Duna el választja *Pannoniát*, *Quádiától*, *Jázygiától* 's *Dáciától*; úgy akarja *Márton* Úr Pannoniának lakosít is, *Quádiának* 's a' t. lakosítól el választani 's el idegeníteni, tzéljaikra, igyekezeteikre, 's a' köz jóva való törekedéseikre nézve is, mely szándékában, már jó formán is haladtt elő. Mellesleg egy maga vélekedését említi a' *Fordító*, t. i. hogy a' *Vág* vizét, vagy *Dunát*, mely *Komáromnál* szakad a' nagy *Dunába*, talán az említett *Quádiától* 's *Quádusoktól* nevezhették *Quád*, vagy könnyebb ki mondással *Vág* vizének, a' kik annak mind két partját lakták vala; de ezt a' maga gyanúságát, lenkire se köti úgy a' *Fordító*, mint vagy az *Eva* ördöge a' maga almáját, vagy *Márton* Úr a' maga *Maximáit*, *Postulátumit*, *asztalát*, 's a' t.

XIII. Levél.

Meg botsáss Barátom, hogy a' múltt *Postán* küldött leveletem, oly mérges és fenyegető ki fejezésekkel rekesztettem be; mert hogy akkor olyan tűzbe 's indulatba találtam jöni, arról nem tehetek. Házontalan; mihelyt az embert a' *Kánt* lelkének tsak valamely kis részetskéje fúvalja is meg, lehetetlen hogy az ember el szenvedhetetlen haragos és kevély ne légyen,

légyen. Vagynak olyan Spiritusok, melyeknek csak szaga is meg bódítja az embert, ha szinte belőlök nem ízlik is. Ilyen a' *Kritika Filozófia*. Ez az embert mindjárt *Diktátorrá* teszi, mind a' *tapasztalható*, mind a' *transcendentális* világban. Már most a' *Kánt* lelke gyötrésétől szerentsésen meg szabadulván, vérem meg tsilapodott, azért is alsóbb hangon írhatok, és a' mi a' *Ding an sich*ről el maradt, öszve tarlózom. Hogy a' *Kántiánereknek* is vagynak fogaik, annak ök fok nyomait hagyják mind egymáson, mind fok más ártatlanokon. Nosza kérdezd meg közzülök valamelyiktől, hogy mikor az ő foga fáj; valyon az *Erscheinung* fáj é akkor, vagy a' *Ding an sich*? vagy mind a' kettő együtt? Mikor ő bort ízlik, (mondják pedig; hogy a' *Kántiánereknek*, ez a' szölő tö gyümölsének leve, szinte olyan áldott, mind annyiba, mint *Erscheinung*, mind annyiba, mint *Ding an sich*, és ök annak, még objectiva jófágának tagadására is, semmi különös hajlandólagot nem mutatnak) valyon ki megyené ennek a' jó liqueurnek mind *Erscheinungja*, mind *Ding an sichje*, az ő jó kiáltó torkába? Ha vele duellálnál, és Karját által szúrnád, vagy pedig azt az ő vállától egészen is el választanád, valyon mi szenvedne akkor az ő karjában, és valyon mit vágtál volna te ketté, az *Erscheinungot-é*, vagy a' *Ding an sich-et*? 's a' t. — Már tudod, hogy én tanatsért hozzájok nem mehetek; mert miólta Jákób Úr az én íjjedtemet meg vetette; én a' *Kántianerophobiából*, nem gyözök ki gyógyúlni.

*Terretur minimo pennæ stridore columba,
Unguibus, accipiter, saucia facta tuis.*

*Quicumque Argolica de classe Capharea fugit;
Semper ab Euboicis vela retorquet aquis.
Ut mare fit tremulum tenui cum stringitur aura,
Ut quatitur tepido fraxina virga noto;
Sic mea vibrari pallentia membra videres.*

Szegény tudatlan föld mivelők! nem tudjátok ti, hogy az a' mit ti szántotok, nem egyéb tsak a' ti képzelődéstek, tsak *Erscheinung*, és nem maga a' föld, nem *Ding an sich*. Hogy a' föld egyszer lágyabb, máskor keményebb vólna; úgy hogy az ekétek is bele szakad, a' tsak bolondfág képzelődés, hogy a' nyilasnak vagy dülönnek egyik végétől fogva a' másikig, megszűfégy, tágasfág vólna; óh mitsoda balustyaifág azt hinnetek, meg tetszik hogy ti *Kánt* lábainál nem ültetek. Most hát tanuljátok meg ő tőle, hogy a' föld, melyet ti miveltek, nem maga ám a' valódi *Ding an sich* föld, hanem *Erscheinung* föld; a' búza, árpa 's a' t. melyet a' földbe szokatok vetni; a' világ kintséért sem maga a' búza vagy árpa; az ökor vagy ló, melyen szántotok, tsak *Erscheinung* ökor és ló, de koránt sem *Ding an sich*, nem a' valódi ökor és ló; az esső és harmat, 's melegfég, mely a' plántákat nevelni fogja, tsak *Erscheinung* esső 's a' t. nem pedig maga a' *Ding an sich* esső 's a' t. Majd mikor osztán a' takarás ideje el jő, tudjátok meg, hogy akkor is tsak *Erscheinung*, vagy tündér búzát 's árpát fogtok takarni, de maga a' búza 's árpa hol fog maradni kitsoda tudhatná azt? Ti Kereskedők 's Kalmárok, hol hagyátok a' *Ding an sich* portékákat? hiszem ti nekünk tsak *Erscheinung* Kávét, Theát, posztót, rását 's a' t. adtok? Tudjátok meg, hogy ha

ha így bántok velünk; mi is csak *Erscheinung* aranyat ezüstöt adunk nektek. — Szegény *Fantasta* Szomszédom! ő azt gondolja, hogy ő most téglából rakat házat, holott pedig meg tsáltak, mert az ő házába biz' egy tsepp *Ding an sich* téglát sem raknak, hanem csak *Erscheinung*, vagy tündér téglát. — Ládd é Barátom, egy okos *Kántiánernek*, mely fok bal vélekedések ellen kell világi életében hartzolni, merő nyomorúság völgye néki az a' világ; még sem akarják némelyek az ő tudományát betsülni, 's annak meg hódolni. Mely nagy háladatlanfág ez, az emberi nemzetben, hogy minden városokban, falukban, 's minden utak mellett, *Kántnak*, ennek az egész emberi nemzet meg világosítójának, még életében, oszlopokat nem emel, és azokra, az ő örök emlékezetére ezen szókat nem metszeti: *Erscheinung*, *Ding an sich*. Holott a' Sidókat is arra kellene kényszeríteni, hogy ezeket a' szókat írják ezután nagy betűkkel a' magok *Filaktériomjaikra*. De hiszem! *a priori* benne kell lenni az emberek elméjében annak az Időnek, melyben, valamint az *Archimedes* koporsó kövére, *Sphærat*, és *Cylindert* metszettek; mivel ő ezeknek egymáshoz való *Ratióján* fokot törte a' maga fejét; úgy *Kánt* is meg fogja nyerni ezt a' felyül írást: *Erscheinung*, *Ding an sich*; melyet ettől a' nagy világosító állattól, fenki nem is sajnállhat, mert *Archimedes* észé ugyan; koránt sem törődött annyit a' *Sphærán* és *Cylinderen*, sem pedig azoknak egy máshoz való *Ratiójának* fel találása által magát az emberi nemzet eránt érdemesebbé nem tette; mint a'

mennyit *Kánt* fáradozott az *Erscheinung* és *Ding an sich* körül, és a' milyen hasznos ő, ezeknek divatjába való hozások által okozott; hogy már maradt volna oda vele. Akár hogy, akár mint ítéljen pedig *Kántról* a' *Kántiáner*, de nekem úgy látszik, hogy a' *Kánt* Principiumainak, 's vélekedéseinek' meg értésekre, sokszor igen nagy figyelmetesfég, elme törés, és éles ész kívántatik; de minekutánna az ember azokat meg értette, azoknak gyengéfégeknek által látására, tsak a' közönséges józan okosság is elégséges. Kétség kívül, már gyermekkorodban hallottad, hogy egy valakinek, ezzel a' Syllogismussal akarták meg mutatni hogy néki szarva van:

A' midet el nem vesztetted, az még neked meg van.

Úgy de a' szarvadat nem vesztetted el.

És így szarvad van.

Igen helyesen tselekedte ez az ember, hogy a' dólgot szükfégtelen fetsegéssel nem üzte füzte, hanem minden tzáfolása tsak abból állott, hogy homlokát meg simogatta, fejét körül tapogatta, 's azzal elébb mentt. Valófággal, a' *Kánt* *Scepticismusa*, *Ideálistmusa*, *Erscheinungja*, *Ding an sich*-je is, egyéb tzáfolásra nem érdemes, hanem erre hogy az ember *Kántot*, egy furtsa kis Compliment után hagyja oda, hadd vagdalkozzon ő, és az ő Regimentje a' maga árnyékával, valófágaival, képzelődéseivel, mi pedig maradjunk a' józanon gondolkodó okossággal, 's tapasztalással, és éppen ezzel a' tanáts adással rekesztem bé az *Erscheinungról* és *Ding an sich*ról való levelezéscmet.

JEGYZÉS. Már tehát a' Fordítónak is le kell venni a' maga gondját, az ő figyelmetességének ezen kellemetes tárgyairól, az *Erscheinung* és *Ding an sich*ről. Mindazáltal — — — — *in commoda publica peccem*, ha utóljára még egyszer szívekre nem kötné Olvasóinak, a' Schmidt Fordítója aztalát, hogy ha az eddig valókból meg nem értették volna, mi légyen a' *Ding an sich*, ez az aztal légyen mindnyájunknak *Kúmai Sibilla* gyanánt. Azt beszéli tehát Márton Úr a' maga aztaláról az *Erköltsi* (??) Szótár 733 és 34 levelein: „Ez „az aztal, úgy mond, a' melyen most írok, látom „hogy fekete, érzem hogy kemény, tudom, hogy „faragható, törhető, gyalúlható, de azt is tudom „egyszersmind, hogy ez olvaszthatatlan, kalapál- „hatatlan, 's a' t. Mind ezen tulajdonágai az én „asztalomnak, nem maga az aztal, hanem tsak „*Accidentiáji* annak a' *Valaminek*, a' mi ezen tulajdonágoknak *Substratuma*, és a' mibe ezen tulajdonágok, mint egy belé ragaszkodnak. Az „a' *Valami* hát, vagy az a' *Substratum*, a' miben „ezen *Accidentiák* találatnak, az a' *Noumenon*, „*Kes intelligibilis*, *Ding an sich*. És így a' *Noumenon* üress *Conceptus*, mindazáltal nem semmi. „Mert az olyatén valamit jelent énnékem, a' „melynek létele színt oly bizonyos, valamint az „én magam léte, jóllehet annak tsupa negativa, „nem pedig pozitívá tulajdonágait adhatom elő.

Most egyebeket el hallgatván, tsak azon való tsudálkozását nem titkolhatja el a' Fordító; mitsoda lélekkel mondhatja Márton Úr, hogy tudja azt a' maga aztala felől, hogy az faragható, törhető, gyalúlható, 's egyszersmind azt is tudja, hogy az olvaszthatatlan kalapálhatatlan 's a' t.? Hát hízem valamint olyan valóságokat gondolhatott, melyeknek az a' *töblich* aztal lágy, úgy gondolhat olyanokat is, melyeknek az nem faragható, nem törhető, nem gyalúlható, gondolhat olyanokat is, melyeknek az olvasztható, kalapálható 's a' t. Valamint tehát kétségbe esett a' maga aztalának objektiva keménysége felől; miért ne kellene szinte úgy kétel-

kétkedni annak törhetőségéről olvashatatlan-
gáról 's a' t. ? Az említett 734. levelen, az *obje-
ctive* tikkely alatt, azt mondja M. Úr a' maga asz-
taláról, hogy annak *objektiva* négy szegletűsége van,
vagy, a' mi kétféle kívül ugyan azt teszi, annak
négy szegletűsége *objektiva realitás*, ellenben, a' méz-
nek édeslége *subjectiva realitás* vagy édesfég. Ha
az asztala négy szegletűsége *objektiva realitás* M. Úr-
nak; mért ne lehetne a' méz édeslége is az, holott
mind a' kettőnek a' tapasztalás a' fundamentoma?

XIV. Levél.

Az *Egóista* nevet, hajdan az olyan Ideálistá-
kra ruházták, a' kik azt hitték, leg alább ál-
lították; hogy csak ők magok vagynak 's exi-
stálnak, és ő rajtok kívül, senki és semmi más
nintsen. Az új Filozófia pedig, az olyan em-
bereket nevezi erköltsi értelemben (*sensu mo-
rali*) Egóistáknak, vagy másképpen *Solipsi-
stáknak*, a' kik, nem tagadják ugyan, hogy ő
rajtok kívül, más dőlgek, állatok 's emberek
vólnának, de azomban egyedül csak magokat,
és a' magok boldogságát 's előmenetelét teszik
minden tselekedeteikben magoknak fő és kívált-
képpen való tzielűl; p. o. *Egóista*, *Solipfista*, az
olyan fősvény, a' ki nem gondol véle, akarho-
va légyen az igazság; és más embereknek akar-
mint légyen dőlga; csak hogy ő, a' maga haf-
nát 's boldogságát, mások hátra maradásával,
és törvénytelen meg fértésével is elő mozdít-
hassa. Az ilyen *Egóismust*, valamint a' Ker.
Vallás, úgy az új Filozófia is kárhoztatja, és
így a' ki ebben az értelemben a' *Kritika Filo-
sófját*

sófiát vádolná Egóismussal, nagy méltatlanfágot tselekedne. Talán az elsőbb értelemben sem lehet a' *Kritikusokat Egóistáknak* tartani. De egy harmadik, és új értelemben, minden boszszúfágtétel, 's reá fogás nélkül nevezhetjük őket *Egóistáknak*; t. i. annyiban, a' mennyiben ők azt mondják, hogy ők magoktól mennek ki (*de hova?*) és a' minék ők adnak *objectiva realitást*, vagy lételt, nekik csak az a' dolog existál. De abban nem tudnak meg egyezni egymással, miképpen tudhatják ők azt meg, hogy ő kívülöttek más dolgok is vagynak, nevezetesen, más gondolkodó és okos valóságok, vagy emberek. Most én csak két értelmet említek. *Jákób Úr* azt mondja, hogy mi hit által tudjuk azt, hogy nekünk testünk van, és hogy mi kívülünk más testek, és más gondolkodó valóságok is vagynak; és hogy mi ezt tudjuk, ez egy valódi tsudálatos *Jelentés*. De *Schelling Úr* más módját találta fel, miképpen tanulhassa ő ki, vagynak é ő rajta kívül más emberek, vagy sintsenek? t. i. azt írja *Schelling*, hogy mikor ő valami emberi ábrázat formát lát, és ő meg akarja tudni, valyon, azon ábrázat alatt igazán ember lakik é? tehát ahoz megyen, és attól valamit kíván. Már ha ilyenkor ez az emberi ábrázat alatt lappangó valóság, a' *Schelling* kívánfágát nem telyesíti, hanem azt átaljában viszsza veti, és azt feleli: *Én nem akarom!* már ilyenkor nagy írtódzások közt mindjárt meg tudja *Schelling*, hogy azon emberi ábrázat alatt, minden bizonynyal ember van; sőt, (ezek a' *Schelling* tulajdon szavai) a' mi

vesze-

veszedelmesebb, azt is meg tudja, hogy más emberek is vagynak a' világon, mivel azok azt mondják: *Én nem akarom!* Már tehát ha Schellingel öszve találkozol, azt ne mond néki *Én akarom*, mert mindjárt nem tart téged embernek, hanem csak emberi ábrázatban járó majomnak vagy szajkónak. Ezzel nem elégszik meg *Schelling*, hanem tovább megyen, és azt mondja, hogy: *Ő az egész Természetnek Ura*, és ő azt kívánja, hogy az egész természet magát egy átaljában, az ő akaratjának törvényéhez szabja, 's alkalmaztassa. Látodé Barátom! mennyire meg világosodtak már ma az emberek. Úgy é hatalmas valóságok a' *Kritikus Filozófusok*. *Fichte* felől még nem hallottam, hogy ő magát Természet Urának hirdette volna ki; de könnyen fel lehet felele tenni, hogy ő is, míg leg alább Jénai Professor volt, magát annak tartotta, és annak valami jelét mutatta is akkor, mikor egy Professor Collegáját, a' kire meg boszszankodott volt, nyilván, mások hallatára, nagy pompával semmivé tette, *annihilálta*, és mind a' *tapasztalható*, mind pedig a' *transcendentális világból* örökös számkivetésre a' *Semmifégbé* küldötte? Rettenetes dolog a' *Kritikus Filozófusi* harag, 's gyűlölség! Ezen kívül, *Fichte* is ki mondott már ennyit, hogy ő az emberi nemzetnek egyik leg felsőbb *Inspectora*. Még az *Inspectorból* Úr is lehet. Külömben *Fichtét* talán még észére lehet hozni, böjtöltetés, és könyörögtetés által, ha még egy darabig hivatal nélkül lesz; de minthogy *Schelling* hivatalban, és bódog állapotban van, az

ő bolondját ki venni nehezebb, ha tsak valami tanúltt *Veterinarius*, mint a' kábúltt maikának, az ő homlokán léket nem vág, vagy leg alább, valami okos Borbély, vagy két hónapig jó erőss Kristély alá nem fogja. Mindazáltal addig is tettem ő vele egy próbát, ugyan is az ő könyvét olvasván, meg nem állhattam, hogy penát ne ragadjak, és íme párját néked el küldöm, ő hozzá írt levelemnek, mely is így vólt :

„Édes Kis Schellingem !

„Ugyan kérlek, vann é eszed, vagy el veszett?

„Hogy gondoltad azt meg te kis bohó, hogy

„olyan felső hangon *Természet Urának* hirdesd

„ki magadat? Ugyan hiszed é magad is hogy

„a' vólnál? Hiszem te *Laksinta*, már a' Ter-

„mészet meg vólt, mikor te még az Anyád

„hasában sem vóltál; 's azután is meg lesz,

„mikor te a' Fichte Collégája után a' semmi-

„ségbe mégy.

„Quin tu igitur — — — —

„Definis, Anticyras melior sorbere meracas?

„Nyilván tiszta okossággal (*Reine Vernunft*)

„gondolkodtál akkor, mikor magadat Termé-

„szet Urának képzelted 's tetted; de elmélkedj

„tsak róla józanon, (*gesunde Vernunft*) meg

„látod, hogy az olyan meg tébolyodott em-

„bernek való gondolatról le teszel, melyhez

„néked jó szerentsét kíván, gyógyulásodat szí-

„vesen óhajtó Barátod 's a' t.”

Majd meg látom mitsoda fikere lesz levelemnek. Már ma a' fa sem úgy hasad mint az előtt. Még eddig a' bolondok házába zárták, olyan

olyan meg bontakozott tsábúlttat, a' ki magát a' Fő valósággal *identificálta*, most pedig már az ilyenek Professori Katédrából hirdetik a' magok bolondfágát, még pedig olyan előmenetellel, hogy azt másokra is szinte úgy el tudják ragasztani, mint ez előtt hetven elztendőkkel a' Párisi *Appellansok*, a' magok *Conválsiójikat*. De hogy oda viszsa menjek, a' honnan el jöttem, a' *Kántiáner* ad hát minden dolognak lételt, ő tőle függ minden dolognak létele, melyet ő lát, érez, 's tapasztal; és ha ő azt nem látná 's a' t. az a' dolog nem existálna. Igen is, úgymond *Kántiáner*, nem existálna *nekem*, de *benandum* úgymond, tsak *nekem*. Ládd é Barátom, mitsoda fellengős gondolkodású ember a' *Kántiáner*. Még ezt senki sem tudta ám, és ez, a' *Kritika Filozófjának* éppen most találtt vadon új igazfága, mely még *a matre rubet*. Mi együgyüek úgy tartjuk, hogy más dolgok létele, mi tőlünk éppen nem függ. London, Kairó 's a' t. tsak vagynak azért, hogy mi őket soha sem láttuk, 's lételt nekik nem adtunk. Róma azért tsak meg van, hogy Ciceró nints többé. Jaj! mint fikólt a' *Kántiáner* : Jol van, úgy mond, de *nints Cicerónak* ! Mitsoda mélyféges böltsesség !! Kitsoda tudna már erre felelni? Bezzeg el foga bennünket! Sok ilyen jeles és elmés böltselkedéseik vagynak a' *Kántiánereknek*; p. o. *Bendávid Lázár* így okoskodik: „ Ha én a' „ ház tetején egy madarat látok, valyon mond- „ hatom é ezt: az a' madár onnan el repülhet? „ Nem! a' madár el nem repülhet, valamig

„tsak néki okai lesznek a' ház tetején való
 „maradásra, hanem ha azok az okok meg
 „szűnnek a' madarat a' ház tetején tartóztat-
 „ni, akkor osztán a' madár a' ház tetejéről el
 „repülhet.” — — Ugyan ki gondolta volna,
 hogy valaha az ilyen meg világosodást, (Auf-
 klärung) és az ilyen titkoknak fessegetését, és
 meg fejtését meg érjük. Bóldogtalan eleink!
 mitsoda vígaszталással telyes böltselkedések
 nélkül kellett néktek ki masiroznotok a' tündér
 világból's a' t. De menjünk vissza *Schelling*hez.
 Szegény Természet! mitsoda árván fog ő ma-
 radni, ha *Schelling* el talál halni! mindjárt
 nem lesz Ura, a' kinek akaratjának törvényé-
 hez magát alkalmaztassa; vissza jó akkor a'
Faëtoni rendeletlenség. Külömben ne búsul-
 junk, ha ki dől *Átlás*, helyébe áll *Herkules*,
 a' *Kritika Filozófia* fogja már tartani Úrral a'
 Természetet, sőt attól lehet tartani, annyi lesz,
 kivált Európában az Úr, mint a' mennyi Me-
 dikust gondolt itt lenni egy Chinai követ, és
 az el hulló helyébe annyi áll, mint a' Herku-
 les fárkánya el vágott feje helyére. — Mi együ-
 gyűek úgy tartjuk, hogy a' mely tárgyak ta-
 paszталásunk alá esnek, azoknak nem mi ad-
 juk a' lételt, hanem azok adják azt nekünk hí-
 rül, hogy ők is szinte úgy a' világon vagynak
 mint mi. Ez az oka, hogy a' Katonafágtól
 félünk, mert attól tartunk, hogy az ellenségnek,
 vagy kardja, vagy golyóbisa oly hathatóson hí-
 rül találja adni hogy ő is a' világon van,
 hogy a' hír miatt, Énségünknek (*Ichheit*)
 a' tapasztalható világból, az értelem vi-
 lagá-

lágába kell féltébe futni. Már mint hogy a' *Kántiánerek*, sem testekre, sem eszekre nézve, nem abból a' hutából, vagy hámorból kerültek, melyből mi; valósággal bódogok lesznek ezután azok a' Hatalmasfágok, melyek a' magok ellenségeik eleibe, tsupa *Kántiánerekből* 's *Kritikus Filozófusokból* álló tábort állíthatnak, mert ezek ha akarják, sem ellenségnek, sem annyival inkább ágyú golyóbisnak, lételt, *objectiva Realitást* nem adnak, vagy ha egyik szempillantásban, eszeker el felejtven, adni találnának is; de másokban a' semmiségbe vizsgálza merítik, mint *Fichte* a' maga Professor társát.

JEGYZÉS. Jákó b, és Schelling szavait, a' magok eredetiségekben ide teszi a' Fordító, hogy ha a' Fordítás hibás találna lenni, azt az Olvasó tetézése szerént igazíthassa. De külömben is :

Dulcius ex ipso fonte bibuntur aquæ.

Jákó b, (Briefe über Spinoza pag. 216) szavai ezek : *Durch den Glauben wissen wir, das wir einen Körper haben, und das außer uns andere Körper, und andere denkende Wesen vorhanden sind. Eine wahrhafte wunderbare Offenbarung !!!* Schelling született szavai ezek : *Indem ich mich als freyes Wesen ankündige, kündige ich mich an, als ein Wesen, das alles Widerstrebendes bestimmt, selbst aber durch nichts bestimmbar ist. — Ich bevise über die Welt der Objete, auch in ihr offenbart sich keine andere, als meine Causalität. Ich kündige mich an, als Herrn der Natur, und södere, das sie durch das Gesetz meines Willens schlechthin bestimmt sey. — Meine Freyheit weist jedes Objekt in die Schranken der Erscheinung zurück, und schreibt ihm eben damit Gesetze vor, über die es nicht treten darf. — — Die ganze Welt ist mein moralisches Eigenthum. — — Das sich ein Wesen, das der äussern Gestalt nach, mir ähnlich ist, nach Zweck und Absicht, von mir*

sich bestimmen läßt; beweiset noch nicht, daß ich einen Menschen vor mir habe; denn dieses Wesen könnte auch bloß ein gelebri es Thier seyn. — Nur dann, wenn ich mich an den Willen eines Andern wende, und dieser mit einem kategorischen Ich will nicht! meine Forderungen zurückschlägt, erkenne ich, daß hinter diesem Antlitz Menschheit, und in dieser Brust Freyheit wohnt. — Nun kommt denn die große Sache: Das absolute Ich, das sich als Herrn der Natur angekündigt hatte; dieses pompose Ich, findet endlich schäudernd, daß es ein Mensch ist, und was noch schlimmer, es erkennt, daß andere Menschen da sind, weil sie sagen: Ich will nicht. Es (das pompose Ich) sagt nunmehr: Ich will daß ein Naturrecht sey. u. s. w. Mikor a' Fordító az ilyen Termézet idétién Urairól gondolkodik, lehetetlen, hogy mindenkör észébe ne julsón *Volter* meséje, melyben egy Mársiliai kereskedőről azt beszélte, hogy, mikor az Afrikában, utazván véletlen egy oroszlánra bökent volna, az oroszlán azt ígérte a' Kereskedőnek, hogy őtet nem is megéli fel, ha meg tudja mutatni, hogy igazságtalanság volna egy Mársiliai kereskedőt meg enni egy oroszlánnak. A' kereskedő, azt kezdette emlegetni, éppen, a' mit a' *Kritikus Filozófusok*, nevezetesen, hogy ő minden állatoknak, és így az oroszlánnak is Ura, mitsoda nagy igazságtalanság volna hát, ha az oroszlán, a' maga Urát meg enné. Az oroszlán meg mosolyogta az ő beszédét, 's vagy kétszer körül tizirógatta körmeivel őtet, a' mikor a' természet Ura anyja szülti mézítelen maradt, észére jött, és egy juhon váltotta ki magát, a' maga jobbágyától. A' versekben gyönyörködőknek kedvéért, *Volter* némely ártatlanabb szavait a' Fordító ide teszi, melyekkel ezt a' költeményt le írja.

*Un jour . un Marseillois , trafquant en Afrique ,
Aborda le rivage , où fut jadis Utique .
Comme il se promenoit dans le fond d' un vallon ;
Il trouva nez à nez un énorme lion .
Le plus horrible effroi saisit le voyageur ,
Il n' etait pas Hercule ; et tout transf de peur
Il se mit à genoux , et demanda la vie .*

Le monarque de bois, d'une voix radoucie

Lui dit

Ecoute, j'ai diné : je veux te faire grace,
Si tu peux me prouver, qu'il est contre les loix,
Que le soir un lion soupe d'un Marseillois.

Le Marchand à ces mots conçut quelque esperance.

D'abord il établit

Qu'au plus haut degrés des êtres inégaux,
L'homme est mis pour regner sur tous les animaux.
Que la terre est son trône, & que dans l'étendue
Les astres sont formés pour rejouir sa vue.

Il conclut, qu'étant Prince ; un sujet Africain
Ne pouvait sans péché manger son souverain.

Le lion qui rit peu, se mit pourtant à rire :

Et voulant par plaisir connaître cet empire ;

En deux grands coups de griffe, il depouilla tout nu
De l'univers entier le monarque absolu. — —

Il vit que ce grand Roi lui cachait sous le linge

Un corps faible, monté sur deux fesses de singe — —

Tel était en effet ce Roi sans diadème

Privé de sa parure et réduit à lui même.

Ah ! dit il au lion, je vois que la nature

Me fait faire en ce monde une triste figure ;

Je pensais être Roi ; j'avais certes grand tort.

Vous êtes le vrai maître, en étant le plus fort. — —

Sire je suis battu

Vos griffes et vos dents m'ont assez confondu.

Ma tremblante raison, cède en tout à la vôtre. cet.

Kántnak Magyar hívei közt egyet sem tud még a' Fordító, a' ki magát Természet Urának adta vólna ki; hanem azt némelyekben lehet észre venni közülök, hogy szegény empiricus nemzetjeken az Inspectorfágot örömet fel vállalnák. Már a' Schmidt Fordítója pren'sálja a' Magyar közönléget Előbeszédje 43 és 44. levelein : még, úgymond, azt is bátor-kodnám Erdemes olvasóimtól kérni, hogy méltóztatának némely támadható nehézségeiket, még ha tet-zsik sub Anonymo is az Ujságokban közönlégesse tenni : en szívesen ígérem, hogy felelettemmel mindenkor kész leszek szolgálatjokra. — Leg alább úgy gondolom, hogy jobb 's nagyobb végekre, az ilyen ba-

rátjogos tudakozódásoknál az Újság levelek nem fordíthatnának. Ezen szókra vagy két jegyzést teszen a' Fordító. Márton Úr, már újlágainkat is ki akarja venni *Autonomidjokból*, és azt kívánná, hogy azokat is úgy igazítsuk a' *Kánt Metafisikájához*, mint az órákat a' naphoz, lásd *Előbesz pag. 33.* Még az is furtsa újlág levél lenne, a' melyben tsak *Metafisikai subtilitásokat* 's vetélkedéseket találna, a' maga elméjének frissítését, és esméretének gyönyörködve való szélesítését szomjúhozó olvasó. Így ugyan a' szegény jó indulatú Újság Íróink, rövid idő személyesen kéntelenítetnének az utólsó *Hirmondót* 's *Kurirt* kezünkbe adni, és magokat arról meg tudakozni, az újlág íráson kívül, valyon mitsoda élet módjára vagyon még belső hivataljok 's rendeltetések? Osztán, kogy felejtkezett el Márton Úr arról, a' mit az *Előbeszéd. 41. levelén* írt? ilyen szókkal: ezen *Munkámat* (n. b. miért nem Fordításomat) tsak *Hallgatóimnak* szánván oly tzelből, hogy azokon a' *Mózesi* (az az *Mósesi*) *Tzeremóniákkal* vetekedő *Diátlás jármát* könnyebbítém: igen kevés, és tsak az ő számokra meg kívántató számú *Exemplárokat* nyomtattattam. Már ezek szerint, ha tsak a' maga *Hallgatói* kezében foroghat a' *Morál*; az egész közönlég hogy tudhatja meg, mi vagyon abban? hogy ítéheti azt meg? hogy studirozhatja? hogy támadhatóak nehézségei? 's a' t. Valósággal fok helyen lehet azt mondani *Márton Úrnak*, mikor az ember az ő könyvét olvassa: — — *oportet esse memorem.* A' *Fordító* bizonyosan tudja, hogy *M. Úr*, nem tsak a' maga *Tanítványinak* számokra meg kívántató *Exemplárokat* nyomtattatott a' *Morálból*, sőt abból igen sok *Exemplárokat* *Pannoniából*, a' *Metanasta Jászokon*, *Dunan*, *Tiszán* keresziül, *Dédalusi szárnyakon* által repített *Dacida* is, és éppen ezek közzül fogta el ezen *Levelek Fordítója* is azt, a' mely most előtte van. Vagy talán *M. Úr* híre nélkül szöktek ide ezek az *Erscheinungok*? Mind ezek múlhatóbbak, hanem abban bizonyos lehet *M. Úr*, hogy ötöt a' *Magyar közönlég* nehezen [fogja maga *Inspecto*.

spektorának 's Pretzeptorának választani, minden
pre'n'sálás és maga ajánlása mellett is. Vestigia
terrent. Nehéz volna egy közönlégnék olyan hara-
gos és kemény emberrel szóba bortsátkozni, a' ki
eleveneken és hólttakon egyre kegyetlenkedik, a'
többek közt a' Szó-tár⁷⁵³. levelén ilyen szókkal: Miné-
künk Magyaroknak, a' kiknek bálványunk a' Deák nyelv,
tudnunk kellene, hogy a' mi Prototyponjaink a' Rómaiak,
gyermeki majmai vólták a' Görögöknek, és hogy tsak azt
tartjuk szépnek, a' hol a' Rómaiak el rontották a' Görög
(??) nyelvet, p. o. Sophótatos Hellénón, Sapientissimus
Græcorum. Itt arra tanítjuk a' gyermekeket, hogy a' Su-
perlativus mellé igen illik a' Genitivus Plurális. Holott
tsupa ostobaságból tselekedték ezt a'
Rómaiak, mivel nem értvén a' Görök nyelv természet-
tét, szóról szóra tették által a' szókat, nem tudván, hogy
nem a' Superlativus kívánja maga mellé a' Genitivust 'sa' t.
Szegény Rómaiak, merum rus fit oportet, a' ki ti-
teket, ilyen kegyetlen palágázás és virgázás közben
meg nem szánna. Ugyan mit véthettetek ti a' Kri-
tikus Filozofus ellen, hogy oly szabadon tsapkod
longátok alá, mintha ti is a' Pápai Gymnásiumotska
Magna Chártája vagy törvénye alatt vólnátok?
Szegény Ciceró, a' ki nem értvén a' Görög nyelv
termézetét, ezerszer meg ezerszer tettetted magadat
tsúffá azzal, hogy a' Superlativus mellé Genitivus
Plurálist tettél, híjjába jártad öszve Athénét, Kis
Afiát, Rodus szigetét, híjjába hallgadtad ott a' leg
nagyobb Görög Filozofusokat, híjjába gyakorlot-
tad magadat a' Görök és Deák ékesen szóllásban,
mert te is tsupa Ostoba maradtál, minthogy a'
Schmidt Fordítóját nem hallgathattad, és töle a'
Görök 's Deák nyelvek természetét meg nem ta-
núlhattad. — Azomban, praesentibus, jelenti ezen
Levelek Fordítója Márton Úrnak, hogy a' nem tsuda
ha a' Rómaiak a' Görögöket nyelvekben követték;
jól emlékezhetik arra M. Úr. hol vólt Magna Græ-
ciz, ahoz pedig ragazsza hozzá most annak tu-
dását, hogy az egész Deák nyelv, az Aeóliai és
Dóriai Görög Dialectusokból vette a' maga ere-
detét, és így tsuda, ha a' leány néha Anyja tsiz-
máját

máját fel rántja. Olvassa meg csak M. Úr *Gataker de Stilo N. T. Cap. I.* vagy pedig ha *Pannonia* csak most nevededő Anya Oskolájának (lásd Ajánló levél pag. 14.) Bibliothékájában, az nem olvastatna, tekintse meg leg alább *Reimár Abhandlungjait* pag. 96. mindjárt szelídebben fog bánni a' szerentsétlen Ciceró, 's más Rómaiak maneseivel. A' szelídlég, egy olyan *Proprium quarti modi* a' Filozófusban, hogy valaki, elébb meg öli Apját Annyát, mint, szelíd nem lévén, Filozófussá lehessen. De különben is kár M. Úrnak a' maga *tiszta Filozófusi kezeit*, egy olyan *dögnek* trantsérozásával meg fertéztetni, 's motskolni, mint a' milyen a' Deák nyelv, melyet maga M. Úr, *Előbeszédje 38 levelén*, régen meg *döglött Nyelv*-nek nevez. A' dögöt az ember izemével lábával is kerüli, nem hogy kezében 's szájában forgatná. A' Deák nyelv szer felett való Kritizálásának rosz következtései szoktak leni. Most csak egyet említ a' Fordító. Valamint *Márton Úr* haragudna arra, a' ki előtte azt vitatná, hogy talán Sókrates nem kárhozott el, a' mint maga bizonyítja *Előbeszédje 43 levelén*: szinte úgy haragudna ezen Levelek Fordítója arra, a' ki *Márton Úrra* alkalmaztatná azt az Epigrammát, melyet *Valla Lörintzről* írtak halála után:

*Nunc postquam manes defunctus Valla petivit ;
Non audet Pluto verba latina loqui.
Jupiter hunc coeli dignatus honore fuisse :
Censorem linguæ sed timet ille suæ.*

Igen szép dolog nem haragoskodni, és másokat le nem ostobázní. Szép dolog mikor az ember azt el hitetheti magával, hogy ő a' természetnek nem Ura, egy nemzetnek nem Inspector, hanem mind a' kettőnek csak egy igen kitsiny része. *Voltér* azt mesélte egyszer, hogy a' Saturnus tsillagból, egy olyan nagy ember szállott le egykor, hogy a' mint a' tengerben állott, annak vize, ennek az embernek csak szár középig értt. Éppen ott közel jártak akkor az Anglusok hajós seregei. Észre vette a' nagy ember, hogy valami úszkál a' tenger színén, de nem tudott

tudott rajta el menni, mitsoda lehet az? Hogy tehát végére járhasson mi légyen az? egyik újját a' tengerbe üté, és az egész hajós sereget, a' körmén szeméhez közelebb viszi, 's éppen olyan öszve húzott szemekkel vizsgálta azt, mint p. o. mikor mi valamely jó hegyess tőnek hegyén térféget akar-nánk észre venni. Hát valyon a' szárazon meg látta volna é ez az ember, ezen Levelek Fordító-ját? és valyon mentt volna é vele annyira, hogy ötöt körmére fel vegye, 's úgy vizsgálja mi lehet ő? De talán a' *Schmidt* Fordítójára, és annak Gym-násiumára sem fokat ügyeltt volna. Mind a' két Fordító tehát tanuljon a' Jésustól szelidséget és alázatosfágot. Mind a' két Fordító tsak egyforma kitsiny része, mind a' tapasztalható, mind az értelem világának, ebben mindazáltal különböznek egymástól a' mit M. Úr *Előbeszédje* 42 levelén jelent, hogy, t. i. egyiknek feje hoszszúkásabb, a' másiké gömbölyűbb. De valyon mitsodás már a' M. Úr feje? hoszszúkás é vagy gömbölyű? a' *Fi-siognómia* regulái szerént, szeretné azt a' Levelek Fordítója meg vizsgálni, hogy azt a' magáéval öszve hasonlíthatná. A' bizonyos, hogy a' haragos-lágra nézve, igen nagy külömbséget vehet észre akarki is, a' Levelek, és a' *Schmidt* Fordítója közt. Ez az utólsóbb egyre tapod élöket holtakat; magánál fellyebb, 's alább valókat; vétöket, ártatlanokat; régieket, újjakat; külföldieket, belföldieket 's a' t. amaz pedig t. i. a' Levelek Fordítója, mikor ki áll is *Kánt Regimentje mustrálására*, senkit meg nem *kard-lapoz*, le nem ostobáz, 's a' t. és ha a' mustra közben, az ő jó vérü 's kedvü paripája, farkával valamely *Kántiónernek* órrát meg legygyenti is, azt a' Fordító rovására nem lehet rovni, annyival inkább, hogy azon jó kedvből származott legygyentés miatt, senkinek, orrából, tsak egy tsepp vér is ki nem bugygyan. És így ha szinte a' Levelek Fordítója még most nem Filozófus is; de ez az egy vizsgálatalása maradt néki, hogy nagyobb *Anlágéja* van néki arra, hogy, leg alább per *Progressum infinitum*, még valaha Filozófussá

fussá legyen ; mint van a' *Schmidt* Fordítójának, mivel a' *Levelek* Fordítója nem *haragos*, és így ha még a' tzelt el nem érte is, de annak útját már bizonyosan el találta.

Vagyon még egy vadon új *Kántidner*, a' kit a' Magyar közönséggel kíván a' Fordító meg esmertetni. Ennek neve *Schaumann*, Ez az ember a' többek közt azzal különböztette meg magát, hogy ő az *Uri* Imádlágot meg magyarázta, vagy parafrasztizálta az új *Filosófia* szerént. Például, az eredeti nyelven ide teszen a' Fordító ezen magyarázatból némely darabokat, azzal az alázatos vallás tétellel, hogy a' Fordítói lélek ötet most egyszer el hagyta, és ő *Schaumann* szavait le fordítani nem tudja, ha tsak azokat először valaki Németből Németre le nem fordítja. Vagy talán lehet reményleni, hogy a' *Schmidt* Fordítója, mint a' Fordításban már fokkal gyakorlottabb *Férjfiú*, ezen magyarázatnak le fordításával is, szegény *empiricus*, és *Epicureo-Stoicus* hazáját böldegítani Kötelességének (*Pflicht!* du erhabener grosser Name 's'a't.) fogja tartani. Így fojdogálnak hát *Schaumann* medve tzu'kornál édesebb szavai:

„ Menschen-Ich! das Urbild deines Lebens,
 „ sey das reine Ich. az az: Mi Atyánk, ki vagy
 „ 's'a't. Menschen-Ich! das Gesetz des reinen
 „ Ich, sey dir Eines in Allem; az az, Légyen meg
 „ a' te akaratod, miképpen menyben: úgy e' földönis.
 „ Menschen-Ich! du sollst nicht,
 „ Nicht Ich seyn, das ist: nicht mit dem reinen
 „ Ich im Widerspruche seyn, az az: Szenteltessék
 „ meg a' te neved. Menschen-Ich! du sollst
 „ das Nicht Ich, dem reinen Ich gleich
 „ setzen; du sollst das Universum, das
 „ ist, das Ganze alles Mannichfaltigen,
 „ oder die Welt, als ein Reich betrachten,
 „ welches du zu einem Reiche der Freyheit,
 „ unter dem Vernunftgesetze organisiren sollst. az az:
 „ Jöjjon el a' te országod. Elég ez most mutatóban
 „ a' Magyar *Epicureo-Stoicus* Nép-Tanítóknak (n. b.
 Már-

Márton Úr azt mondja a' Szó-tár 795 levelén, hogy a' *Kritika Filozófia előtt*, minden Kerelztyén Tanítók *Epicureo-Stoicusok* voltak) Ezeknél még elébb kell vala a' Fordítónak ide tenni azon Rendelést, melyet Fichte, még virágjában, a' földnek Hatalmasfáigához intézett, egy Könyvének (*Zurück Forderungen* cet.) 69. levelén, ilyen szókkal: *Fürst! Du hast kein Recht, unsere Denkfreyheit zu unterdrücken; und wozu Du kein Recht hast, das mußt Du nie thun, und wenn um Dich herum, die Welten untergehen, und Du mit Deinem Volke, unter ihren Trümmern begraben werden solltest.* Ha az ember ezeket, a' szókat öszve veti azzal; a' mi oda fellyebb a' VII. Levélben Fichtéről említődött; mindjárt könnyű ki tanulni a' *Kritika Filozófiának* egy titkát. A' bizonyos, hogy Fichténél egy lints *consequentebb Kritikus Filozofus*, azomban, ő nem is 'sákban árúlja a' matskát, mint a' többek. — — A' Fordító, a' maga emberek esméretebéli *Pfenningje* szerént úgy gondolkodik, hogy az ilyen embereknek, mint *Fichte*, *Schelling*, *Schaumann*, és mások, tsak azért teremnek fejekben, az efféle karitsáló ptrütskök, mert ők elméjeknek fontosabb foglalatosságot adni nem tudnak, azomban az ilyenekkel, a' magok hejehujaságban gyönyörködő Tanítványaiknak, mint még mások által fel nem találtt újságokkal, kedveket találják. Ide járul taián az is; hogy jó fizetések lévén, a' *sensibel világgal* való esmerkedésre, a' tsendes és józan elmélkedésre nem szorúlnak; az emberi ész pedig természetel nyughatatlan lévén, magának munkát keres, és minthogy fontosabb, 's interessántabb dologtól teherbe nem eshetik, tsak a' széltől is, mint *Flóra*, méhében fogad, és osztán idélen szüli el a' maga nyomorék *embryóit*. Úgy lehet gondolkodni, hogy a' *Kritikus Filozofusok* közzül, mindjárt sokan lemondának a' Természet Uraifágáról, és valamely nemzet Inspectorfágáról, mihelyt Kávajok, serjek, 's egyéb *orális portziójok* kissébb dósira vevődne. Leg alább már esmér a' Fordító hazájában olyanokat, a' kiknek fejekben 'sibongó darások,

kat, melyeket külső országon, imitt amott fel szedtek, a' izükköködés büdös köve már nagy részént lezédítette, és gyógyulásokhoz jó reménység lehet. — — Még a' Levélnek egy hamályos szavát világságosítja meg a' Fordító. Egy Chinai követ, Európából haza menvén, azt a' hírt vitte hazája fiainak, hogy az Europai emberek, mind egyrül egyig *Medikusok*, mert, úgymonda, akarhol találják elő egymást, mindjárt azt kérdik egymástól, hogy szől-gál egészségek? 's a' t. lőt lokszor egymás kezét is meg fogják, a' mikor, hihető a' pulsus járását vizsgálják. Ha most járna Európában ez a' követ, most azt vinné innen hírül, hogy itt egy új *Quacksálberek*, vagy Kuru'solók neme tamadtt, a' kik a' leg egészségesebb embereztét is kuru'solni akarják; a' magok portékáját, úton út félen mindenek nyakába varják, és ha kik magokat, minden vizsgálódás nélkül curájok alá nem adják, és *Recipéjeiket* nem nyelik, azokat, mindjárt, nyomtatott írásaikban tsúfolják, és *Beati Simplicis*nek nevezik, de hát titokban, a' köpenyeg alatt, mit nem mivelnek azoknak? kétség kívül mind azon szitkokat 's átkokat szórják reájok, melyeket a' 'Sidók szoktak a' Keresztyénekre, 's azoknak szentfégeikre. Lásd *Eisenmengers entdecktes Judenthum Tom. I. Cap. 2, 10, 11.* — — Egykor, egy meg tébolyodott szegény Afzszony, azt hitette vólt el magával, hogy ezt az egész világot ő tartja el maga közbülső újján; azért is azt mindég keményen be szorítva 's kúltsolva tartotta, és ki nyújtani, vagy ki egyenesíteni nem merte: mert attól tartott, hogy az egész világ, mindjárt ölzve omlik. Sokszor keservesen sírtt azon, hogy ha történetből álmában, az ő közép újja ki egyenesedik, a' szerentsétlenféleg mindjárt meg esik, és ég föld ölzve szakad. Ez nyilván *Kritika Filozófia*, és természet *Afzszonya* vólt, tsak hogy nem tudta ki mondani, még akkor híre sem lévén a' *Kritika Filozófiának*; mert ezt a' Fordító igen régi Könyvből olvasta.

XV. Levél.

Édes örömet reá állok, Barátom, azon kívánságodra, hogy már többé ne írjak néked a *Kánt Filozófiájának* lovány, haszontalan és meddő *Speculatio*iról; hanem inkább illessem azokat az állításait a' *Kritika Filozófiának*, melyek a' Vallást közelebből érdeklik, azzal szorosabb öszve köttetésben vagynak, főt azt átaljában teszik. A' mind írod, vagynak már olyan fiaid, a' kik az alsóbb oskolákból ki kelvén, nagyobb oskolákba, Universitásokba szándékoznak, és így szeretnéd tudni, a' téj után, mellyel eddig éltek, mitsoda erősebb eledellel fogják azokat ott táplálni, ha ugyan olyan oskolába találhatnak menni, melyben a' *Kánt Filozófiája* a' módi. — Azt írhatom néked, Barátom, *Hogy a' Keresztyén Vallásnak, és az Erkölttségnek, (Moralitásnak) soha veszedelmesebb ellensége nem vólt, de nem is születhetik, mint a' milyen Kánt, és az ő Kritika Filozófiája.* Nintsen a' víz a' tüzzel, az Elefánt a' Kossal, az oroszlán a' kakással, oly nagy ellenkezésben, mint az új Filozófia, a' Vallással, a' mint már fok élő bizonyfágai is vagynak annak, hogy ez a' Filozófia, fokakból, nem tsak a' Vallást, hanem mindenféle moralitást ki óltott. Senki sem látszik ugyan nagyobbban pártját fogni a' Morálitásnak, mint *Kánt*, és a' *Kritika Filozófia*, de olyan álnok *Joáb* ez, mely akkor üti által *Abnert* és *Amasát*, az ötödik

oldal tsont alatt, mikor azzal szeretettel be-
szélleni, és szakállát meg fogván, tsókolni
akarni látszik. Parantsolja ugyan nekünk a'
kötelességeket, de azomban szárnyainkat 's lá-
bainkat el vagdalja, hogy azokat végbe vinni,
se kedvünk sem tehetőségünk ne legyen. Egyik
kezével tettetni ugyan, hogy Vallásra akar ben-
nünket vezetni, de a' másikkal bé fogja sze-
meinket, hogy semmi Vallást ne láthassunk, 's
ne esmerhessünk. — *Jákób Úr*, a' maga *Me-
tafisikájának utolsó levelén* azt írja; hogy a'
Kritika Filozófiájának leg főbb tzielja ez: hogy
az Istennek léte, a' Gondviselés, és a' jövőendő
élet, vagy Lélek halhatatlanfága felöl való hi-
tet, minden kétségtől meg szabadítsa. Oh! ál-
dott és szentféges tziel! oh leg kívánatosabb
ígéret!

Di magni facite, ut vere promittere possit;

Atque id sincere dicat, et ex animo!

Ut liceat nobis, tota perducere vita

Alternum hoc sanctæ foedus amicitiae.

Catullus.

De bizony oh fájdalom! akár ezt a' *Jákób Úr*
könyvét, akár más *Kántiánerek* írásait hányja
fel az ember, mindjárt által látja, hogy a' szó
ugyan *Jákób* szava, de a' kezek *Ésau* kezei és
írásai. Ha valahol, itt telik bé:

Fijula dulce canit volucrem dum decipit auceps.

Ha igaz az, hogy e' vólna valóságos tzielja a'
Kritika Filozófiájának, miért akarja tehát a *Ke-
resztyén Vallást* a' földről ki írtani? holott sem
maga *Kánt*, sem más nem tagadhatja, hogy a'
Keresztyén Vallás, ezeket a' kellemetes igazságo-
kat, minden bizonytalannal tanítja, és tagadhatatlanok-
nak

nak tartja. Hiszem e' szerént, ugyan azon tzel-
 ra igyekezne tehát a' Kritika Filozófia, melyre
 a' Keresztyén vallás, mi szükség hát amannak
 ezt meg támadni, és a' föld színéről való el-
 enyésztetésén munkálódni. Ha egy Bétsi ke-
 reskedőnek, Prága felé tetfzik a' Lipsiai vásárra
 menni, miért igyekezne azt, a' másik Bétsi
 kereskedő, tsak azon az okon meg gyilkolni,
 mert nem ő vele akar utazni Regensburg felé.
 Ha amaz a' Prágai utat jobbnak tartja 's inkább
 szereti; ennek mi szóllója van abba? Hiszem
 ám menjen ez Regensburg felé, azért jó em-
 berei maradhatnak egymásnak, majd ofztán
 Lipsiában öszve akadván, jobban meg dispu-
 tálhatják melyik járt jobb úton. Ha én azt mon-
 dom $8 + 4 = 12$. miért támadna meg engem
 azért valaki? hogy azt ne úgy mondjam ki,
 hanem így: $7 + 5 = 12$. De Kánt és az ő Kö-
 vetői hasonlók az említett Bétsi haragos ke-
 reskedőhöz. Ők leg először is azért támadnak
 meg bennünket, hogy mi nem helyes okokon
 hiszszük az Isten lételét, a' Gondviselés 's a' t.
 A' mely még mind szenedhetőbb vólna, tsak
 ofztán régi okaink helyébe, erősebbeket, és
 jobbakat adna kezünkbe; de a' dolog nem úgy
 van. Sőt ha valaki soha nem kételkedett is, az
 említett igazságokról, nem kell egyéb, tsak ol-
 vassa meg, miképpen akarja Kánt azokat meg
 mutatni, és mindjárt kéntelen lesz felölök kétel-
 kedni. — Minden Vallásnak, ennek kell első
 igazságának lenni: *Vagyon egy Isten*. Kánt-
 is, és az ő majmai, ennek nem mondanak el-
 lene, egyenesen 's világoson, hanem máskép-

pen akarják ezt az igazságot számkivetni az emberek elméjéből ; t. i. azt mondja nekünk *Kánt*: Szegény bódogtalan emberek ! ti hittétek eddig hogy vagyon egy Isten, jól is tselekedtétek, tsak az a' kár, hogy azt, nem jó okon, nem jó fundamentomon hittétek. Én *Kánt*, az emberi nemzet meg világosítója ! én találtam fel egy új okot 's erősféget, mely minden embert egy Fő Valóságának hívésére vezérelhet, hadjátok oda tehát a' régieket, és ragafzkodjátok ehez. De valyon hogy 's mint felel ofztán meg *Kánt* ezen ígérétének ? Tsak úgy mint máskor. Régi erősfégeinket, melyek a' vas páltzához hasonlók, és a' melyekhez eddig oly bátran 's minden veszedelem nélkül támaszkodtunk, szép szín alatt ki akarja kezünkbe tsalni, és azoknak helyébe, egy repedezett nád szálat, vagy egy femmire kellő Kákát akar kezünbe adni, melyhez tsak egy szempillantásig sem bízhatunk. Azt javallom hát Barátom, hogy ha a' legveszedelmesebb *Atheismusba* nem akarsz esni, a' *Kánt* új argumentumáért, a' régieket fel ne add, és el ne hagyd, mert ő ugyan az helyébe, soha az örökké valóságig, néked hathatósabb erősféget 's vígafztalást nem nyújt. Kiváltképpen három hibával vádolják a' *Kántiánerek* a' mi régi erősfégeinket. Első ez, úgy mondanak ők : hogy azok nem minden ember eszéhez valók, második az, hogy azok, a' Fő valóság felől, nem szerezhetnek bennünk tökéletes ideát 's esméretet, harmadik ez, hogy nem vesznek ki belőlünk minden kételkedést. Ezek ugyan hamiss vádak, mindazáltal, tegyük fel egy kevéssé,

véssé, mintha helyesek vólnának, tsak addig t.i. míg a' *Kánt* új erősfégét meg halljuk, és meg látjuk, hát valyon az övé minden ember elzéhez való é? nem hágyé bennünk semmi kétsféget? 's a' t. A' *Kánt* híres erősfége, egy Fő valóság lételének meg mutatására, ide megyen ki: Az én *erköltsi*, vagy *tselekvő okosságom* (*Ratio practica*) azt parantsolja énnékem, hogy én a' Fő jóra törekedjem. De mitsoda ez a' Fő jó? A' Fő jó, a' *Virtus*, vagy a' *Szentség*, és az a' *bóldogfág*, melyet én a' *Virtussal*, vagy *Szentséggel* érdemlek. Úgy de én azt jól tudom, hogy én ezen a' világon, ezt egyiket is, el nem érhetem egészen, sem a' szentsféget, sem a' bóldogfágot. A' szentsféget vagy *Virtust* el nem érhetem; vagy más szóval, én e' mostani életben tökéletes *virtuosus* és szent valóság nem lehetek, akármely keményen parantsolja *okosságom*, hogy a' szentségre igyekezzem. Azt kell tehát nékem fel vennem; kívánnom, *postulálnom*, hogy kell lenni egy más világnak, egy más életnek, a' melyben én a' szentséghez, szüntelen mind jobban jobban közelíthetek, mert külömben híjjába parantsolná nékem az én *okosságom* az *erköltsi törvényeket*, a' *virtusra* és *szentségre* való törekedést. Már tehát eddig el mentem, hogy kell hinnem egy jövendő életet, vagy a' lélek halhatatlanfágát. De még ez nékem nem elég; mert nékem nem tsak halhatatlanfágra van *szükségem*, hanem abban a' halhatatlan életben *szükségem* van, a' Fő jónak második részére, t.i. a' bóldogfágra is, olyan bóldogfágra, mely az

én virtusomhoz légyen szabva, mérsékelve, alkalmaztatva. Úgyde, minthogy én véges valófág vagyok; ezt a' bódogfágot magamnak meg nem adhatom; azért tehát *postulálom*, hogy kell lenni egy olyan végetlen valófágnak, a' ki egyenlőséget tudjon tsinálni az én virtusom és a' bódogfág közt, és azt a' bódogfágot nékem meg is adhassa. — — — Eddig van Barátom az a' híres *morale argumentum*, melyet ő, és az ő követői minden eddig valóknál jobbnak, főt tsak egyedül ezt tartják jónak. Ugyan minekutánna ezt el olvastad, érzed-e magadban, hogy ez minden ember észéhez való vólna, hogy ez tökéletes esméretet szerezne benned egy fő valófág felől, és hogy ez maga, a' régieknek meg vetésével is, belőled minden kétléget ki venne, és egy Fő valófág felől, benned tökéletes meg győződést szerezne? Nem gondolnám.

JEGYZÉS. Egy Túdós Hazánkfia, azt jegyzette meg ezen erősfégre, hogy ez, nem a' *Kritika Filozófia Fabrikájából* került ki először, és hogy mi ennek nyomát találjuk egy Magyar kis Könyvben is, t. i. a' *Kegyelem Szövétsége ötödik levelén*; a' hol ezen kérdésre: *Mitsoda jelei és bizonyosságai vagnak mi bennünk az Isten lételének?* ez a' Felelet van: 1. A' mi értelmünkben az Istenfégnak néminémü képe és ki rajzolása. 2. *A' mi akaratunkban, valamely véghetetlen jónak kívánása, a' mely egyedül az Istenben találtatik.* 's a' t. De minthogy Kánt semmiért keservesebben nem haragszik, mint ha azt említik, hogy a' mit ő mond, már azt más is mondotta ő előtte; ezen dolognak sürgetésével a' Fordító az ő lelkét nem terheli 's nem háborgatja; hanem inkább meg vallja azt, hogy ez az új erősfég, a' régiekhez tóldva, valamit tsak ugyan teszen, de azoktól *isoldálva*, a' világon a' leg erőtele-

telenebb, főt olyan formába öntve, mint a' mi-lyenbe azt Kánt öntötte, nevetlégre méltó, és ép-pen nem érdemlette volna, hogy vele Kánt, az okos világ előtt, oly nagy tsetépatét tsináljon. A' kö-vetkező Levélben, alkalmasint ki van szedve ezen erőslégnek szeme szőri.

XVI. Levél.

Bártsak annyi esze, 's okosfága lett volna Kántnak, hogy a' régi *argumentumokat* meg ne támadta volna, hanem azokat magok való-fágokban 's erejekben meg hagyván, azokhoz ezt a' magáét tsak tóldotta volna hozzájok; vagy ha tsak ugyan nem nyughatott tőlök, azok helyébe, egy Filozófushoz, vagy leg alább o-kos emberhez illőbbet találtt, 's hozott volna elő, melyet ne nyomna fokkal több és méltóbb nehézség, mint a' régieket. De a' dolog éppen másképpen van. Én ugyan meg val-lom, hogy minden erőltetés, és *akaras* mellet is, magán, ezen a' fundamentomon, melyet ő emleget, egy Fő valóság hivésére, leg kissebb vonattatást vagy köteleztetést sem érzek ma-gamban, noha már egynehány esztendeje, hogy azon lelkem szerént igyekezném. A' régi erős-fégek azok, melyek nékem ezen kellemetes tárgy eránt, tökéletes meg győződést, és ví-gasztalást nyújtanak. Az nékem leg vérszopóbb és gyilkosabb ellenségem, a' ki engem azoktól meg fosztani szándekozik. — A' mi erősfégünk-re, melyel mi e' világnak alkotmányából az ebben uralkodó szép rendből, 's a' t. szoktunk ki hozni egy Fő valóságot, azt mondja *Kánt*,

és az ő fél hangon tsikorgó fiket Echói, hogy a' *Speculatio*, vagy a' *Theoretica Filozófia*, semmi just nem ad nekünk arra, hogy mi valamely olyan valóságot hidjünk, a' melyet mi nem tapasztalunk 's nem látunk, és így e' világ szemléléséből, semmi különös Fő valóságra nem okoskodhatunk, 's nem gondolkodhatunk; egy szóval, nintsen, 's nem is lehet semmi *Naturális Theologia*, vagy *Fisikotheologia*. De tegyük fel, úgy mondanák ök, hogy vólna *Naturális Theologia*, és hogy e' világnak alkotmányából hozhatnánk mi ki valamely valóságot, az a' valóság, semmi egyéb nem lenne, hanem csak egy *Fisikus valóság*, a' ki nem Teremtője e' világnak, hanem csak, egy, valami előre kész materiából való építője, és ennek elrendelője; de már egy *morális*, vagy erköltsi, jó, minden tudó, szent, és leg tökéletesebb valóságot abból nem gondolhatunk, 's nem hozhatunk ki. Ez ugyan helytelen ki fogás, mert hiszem, honnan tudta hát Kánt előtt is, és az *morále argumentuma* előtt is a' világ, hogy az Isten jó, szent, mindentudó 's a' t.? Ofztán, hiszem mi emberek is ehez a' világhoz tartozunk, a' kik *morális valóságok* vagyunk, hogy ne gondolhatnánk hát a' magunk okát vagy Teremtőjét morális valóságnak? De most nem tzelom nékem, a' magunk argumentumit rendreszedni, és azokat Kánt vádjai ellen mentegetni, hanem a' *Kánt* argumentumának sebeit akarom ki mutatni, melyeket annak nyalogatni kell. Régen meg jegyzték már azt *Kánt* felől, hogy ő a' régibb vélekedéseket, igen éle-

sen tudja ostromolni, de mikor ofztán azok helyébe mást akar meg állítani, akkor igen nagy gyengeségét mutatja ki. Bé telik ez ő rajta ebben az esetben is, mikor a' régiek helyébe új erősféget akar állítani, egy Fő valóság létele- nek meg mutatására, a' mint a' következőkből meg fog tetszeni. — — Tegyük fel azt egy kevés ideig, a' mi nem igaz, t. i. hogy mi e' világnak alkotmányából, 's a' t. vagy a' mint közönségesen szokták ki mondani, a' *Fisikotheologiából*, nem egyebet, hanem tsak egy Fiskus valóságot hozhatunk ki; abból majd a' fog következni, hogy a' Kánt morále argumentumából ellenben, ha mi ezt a' régiektől külön szakasztjuk, semmi egyéb Fő valóságot nem hazhatok ki, hanem tsak, egy morális valóságot, a' mely szinte úgy tudja a' jó és rossz között való külömbféget, mint én tudom, azt is tudja, hogy a' virtus jutalomra méltó. De azomban ehez a' valósághoz, nékem mostani életben, semmi relatióm, köteleztetésem, vagy reá szükségem nintsen; hanem, majd tsak a' jövőendő életben szorúlok valamikor reá, akkor is nem egyébért, hanem tsak bóldogságért, mint a' Pogány, *Cháron*-ra azért, hogy az őtet az *Elisiumi* gyönyörűségekbe vigye. Hogy én, ezen a' mostani életen kívül, más életre is mehessek 's ott halhatatlan légyek, a' *Kánt* argumentuma szerént, az ettől a' morális valóságtól nem függ, annak tsak az a' dólga, hogy nékem virtusomhoz mérséklett bóldogságot adjon. Nézd meg tsak még egyszer másik levelemben ezt a' híres *morále argumentumot*; u-

gyan mitsoda júlson hozhatnál abból ki, nem hogy Teremtőjét e' világnak, de tsak építőjét, vagy el rendelőjét is? vagy talán ha a' *Kritika Filozófiára* hallgatunk, nintsen is e' világnak Teremtőre szükfége, mert hiszem ez a' világ, a' benne lévő *Erscheinungokkal* együtt, tsak a' mi képzelődésünknek játéka, és ez a' mi eszünkön kívül nintsen is, *Kánt* tudománya szerént? Hogy hozhatnál ki a' *morále argumentumból*, egy olyan Fő valóságot, mellynek erre a' látható tapasztalható világra tsak leg kisebb gondja is vólna? ezt az egyet *talán*, de igen nagyon *talán* ki vevén, hogy az én magam viselését, valami megszűről nézné, hogy idővel a' hoz képest mérje ki a' böldegságot. Hogy hoznál ki abból egy olyan Fő valóságot, a' melynek e' világi dolgok igazgatásába, tsak leg kisebb bé fojása is vólna? egy szóval, hogy hozhatnál abból ki *providentiát*? Tekintsd meg tsak a' *morále argumentumot*, úgy é hogy még minek előtte az Istenről tudnék valamit, már akkor ebből a' látható és sensibel világból ki kell lépnem, egy más *transcendentális* és *intelligibel világba*, melyet *Kánt* másképpen *értelem világának* is nevez: és minek előtte, erről az értelem világában lévő Fő valóságról valamit tudnék, már az előtt azt is hinnem kell, hogy halhatatlan vagyok, és ezt a' Fő valóságot tsak én *reálizálom*, én adok annak *Kánt* értelme szerént *objectiva* reálitást, de azt sem most, ebben az életben, hanem majd akkor, mikor magam erejével magamat a' halhatatlanságba által teszem; akkor adok én osztán a'

morá.

morále argumentum szerént annak lételt, hogy az nekem bóldogfágot adhasson. E' szerént az argumentum szerént, a' leg gonoszabb 's istentelenebb ember, semmitől nem tarthat, hogy őtet valaha, valami büntetés érhetné, mert a' gonoszok meg büntetését, úgy, a' mint még eddig tették fel a' morále argumentumot, abból ki hozni nem lehet. Sőt a' gonosz embernek, semmi oka nintsen arra, hogy ő jövendő életet, 's Fő valófágot hidjen, mert ő a' virtusban nevedni, 's a' szentséghez közelíteni, nem tartja kötelességének, és így, nem is *postulál* sem halhatatlanfágot, sem Fő valófágot; ha nem *postulál*, ő reá nézve nintsen is tehát egyik is. A' ki a' jó és rosz között, a' virtus és vétek között külömbféget nem tart, mint p. o. *Hume* (*Essais Mor. & Pol. p. 356.*) az sem *postulál* jövendő életet 's a' t. 's minthogy nem *postulál*, talán hát nintsen is egyik is, leg alább, (hogy a' Kántiánerekkel szólják) *neki*. Ha pedig *neki* nints; nem láthatni, miért lehetne másnak akarkinek. Vagy talán *neki* is mi *postuláljunk*, úgy osztán *neki* is lesz? Még erről nem tudom, mit végezett *Kánt*. — — No Barátom! itt van hát ismét egy tsalhatatlan *Kormányos*, itt van egy drágalátos *Kompász*, melyel *Kánt* kínál tégedet, és a' melyről ő azt esküfzi, hogy ennek segédjével, a' te hajód teljes bátorfággal evezhet, a' kételkedés partjáról, az igazságok országa felé, és oda bizonyosan el is juthat. *Fide, sed ante vide, ne capiare fide*. Nem lehet könnyen elő számlálni, mely fok nehézség nyomja, a' *Kánt morále argumentumát*.

tumát. Mindazáltal ő azokra nem ügyel, hanem azt mondja: *Én akarom*, úgy mond; *hogy legyen Fő valóság, és hogy én örökké éljek 's a' t.* Ugyan ezt nyefegik ő utánna, az *Echóis.* Azomban a' fok *akarás* mellett, a' magoktól gondolkodni akaró 's tudó *Kántiánerek*, magok is által látják, ennek az új és próbálatlan erősfégnek nagy gyengeségét, mint p. o. *Fichte* által látta. E' vólt osztán az oka, hogy ő, a' régi argumentumokat, Kánt szavára megvetvén, azomban a' Kánténak ezerfzerte nagyobb gyengeségét érezvén, kéntelen vólt azt írni 's tanítani, a' mi a' lelkén vólt, és minckell lenni minden *consequent Kántiánerner*nek lelkén, hogy t. i. egy Fő valóság hivésére néki semmi helyes oka nintsen. És már ebben a' tekintetben jutalomra és ditséretre méltó *Fichte*, hogy ő ki mondotta a' *Kritika Filozófjának* ezt a' rémitő titkát, mely ebből áll, hogy a' *consequent Kritikus Filozófusnak*, az *Atheist* el kerülni lehetetlen. Még egy juta ezembe, melyet töled el sem titkolok. Én meg tudom mutatni Kántnak, míg ő ketőt pillant, hogy mivel ő Fő valóságot akar 's *postulál*, éppen azért, ő nem ember; még pedig *Kritikus Filozófus* okoskodásával mutatom ezt meg ilyenképpen: Ha én azt kérdem Kánt-tól: Akarod é hogy legyen halhatatlanság és Fő valóság? Erre szükfégesképpen azt kell neki felelni: *Én akarom.* Úgy de tsak azt tarthatom én embernek *Schelling* szerént, a' ki nekem azt feleli: *En nem akarom!* és így Kánt nem ember. — — — Már most vethetfz hozzá Barátom,

mitso-

mitsoda *ámbrósiával* fognak élni fiaid, ha azok vagy Jénába, vagy más, Kánt lelketől melegített oskolába, fognak menni. De még ezeknél többeket is fogsz hallani.

JEGYZÉS. A' Schmid Fordítója, nagy örömmel emlegeti *Szó-tárja* 731. levelén, hogy amaz *északi Kritikus Cenfor*, Kánt a' Tudományok közzül, nem tsak az *Ontológiát*, *Cosmológiát*, *Ratióndílis Psychológiát*, hanem a' *Naturális Theológiát is*, Tudományos Rangjából le vetkeztetvén, végképpen ki mustrálta. Én nem tudom mi gyönyörülége ebben *Márton Úrnak*. Valósággal szomorú dolog, mikor egy olyan régi Tudomány, mely úgy látszik egy idős a' világgal, ilyen meg útaltatást, és gyalázatos ki füstölést szenved. Maga M. Úr, elevenen képzelheti azt, mely keserves dolog, valakinek régi rangjából 's ruhájából le vetkeztetődni, és valamely kedves társaságból ki küldődni. A' Levelek Fordítója ugyan, soha az ilyen szerentsétlenségnek nem tapsolt. Ez az egy vígasztalás marad ilyenkor, ha a' ki gyalázatosan számkivetődött, nagy örömök közt vevődik vissza, és állítódik régi rangjába, mint vólt nevezetesen annak az *ostoba Cicerónak* dólga, a' ki mind Görögül, mint Deákul tudott ugyan úgy, mint M. Úr Magyarúl tud, még sem tudta azt által látni, mely *felette Inconsequent vólt a' Superlátivus mellé Genitivust tenni Rómába*. *Szótár pag. 754*. Mindazáltal vissza hívta Róma önként Cicerót, és soha nem is bánta meg, hogy vissza hívta. Lehet reményleni hogy hasonló sorsa lesz a' *Naturális Theológiának is*. Ha a' *Königsbergi Clódius* ezt számkivetéshe küldötte, talán majd vállalkozik olyan *Pompejus* - is, a' ki ennek ártatlanságát világosságra hozza, és a' Tudományok szinte olyan örömmel fogják ezt magok kebelébe vissza venni, mint a' milyennel Róma fogadta vissza Cicerót. Úgy látszik, magok a' Német Túdósok is kezdik már által látni a' *Naturális Theologia* szükségés vóltát. Leg alább, abban a' nem utólsó *Theologusi Journálban*, melyet Gabler

Úr ád most ki ; *A. 1798. VII. Stück p. 488.* ezen
 szókat találja a' Fordító : „ Kant selbst, und seine
 „ Schule, geben jetzt nicht undeutlich zu verstehen,
 „ das die practische Vernunft, uns nur auf das
 „ Bedürfnis der Idee Gottes führe, aber nicht so-
 „ gleich auf das Daseyn Gottes, als Objects, sicher
 „ schliessen lasse. Soll also das wirkliche Daseyn
 „ Gottes gerettet werden ; so kann dies wohl nicht
 „ anders geschehen, als dadurch, das die Theo-
 „ retische Vernunft, wieder in ihre Rechte einge-
 „ setzt wird.” — De hiszem mi szükség is az er-
 költsi okosfágot (*Ratio practica*) a' vizsgálódó,
 vagy szemlélődő okosfággal (*Ratio theoretica*) ösz-
 ve vezetni és üstökbe botsítani, hogy azon hú-
 zalkodjanak egymással, melyiknek van nagyobb
 jussa, az említett igazságok meg mutatására ? avagy
 nem jobb volna é, ha ezzel a' két féle okosfággal *Kánt*
 kezét fogatott volna egymással, hogy azok mind ket-
 ten igyekezzenek bennünket, azon kellemetes tár-
 gyakról meg győzni. Hiszen nem is két különböző o-
 kosfág ez, hanem azon egy okosfágnak két féle
 munkája. Mi szükség hát úgy állítani elő mint egy
 más ellenségét ? Bizony most, mikor ő ezen két
 okosfág közt háborúfágot szerzett, nem egyebet tse-
 lekedett, hanem a' világot perplexitásba hozta ; a'
 kik azon tárgyakról soha sem kételkedtek, azok
 közül sokakat a' vizálgatástól meg fosztott ; a'
 gyermeket, a' vízzel együtt, a' tekenőből ki zu-
 hantotta ; egy szóval, hasonlóvá tette *Kánt* magát,
 az olyan el adó lelkű Prokátorhoz, a' ki a' fel-
 vállaltt ügynek őltalmára, az erősebb okokat ön-
 ként el halgatja, sőt ha elő hozódnak, azok ellen
 maga kardoskodik, csak a' gyengébbekkel áll elő,
 és így a' maga ügyét önként vezti el. — De ki-
 vált, míg *Keresztyének* akarunk maradni, lehetetlen
 nekünk a' *Fisiko* vagy *Naturális Theológiát* meg-
 vetnünk, mert a' XIX, és CIV. 'Sóltárookban, ezen-
 kívül *Róm. I. 20.* olyan szembetűnő *Fisiko Theolo-*
gia van, 's egyébűtt is, hogy azt onnan, még a-
 zok az új *Exegéták* sem disputálhatják ki, a' kik-
 nek szokások a' *Biblia Dogmáit*, először ugyan
 a' ma-

a' magok fejéből ki Filozófálni, azután pedig a' Bibliából is ki *Exegétisálni* akarni. Tsuda tehát, hogy Márton Úr, a' ki magát a' Szent Könyvekhez ragaszkodó Keresztyénnek mutatja, 's nevezetesen Szent Pált, egyébűtt is, 's kivált Ajánló Levelében néha még helyen kívül is emlegeti; el felejtkezett arról, hogy Szent Pál is Fisikó-Theologus volt. A' Fordító reményli, hogy még maga Márton Úr is reá fog szorúlni a' *Fisikó-Theologicum argumentum-ra pro existentia Dei*. Hogy a' Kánt morále argumentuma magának M. Úrnak is eleget nem teszen, tsak az is egy jele, hogy a' Szótár 687. levelén, a' Fő valóságot, a' Plátó Respublikájával egy Kategóriába teszi M. Úr, melynek a' mi eszünkön kívül, semmi valóság, vagy tárgy meg nem felel.

A' Kánt szavai, melyekkel ő akarja, hogy legyen Fő valóság 's a' t. úgy vagynak: *Ich will, dass ein Gott, dass mein Daseyn in dieser Welt, auch aufser Naturverknüpfung, noch ein Daseyn in einer reinen Verstandeswelt, endlich auch dass meine Dauer endlos sey: ich beharre darauf und lasse mir diesen Glauben nicht nehmen, denn dieses ist das einzige, wo mein Interesse, weil ich von demselben nichts nachlassen darf, mein Urtheil unvermeidlich bestimmt, ohne auf Vernünfteleyen zu achten, so wenig ich auch darauf zu antworten, oder ihnen scheinbarere entgegen zu stellen im Stande seyn möchte.* Krit. d. pr. V. pag. 258. 259. Ezen szókra tzelez az Író fellyebb a' XI. Levélben is. Kevés változtatással, avagy nem ugyan ezt mondhatjuk é mi, minden régi erőslégeink mellett, mikor azokat Kánt ostromolja?

XVII. Levél.

Ilyen szalma fundamentomra építvén a' *Kántiánerek* a' Fő valóságnak lételét; valósággal, egy tsudálatos tüneménynek lehet tartani, hogy

ők

ők még is *Vallást* mernek emlegetni. A' ré-
gibb Filozófusok, a' kik úgy is mint *Noumeno-*
nok, úgy is, mint *Phaenomenonok*, az az szí-
vekben is igaz Keresztyének voltak, tseleke-
deteikkel, 's életekkel is azoknak lenni bizo-
nyították magokat, szárad résznyit sem emle-
gették Könyveikben a' *Vallást*, mint a' *Kán-*
tiánerek. De ezek a' fogadatlan Prókátorok,
minden léptenn nyomonn azt emlegetik a' ma-
gok írásaikban, mintha ugyan annak óltalma-
zása, és meg maradása nekik igazán szíveken
feküdne ; holott pedig fenki sem óltogatja azt
inkább ki az emberek szívéből, mint ők, és az
ő tudományok, 's Principiumaik. Én ugyan
fenki szívének titkait nem kívánom akózni ; de
arról tökéletesen meg győződtem, hogy ha a'
Kántiáner, magának ellent nem akar monda-
ni, lehetetlen néki, nem tsak olyan *Vallást*
tartani, 's hinni, mint a' milyen a' Keresztyé-
neké, de tsak olyat is, mint a' mitsodásról ő
maga petyeg. Ugyan is, lássuk miként defi-
niálja a' *Kánt* oskolája a' *Vallást*? Így : a'
Vallás az okosság törvényeinek, Isten paran-
tsolati gyanánt való tartása, és követése. Ugy-
de, azt tanítja mind *Kánt*, mind az ő követői,
hogy az okosság törvényeit, tartozunk meg tar-
tani 's követni, már az előtt is, minekelötte
Fő valóságot hinnénk, vagy felöle leg kisseb-
bet is tudnánk. Azomban mind maga *Kánt*,
mind az ő consequentebb követői, *post secun-*
das & tertias cogitationes, már most meg vall-
ják, hogy az úgy nevezett *morale argumentum-*
ból, egy Fő valóságnak, mint *Objectumnak*
lételé-

lételére, bátran éppen nem conclúdálhatunk. Így lévén a' dolog, hogy Fő valóság hívése nélkül is tartozunk az okosság törvényeit 's parantsolatit meg tartani, 's véghez vinni; azomban egy Fő valóságnak lételére, sem a' *morale argumentumból*, sem annyival inkább, (a' mint Kánt állítja) másunnan, bátran nem conclúdálhatunk; mitsoda lesz egyéb egy tudatlan babonafágnál, az okosság törvényeit úgy tartani 's követni, mintha azok Isten parantsolati vólnának? egy szóval, mi lenne egyéb babonafágnál, Religiót tartani? Nyilván tanítja a' *Kritika Filozófia*, hogy mihelyt, egyéb' okból tselekezzünk valamit, ezen az okon kívül, mert azt nekünk a' mi *practica okosságunk* parantsolja, mindjárt *immoralis* a' mi tselekedetünk. Religiót tartani tehát, és Religiói tartozásból tselekedni valamit, erköltsifégtelenség, *immoralitas*, vagy, ha tsak gyengén akarjuk ki tenni, az Áthénébóliekkel, az esmeretlen Istennek való óltár építés. Ímé ilyen Præmissákra tanít minket Kánt, melyekből ilyen Conclúsiókat kell tsinálnunk! Ezért írtam már én ezt néked máskor, hogy Kánt-nál, a' Keresztyén Vallásnak, és minden morálistásnak veszedelmesebb ellensége nem születhetik. Úgy erefzkedik ő mi mellénk, és úgy beszéllget velünk, mintha ő is Keresztyén Vallásnak ezen kellemetes igazságait, a' Fő valóság létét, lélek halhatatlanágát, 's a' t. velünk együtt hinné; főt mintha azokat, még erősebb fundamentomra akarná állítani, mint a' milyenen eddig hittük azokat; azomban, valamint a' *Speculatio*ban, úgy itt is a' kételkedések örvényébe akar

buktatni bennünket. Ha ugyan az emberi észnek van annyi jussa, hogy a' jelen valókból következéseket tsináljon, és a' jövendökhöz hozzájok vessen; szükféges képpen úgy kell gondolkodnunk, hogy ha mostanában, az úgy nevezett Kritika Filozófia özön vize a' világot elborítván, idővel az emberek annak híjjába valófágát, és veszedelmes vóltát által látandják is; de tsak ugyan fogja az maga után az *Irreligiófitásnak*, *Atheismusnak*, és erköltsök veszett-fégének olyan sárját hagyni, melynek e' világból való ki tisztítására, fok ezernyi ezer, A ugi a'stállóját ki tisztító Herkulesek is elégségesek nem lehetnek. Egy bolond olyan követ vét a' Dunába, melyet fok ideig, fok okosnak is dólgot ad onnan ki húzni, kivált ha a' Felsőfégék, a' vízben a' követ lejjebb lejjebb engedik ülni, és ott meg fenekleni.

Helleborum, frustra, cum jam cutis agra tumebit,
 Poscentes videas; *Venienti occurrite morbo.*

Pers. Sat. 3.

Még eddig, nem tsak a' Theologusok, hanem a' Filozófusok is, e' világban uralkodó szép rendből, és az értelem nélkül való dólgoznak, bizonyos tzélokra való igyekezetekből, 's rendeltetésekől mutogatták egy jó és bölts Fő valófágnak lételet: de már Kánt minden Naturális Theológiát ki akar mustrálni a' Tudományok közzül. Az ő követői, még többre mennek. Nevezetesen *Schmidt*, a' maga *Morál Filozófiájának* 369. levetén azt mondja, hogy a' Naturális Theologia igen ártalmas a' morálitásnak, a' Vallásnak; és babonafágra vezet.

Ehez

Ehez Kánt 's mások azt adják, hogy igen jól esett az, és ezer szerentsénk, hogy a' Fő valóság, mind a' maga lételét, mind a' lélek halhatatlanfágát a' Speculatiótól, vagy Theoretica okosfágtól el titkolta, és el rejtette. Mert, úgy mondanak ök, ha a' Fő valóság, ezeket, a' Theoretica, vagy szemlélődő okosfágnak ki jelentette volna, úgy semmi erköltsi jófág nem lehetne bennünk, mivel így tsak a' reménység vagy félelem hajtana bennünket a' törvény megtartására, nem pedig a' törvény eránt való tisztelet, az ilyen megtartása pedig a' törvénynek semmit sem érne, ha szinte minden tselekedeteink meg egyeznének is a' törvénnyel. Már ezen szavokkal, fel teszik hát azt is, hogy *Revelatio* nintsen, sőt nem is lehet. — Valamint az *Onto - Cosmo - és Rationális Psychológiát*, szinte úgy a' *Naturális Theológiát* is tsak azért emlegetik a' *Kritikus Filozófusok* az oskolákban, hogy abból Tanítványaik előtt tsúfot üzhessenek. Az eddig éltt okosabb Filozófusok a' tsudákról tsak ezt mondták: *Philosophia miracula ignorat, sed non negat*; de most bezzeg már tagadja, és azt mondja, hogy mi azt sem tudjuk meg ítélni, mitsoda a' tsuda? Nevezetesen *Fülleborn* azt állítja, hogy ha szinte a' nap, éjféiben egy szempillantás alatt, fejünk felibe délre fel ugrana is, az leg kisebb tsuda sem volna. Néha egyenesen, néha pedig tsak mellesleg támadják meg ezek az emberek a' mi Szent Könyveinket, és magunkra bízzák osztán, hogy azok ellen húzzunk ki következtéseket az ő szavaikból. p. o. *Schmidt, Morálfilozófiájának*

nak 382. és azt követő levelein azt beszéli, hogy a' Fő valóságának, igaz mondóságot, hofszú tü-rést, vagy valaki meg jobbúlása után való vá-rakozást, kegyelmesléget, az érdemlett bün-tetésnek el engedését, vagy a' büntetésnek lá-gyítását 's a' t. tulajdonítani, nem egyéb, ha-nem *blasphémia*. Ugyan ott azt mondja, a' mit mások is állítanak, hogy a' Fő valóságot femminémü tselekedettel nem lehet meg bán-tani. Példa beszédje a' *Kritika Filozófiának*, hogy a' Bün olyan, mint a' seb, mely magá-ban be gyógyúl. — Úgyde bizonyos dolog, hogy a' mi Szent Könyveink, a' Fő valóságának, kegyelmesléget, igazmondóságot, 's a' t. tulaj-donítanak; azt is tanítják hogy megtérés, és hit kívántatik a' bűnnek büntetésitől való meg menekedésre. Meg tetfzik hát innen, mitsoda ítélettel van, az úgy nevezett *Kritika Filozó-fia* ezen Könyvekről. De egyenesen is meg támadják ezek az emberek, ezeket a' mi Köny-veinket. *Fichte* átaljában minden Revelációt tagad, sőt annak lehető vóltát is; és azt mon-dja, hogy ha színte a' Fő valóság valamely em-bernek meg jelenne is, mindazáltal az olyan embernek nem kellene azt hinni, hogy az meg jelentt önéki, mert attól tarthatna, hogy ötet tsak a' maga képzelődése jadtfszódtatja. Ez a' *Kritika Filozófiának*, egyik *leg consequentebb* tudománya, a' mely már ma is oly szembe tñ-nöképpen óltogatja a' Religiót 's morálitást az emberek közzül. Maga *Kánt*, a' Religióról írtt Könyvében, a' Könyörgést vará'slásnak (*Hexerey*) nevezi. A' már említett *Fülleborn*,

azt

azt mondja, hogy, a' felettebb bizonytalan, vagyon é, existál é valami olyan, a' mit a' Filozófusok *Léleknek* neveznek? *Tom. 3. pag. 190.* Ugyan ő azt mondja, hogy azt csak az örök Böltésfőgre kell bízni, ha valyon készített é az ember számára valamit akkorra, mikor az ember ebből a' tapasztalható világból ki megyen? *Tom. 2. pag. 160.* Ezekből észre veheted, mitsoda *Kormányost* és *Kompaszt* adott Kánt a' maga Követőinek kezekbe, olyat t. i. melynek segítségével minden tétovázás nélkül egyenesen el jutottak a' *Scepticismura*, nem csak a' *Speculációban*, hanem a' *Morálban* és *Religóban* is.

JEGYZÉS. Ha már mind ezek így vagynak; (hogy pedig így legyenek, azt úgy tartom, még a' Magyar *Kritikus Filozófusok*, sem tagadják, a' kik pedig még sokat titkolódnak, és csak vannak, a' letétben munkálódnak) nagyot könnyített az ezután leendő Tanulókon a' *Kritika Filozófia*, mert az eddig volt Tudományok nagy részént szűklégtelenek lévén, csak a' Kánt *Metafizikáját* kell az embernek meg tanulni, és mindjárt egy tökéletes ember lesz. Körül nyírte, mint némely személyeket szokás, és ki tsapta Kánt a' Tudományok közül, Márton Úr örömére, az *Onto-Cosmo- és Rationális Psychológiát*; ki mustrálta a' *Naturális Theológiát*, ki mustrálta a' *Revelatiót*, a' *szent Könyveket* 's a' t. Most érthetjük hát már világosan, mit telznek Márton Úrnak ama szavai a' *Szó-tár 804. lev. Én rezzemről nehezen vállalnám fel, a' Dogmatika Theologia tanítását oly fel tétel alatt, hogy azt egy egész esztendeig praëlegáljam, tartván tőle, hogy időnek előtte ki fogyok, a' hasznosabb materiákból.* Kritikus Filozófus létére, igen rozízúl vetett most egyszer Márton Úr szíamot magával és most egyszer nem jól találta, és *Inconsequent* gondolkodott. Hiszem, egy *Consequent* Kritikus Filozófusnak, nem

hogy egy egész elzrendő, de tsak egy *secundum minutum* sok ; mindenféle Theologia tanítására, mivel azt néki hinni lehetetlen, hogy valami Theologia vólna, és ha valamely *Kritikus Philosophus* Theológiát tanít, méltán reá lehet alkalmaztatni, *Horváth Úr Hunniásának* azon szavait, melyeket *Márton Úr*, a' maga Előbeszédje 39. levelén, de éppen helyén kívül, elő hoz, ekképpen :

*A' Kritikus Philosophus, e' meg örültt kába,
Maga veri kardját, a' maga hasába.*

Az ilyen *Kritikus* fejére olvashatja *Márton Úr* azokat a' *Horácz* szavait, melyeket a' *Pápai Plánium* 808. levelén le írtt keserves, mártiromi panaszában említ :

ut placidis coquant immitia — ut

Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.

vagy *Virgil* Aklagyáiból (ad formam *Alagya*) ezeket :

*Jungentur jam gryphes equis ævoque sequenti,
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.*

Ezekből minden erőltetés nélkül azt is ki hozhatjuk, hogy sokkal *Inconsequentebb* vólt *Márton Úr*nak, *Kritikus Philosophus* létére, a' *Kritika Philosophia* mellett, akár *Stofschböl* akár másból Theológiát tanítani *Pápánn*; mint a' milyen *Inconsequent* vólt a' *Superlativus* mellé *Genitivust* tenni *Rómába*. *Szóár* 754. lev. — — Már most *simplificálhatja* az ember a' maga tudományát, ki hányhatja abból a' kilentzeket, p. o. nem kell *Exégéjis*, *Eklésiai História*, *Görög*, 'Sidó's egyéb nyelvek, 's a' t. 's a' t. mert hiszem ezeket eddig nagyobb részént, tsak a' *Szent Könyvek* kedvéért tanúltuk; de már ezek, hogy *Márton Úr* szavaival tegyem ki, *amaz északi Criticus Censor által rangjokból le vetkeztetvén*; azon tudományokra fints szükségünk, melyeknek ezekhez valami közök vagyon. — Dehiszem derekasan el kezdette mi közöttünk, *Galagonya Magyarok* között is, a' *Kritika Philosophia*, a' maga *Auto da fé-ját* fel állítani, egyéb tudományokat szükségteleneké tenni, és az oskolákból a

Vallást'

Vallást ki küszöbölni; melyben, hogy olyan óriási lépéseket tehet, minden kétség kívül ez az oka, mert a' kiknek kellene, és a' kiknek az oskolai Tanítás módjához, 's rendihez, szőlőjok vagyon, éppen nem tudják, mi légyen, az úgy nevezett *Kritika Filozófiának consequent Tudománya*, és *Quintessentiája*. — De beszéljünk, ha szabad, egy kevésbé világosabban. — Erdélyben *Maros Vársárhelyen*, mostanában, négyről, hétre szaporított a' Profelsorok száma. Minthogy pedig az oskola fundusából ennyi Tanítók fizetése ki nem telik, az új Profelsorok fizetését, a' V. Superintendencia, és egy, itt nem említendő *MAS* pótolja ki. Ebből a' pótolásból fizetődik nevezetesen az, a' ki a' *Kánt* Filozófiáját tanítja. Úgyde, kitsod tenné azt fel, hogy a' V. Superintendencia, és az a' *MAS*, *tudva* fizetné azokat az öt száz Rhénes forintokat, olyan Filozófia tanításáért, a' mely a' *thrónusok*, és *óltárok* fel forgatását egy formánn tárgyazza? a' mint azt tsak a' VII. XIV. 's a't. Levelekből is könnyű által látni. Lépünk ki Magyar Országra. Ott *Debretzenben*, száz Rhénes forintokkal drágábert untermirozák a' Religió 's morálitást, mint M. Vársárhelyenn. Pápa leg óltsóbb *Lazaronira*, vagy *Napszámosra* talált, mert ott, *ha jól találom, 's nem inconsequent gondolatom*, (*Szó-tár p. 790.*) négy száz Forintokért üzik azon mesterfégét. A' *Losontzi Kritikus* Úr, miért tartja függőben édes Hazáját? nem tudhatni; a' ki ez előtt egynehány esztendőkkel, oly nagy lármával doboltatta ki az újságok által, hogy *Snell*, és, a' fellyebb sokszor említett *Jákób* munkáit, a' *Márton* Úr, igen *gustuós* ki fejezése szerént, a' *xégen meg döglött Deák nyelvre* fordítva ki fogja adni. Vagy tsak elégnek tartja, hogy *Snell* Tanítványival írásból tanúltassa; és *azokon a' Mózesi Tzeremóniákkal vetélkedő Dictálás jármát könnyebítetni*, nem szándéka? Hogy a' *Lutherána* oskolákban még nagyobb divatjában vagyon *Kánt*, mint a' *Reformátusoknál*; *Schwartner* Úr bizonyítja, Magyar ország *Statistikája* 554 levelén. A' mennyire

a' Fordító tudja, a' két *Galagonya* Hazában, tsak két helyen emlegetik *Critice*, a' *Kritika Filozófiát*, úgymint *Udvarhelyen*, és *Sáros Patakonn*, és a' mennyire a' Fordító tapasztalása terjed, Patakról botsátódnak mostanában, a' két Hazában, a' leg valódibb (*veri nominis*) Filozófiával ki, a' nagy világba, a' Tanúlok. Mind *Udvarhelyen* mind *Sáros Patakon*, esmérük 's értik úgy *Kántot*, mint másutt a' Hazában; de élzre vették az úgy nevezett *Kritika Filozófiának* azon titkos fekélyeit, és nyavalyáit is, melyek azt, minden magától gondolkodni tudó, 's szerető ember előtt utálatossá teszik; és jó idejében figyelmetesekké tevődnek azokra a' Tanúlok. Másutt sehol a' *Kritika Filozófiát*, *Critice* nem tanítják, hanem valamit tsak a' *Kánt*, *Fichte*, 's egyebek lepedőjében találnak, tisztát, tisztátalant, két, három, négy lábút, koppaszthatlan, mosatlan, béle ki vetetlen, minden válalztás nélkül tsömöszöljik le a' szegény Tanuló torkánn, az ártatlannak ökröndözéseire, és szemei ki düllyedezéseire semmit nem hajtván. Bizony tsudákozni lehet, azon a' mélységes *Léthárgiánn*, mellyel türük, 's szemek héjjánn által nézik, az oskolák 's Ekklesiák Elöljárói, a' Religiónak 's minden morálitásnak, ilyea veszedelemben való forgását. Nintsen olyan *Atis*, a' ki az ő Attyának meg gyilkolására rohanó *Katonát* meg szóllítaná, holott pedig:

— — — hostis est, quis quis mihi
Non monstrat hostem. — — —

Seneca Trag.

De bezzeg vagy on is már nekünk olyan oskolánk, melyben a' Tanúlok magok is ki találják már azon *Conclusiókat*, melyeknek tsak *Præmissáit* mondotta el az ő Tanítójok. Van nekünk olyan oskolánk, melyben, minekutánna a' *Kritika Filozófia Tanítója*, némely Religiót tsúfoló szókat ejtett, azt veti utánnok azoknak, hogy még nintsen ideje, hogy ő mindent kimondjon, a' mit mondhatna 'sa't. Van nekünk olyan oskolánk, a' melyben — — — a' melyben — — — a' melyben — — — a' melyben — — — de a' Fordító is, még most mindent ki nem ír, noha

ha bizonyára igen sok írókája, és mondókája volna. — Márton Úr, azt mondja, Szó-tárja 790. levelén, hogy húsz vagy harmincz esztendő t kell nekünk még várakoznunk, míg olyan Ifjakat nevelhetünk, a' kik osztán Katechésiseket, és Enekes Könyveket készítsenek, mivel azoknak készítésére a' most élő emberek alkalmatlanok, nem lévén fejek 's gondolat formájok, úgy, a' Kritika Filozófiához igazítva, mint a' jó órának a' naphoz kell igazítva lenni. Én pedig azt mondom, hogy ha Márton Úr, és az ő hitének sorsosi, ezután is oly hűséges terjesztői lesznek a' Kritika Filozófia Præmissáinak, mind eddig voltak; azon Præmissáknak Conclusióit; nem csak theoretice fogják az emberek ki húzni, hanem úgy praxisba is fogják venni, hogy húsz vagy harmincz esztendő múlva, nem lesz többé szükségünk sem Katechésisekre, se Enekes Könyvekre, sem Templomokra 's a' t. mert azt a priori — tudhatjuk, ha a' Kúmai Sibilla bűvár Tudósai helyettünk csak egyszer jövendőt nem mondanak is, hogy akkor nem csak rész szerént lesz hogy már mi bennük Magyarokban is az esméret; már akkorra mi is Galagonyákból Tzedrusokká változunk, tudniillik, nem — csak lantornán által fogunk akkor már mi is látni, homályoson; ! — mert eljő már akkorra mi rednk nézve is a' tökéletesség, elérjük mostani gyermekségünk után valahára a' Férfikort; mely után oly el ragadtatások közt, és oly szív szakadva sóhajtoz Márton Úr, Szó-tárja 793. levelén. Mert már akkorra, a' Morál első levelére festett Archimédések, a' Scepticismus első némű Emelő rúd-jával, vagy Csapó-fájával, (*vectis primi generis, seu heterodromus*) a vigyázatlanfág ázskánn, (*hypomochlium*) úgy ki fogják, a' Religió, és Morálitás világát farkából vetni, hogy azt többé nem fogja a' maga helye meg esmérni, és azt, csak a' Broughon Lexiconában kell keresni. Ajánló Lev. pag. 19. — Annyival képtelenebb pedig ezeknek magok viselése, hogy ők a' Religió palástja alatt, és a' Religió költfőgen ostromolják a' Religiót,

giót, Ezek szinte úgy Papi ruhát, Tiszteletes titu-
lust viselnek 's a't. Tudni való dolog, hogy a'
Protestánsoknál, minden oskolák, tsak a' Religió
fundamentomán épültek, és azoknak meg maradá-
sát, mind eddig, tsak a' Religióhoz ragaszkodó
emberek eszközölték, még pedig tsak azért, hogy
azokban a' Religió tanítódjon. Ezen az okon ada-
koztak az Ekklesiák mind eddig, mind különösen,
az őket meg kereső Ifjaknak, mind pedig annak
az egész társalágnak, melynek azok küldöttjeik
váltak, és még most is oly reménységgel adakoz-
nak, 's olyan biztatással is kéri tőlök az alamis-
nát, hogy az Ekklesiáknak azon az alamisnán al-
kalmatos Religió Tanítóit fognak nevelni. *Az Úr-
nak nevében, és az Isten dicsőségére* kéri 's adják
az alamisnát. A' *Kritika Filozófia* kedvéért, sem
egy Ekklesia, sem egy okos magános ember, vagy
Patrónus, nem adakozik, sem pedig annak elő-
mozdítására tőle nem kérnek. Még is a' *Kritika
Filozófia* tanításáért, négy, öt, hát száz R-forinto-
kat fizetünk 's a't. Kár hogy a' Religió, ezeket a'
maga ellenfégeit, maga házában, és költségén tart-
ja. — Márton Úr, a' Nyomtatásbéli hibák közt,
Kánt után azt mondja: *Hogy a' Vallás Tanító a-
karmi Dogma ellen is, a' tudós Világ számára sza-
badon írhasson, azt az emberiség jussa kívánja 's pa-
rantsolja. Mert ezen tekintetben a' Vallás Tanító,
nem Mandatárius, hanem a' Törvényhozó testnek
voxoló tagja, a' mely just meg szorítani nem szabad.*
Kant-nak ezen ítéletét, kétség kívül még inkább le-
het alkalmaztatni a' *Kritika Filozófia Tanítóira.*
Erre tsak azt a' jegyzést teszi a' Fordító, hogy a-
kár a' Vallás tanító, akár a' *Kritika Filozófia Ta-
nítója*, ha, mint a' *Törvényhozó testnek voxoló tag-
ja*, voxolgatni, és írogatni akar a' Religió ellen, és
azt írtogatni 's óltogatni akarja, úgy látszik az ill-
lendőség azt kívánja, hogy azt ne a' Religió koszt-
ján 's költségén tselekedje, hanem a' magáén, kü-
lönben hasonló lesz az olyan *latorhoz*, a' ki nem
elégszik azzal meg, hogy vaiamely háznak gazdá-
ját el akarja óltani, hanem míg arra reá mehetne,
addig

addigis magát ezzel az áldozatra el szántt gazdával tartatja, annak 'sírját velejét szívja. Ha *consequentek*, vagy inkább igaz lelkűek akarunk lenni, ne árúljunk 'sáokban matskát, hanem adjuk tudtokra ember társainknak, hogy minden eddig vólt Religiót ki akar a' *Kritika Filozófia* az oskolákból, 's idővel az Ekklesiákból is mustrálni, hogy ezután a' *Kritika Filozófia* lesz a' tűz, és köd ofzlop, mely után kell nékik halgatni 's menni, ez lesz az *Urim* és *Thummim*, melyet a' kétléges dőlgekban, meg kell kérdezni; ez lesz a' *Sibbolet*, mely az Efraimitát másoktól meg fogja különböztetni; a' *Kritik der Reinen Vernunft* lesz a' *szent Könyv*, nem pedig Mó'ses, és a' Proféták, 's Apostolok írásai, az *Erscheinung* és *Ding an sich* lesz a' két szentség, Kánt lesz az *Immánuel*, ki által kell meg tartatnunk, 's a' t. Minden tétovázás, hímez és hámozás nélkül mondjuk meg az Ekklesiáknak, mi végre adakoznak ök, külső országokra ki menő Ifjainknak, t. i. a' végre, hogy azok ott kinn azt a' kis Religiositást is, mosassák le magokról, melyet még eddig itthonn rajtok meg szénvedett a' *Kritika Filozófia*; és hogy szerezzenek magoknak olyan *Filozófusi trantsérozó* kezeket, mint a' milyenek *Márton* Úrnak vagynak, melyekkel, majd mikor vizsgáljõnek, oly *subtilis metszések*et tudjanak tenni az itthon lévõk szemeik golyóbisánn, hogy azok is minden Religiónak, és annak kívánatos 's vizsgáló igazságainak, 's morálitásnak szükfégtelen vóltát, meg ifjúltt fasi, vagy hiúzi szemekkel láthassák által; egyfzóval, hogy miodentõl meg foszszanak bennünket, a' mi még mind eddig olly drága vólt elõttünk. — Mikor mi ezeket meg jelentjük ember társainknak, Ekklesiáinknak Pátronusinknak; akkor ofztán lássuk, mit tselekefsznek a' mi Gyülekezeteink, és a' mi pénzt, búzát 's a' t. akkor be küldenek az oskoláknak, abból kell fogadni, 's étetni a' *Kritikus Filozófusokat*, 's Jénába, Gõttin-gába 's a' t. repíteni, annak az *allein seligmachende* Filozófiának tanulására Ifjainkat, a' Haza költségénn. Ha pedig ezt nem tselekefszük; úgy a'

leg gonoszabb 's feketébb lelkű hitetlenek, álnok orozó tsalárdok, az együgyű népnek vér szopó nádályai, és az özvegyeknek házaikat meg eméltető Farizeusok leszünk. Ezt kívánja igazán az emberiség jussa, hogy ezeket hírül adjuk.

Pesti Professzor *Schwartner Úr*, a' maga Magyar ország *Statistikájának* 546 és 547. *levelein*, tizen öt ezerekre teszi azon Forintoknak számát, melyeket a' Magyar országi Lutheránus Ifjak, elztendőnként édes *Pannoniájokból*, *Quadiájokból*, és a' *Jászok Sarmatiájából*, *Göttingába*, *Jénába*, *Lipsiába*, *Hálába*, *Vittenbergába* és *Tübingába* ki hordanak. Bizony szép Summa pénz, noha egy tseppet lints nagyítva. Ha ehhez hozzá gondoljuk, azon szép *Souverain*, 's egyéb aranyakat, melyeket az egész *Mediterranea Dáciából*, a' *Reformatus* és *Lutheránus Tanulók* ki visznek, leg könnyebben vethetjük hatvan ezerre azon Forintokat, melyektől a' külső országokra ki menő *Tanulók* a' két Magyar hazát elztendőnként meg fosztják; annyival inkább, mivel a' *Reformatusok* sokkal több költséget tesznek mint a' *Lutheránusok*, nem lévén nekik a' *Lutherána* *Universitásokbann* semmi *Stipendium-jok*, a' hova szoktak pedig már most ők is forrani. Hatvan ezer Forint! Rettenetes adó! kivált olyan két Hazától, mely felől már *Montesquieu-is* tudta azt, hogy annak mindenre elég van, tsak éppen pénze nintsen. Még rettenetesebb adó ez, ha azt meg gondoljuk mennyire megyen ez tsak ötven elztendők alatt is, és hogy ebből a' *Summából*, soha többé az országba tsak egy pénz is visszra nem foj. E' mind szenvedhetőbb volna, tsak hogy osztán, a' tudomány, moralitás, és pallérozódásbeli haszon, melyet *Tanulóink* visszra hoznak, vakonn meg vertt szegény hazájoknak, érne fel, ezzel a' nagy *Summával*. — De valyon felyül haladja é a' haszon ezen *Summát*. — A' mi a' *Fordítót* illeti, ő elébb lehet *Kántiánerré*, vagy úgy nevezett *Kritikus Filozófussá*, mint sem ezt el hihetné; vagy, hogy *Márton Úr* szavainak itt is hasznokat vegye: a' *Plátó* rostáibann lévő, minden lehető *Sofismák* közt is, nem lehet oly fogas

fogas Syllogismus, a' mely én belőlem ezt a' vallás tételt tekarje ki. Szó-tár p. 753. Hogy Schwartner Úr, és még mások kevesenn, több hasznot hoztak vizsza Német országból, és mái napig is több hasznot tesznek és húznak, ot szerzett tudományok által, mint a' mit el költöttek, azt a' Fordító úgy hiszi, mint a' maga lételeét; de hányadik a' kinn voltak között a' Schwartner vagy Schedius Úr? 's a' t. Kérdjünk meg tsak, fok falukonn nyomorgó szegény *expertus Rupertus*, kivált Reformatus (mert a' Lutheránusok jobbann feküsznek) Predikátorokat, a' kiknek már most garas lints annyi erszényekbenn, szapora házok népének táplálására, mint a' mennyi aranyat ott kinn el költöttek: valyon nem fáj é szívek, mikor eszékbe jut el költött pénzek? valyon nem jobb lesz vala é annak leg alább némely részét meg tartani, és azzal a' szük fizetés mellett, valami kis gazdaságot indítván, annak jövedelméből, a' kementze mellett éhező és fázlódó számos tsemetéket, a' haza reménységére, és a' Király szolgálatjára jól 's tisztességesen nevelni? De ha ök azt meg vallani szégyenlenék is, magunktól is által láthatjuk, hogy az ő ki menetelek, és a' nyóltz, kilentz, 's több száz Forintoknak, el idegenítése, valyon az ő meg botosátható gondolatlanfágaik között tartozik é? A' Fordító ugyan, soha által nem láthatta még, mi szüklég a' Protestánsok Ifjainak, *kivált olyan nagy számmal*, külső országra menni, és a' Felső előtt, azoknak ki mehetéseért annyit alkalmatlankodni, mikor azoknak ki menetelet meg szorítani jónak találja. Ha minden határ nélkül való szabadság adódna is azoknak ki menetelekre, magoknak a' Protestánsoknak kellene azt instálni, 's ki dolgozni, hogy esztendőnként, kettőnél vagy háromnál több ki ne mehessen, ezek a' ki menők pedig olyanok lennének, a' kik valamely különös hivatalra vagynak el szánva, a' kik már *Herkuléssel*, a' böltsöbenn is párosával *fojtották meg a' kigyót*, az az, a' kik különös *Genick*. — A' Katholikusok Ifjaik sehova se mennek, még is átaljába véve, több 's nyomosabb munkák

's Könyvek származnak azoktól, mint a' Protestánsoktól. Több *Prayt*, *Katonát*, *Hellt*, *Horváthot*, *Makót* 's a' t. mutathatnak a' Katholikusok, mint a' Protestánsok *Bélt*, *Maróthit*, *Fagarasit*, *Schwartnert* 's a' t. A' Fordító bizonyos kéztől tudja, hogy mikor még *Márton* Úr Göttingábann tanultt, oda még akkor a' *Kánt* Filozófiája be nem kapott vólt, és hogy a' *Kritika* Filozófiát, *Márton* Úr, nem Göttingában, sem másutt; hanem ithonn Magyar országon tanulta, *Előbeszédje* 33 leveléről is megtetzik; még is *Márton* Úr állott ki leg először szerentsétlenül a' *Kánt* böltseségével a' Magyar Közönség eleibe, és nem azok, a' kik oda ki járttak. Ha a' ki menetelbenn, tsak ugyan a' *Kánt* Metafizikája a' böldogtalan titkos tzél, *Márton* Úr példája bizonyítja, hogy az ithonn is elérhető. De távoztassák az Egek; annyival inkább, mivel már külbenn is elég Apostolai vagynak *Kánt*nak az országban, mind az oskolákban, mind egyébütt, a' kik aligha elégségesek nem léznek a' *Moralitás*, és *Religió* ki gyomlálására. Kár lesz vala hát *Márton* Úrnak is még egyszer, a' mint igyekezik vala ki menni; és *Fichte* kedvéért Jénába három négy száz forintokat költeni, és azoktól a' *parvulus Aenéást*, végképpen meg fosztani. — De más Protestáns Ifjakknak is mi szükség már mai időbenn a' Német országi oskolákba menni? Azért hogy ott Papságra készüljenek ?? Úgy de hiszen valámint a' *Kánt* Filozófiáját tanító Professor, már ma mindenütt tsak azért emlegeti a' régi *Onto-Cosmo-Rationális Psycho- és Naturális Theológiákat*, hogy azokat semmivé tegye; úgy Német országonn, minden oskolákban, valahova tsak a' Magyar és Erdély országi Protestáns Ifjak járnak; a' Theológiát tanító Professzor letzkéi, tsak abból állanak, hogy semmi féle névvel nevezendő Theologia nints, nem is lehet; hogy a' *Confessiókat* 's *Szent Könyveket* tanítványaival ki neveteti fütyölteti 's a' t. Az efféle tsemegéért fizessen hát a' Haza elztendőnként hatvan ezer forintokat? — De úgy látszik igen sebess lépésekkel közeledik az az idő pont, melyben a'

Pro-

Protestáns Ifjak, minden tilalom nélkül is meg szün-
 nek a' ki meneteltől. A' Fordító ugyan állhatato-
 sonn hiszi, hogy a' *Metafisika* gyümöltse, a' *Bar-
 baries*, melyet oda fellyebb a' hetedik Levélbenn
 jövendöltt '*Leibnitz* az egész Keresztyén világonn,
 a' Magyar és Erdély országi Protestánsok közt fog
 leg először tökéleteslégre érni. Tudni való dolog,
 hogy itt *többsyre* a' szegényebb forsú gyermekek
 's Ifjak adják magokat a' tanulásra, a' kiknek pe-
 dig van miből élni, nem igen fokann feküsznek
 közzülök a' tudományoknak. Hidegedjen meg tsak
 tehát a' Religióhoz való buzgólag, szünjenek meg
 tsak a' Pátrónusok és a' Gyülekezetek Vallásbeli
 kötelelégéből adakozni az oskolák és Tanulók szá-
 mokra, terjedjen tsak a' mellett, az a' Principium,
 mely némely Protestáns, még pedig elő kelő em-
 bereknek fejekben félszket vertt, hogy t. i. az osko-
 láknak nem szükléges a' pénz és fundus; menjenek
 tsak a' Nép Tanítók, a' Protestánsok közt még
 nagyobb útálatba is, mint a' milyenbe most ke-
 vés esztendők alatt tafzítódtak; vevődjön ki tsak
 torkon verve, még inkább is a' kormány az ő
 kezekből, mind az eddig onnan ki tekerődött is;
 majd meg lássuk osztán akkor, nem éhezneké meg,
 nem rongyosodnak é meg a' Mú s ák, és nem hagy-
 jáké el régi szállásaikat? majd meg lássuk, nem é-
 hezneké akkor meg, a' mi aprólék, és a' Vallás
 kofszjától 's palástyától el maradandó, tsak örro-
 kig sem látó *Kritikus Filofuskáink* is; majd meg
 lássuk, fogja é a' köz nép, vallásbeli köteleztetés
 nélkül taníttatni a' maga gyermekeit; egy szóval
 nem fognak é a' Protestánsok, naponként közelebb
 közelebb menni az Oláhokhoz?

XVIII. Levél.

Kétség kívül esmeretes előtted a' régi Filo-
sófíából ez a' nem igen jó Deák szó *Aseitás*.
Ez előtt éltt Filozófusok, mikor azon vetél-
kedtek egymás közt, honnan függ valamely
tselekedetnek jófága vagy roszfája? három
felé mentek. Egyik rész azt állította, hogy
a' Virtus, már magábann is, (*a se, in se, per
se, natura sua*) természet szerént, szép, jó, sze-
retetre és követésre méltó; ellenben a' vétek,
a' bűn, magában és természet szerént, rút, roszsz,
kerülendő, és hogy maga az Isten is, a' bűnre,
p. o. gyilkosságra, tolvajfágra, hazugfágra 's a'
t. fenkit reá nem szabadíthat. Ezt azt állítást
nevezték a' régiek *Aseitás*nak. Mások azt mon-
dották, hogy, hogy valami rút és vétek legyen,
az tsak az Isten akaratjától függ, p. o. hogy
a' hazugfág 's a' t. szabados dolog ne legyen, a'
tsak az Isten akaratjától vagon, a' ki hasz-
nosnak ítélte az emberi nemzetnek, hogy a'
között lábra ne kapjon a' hazugfág 's a' t. Har-
madik vélekedést *Hobbés* hozott elő, a' ki azt
fürgette, hogy tsak az jó, vagy roszsz, a' mit az
Uralkodó annak tart, 's hirdet ki. A' második
értelmet *Puffendorf* óltalmazta, az elsőt pe-
dig, t. i. az *Aseitást*, a' Zénó Stóikusai hitték
's tartották, kikhez az újjabbak közzül Grótius,
Leibnitz, és Clárke, 's mások állottak. Maga
Kánt is az *Aseitást* hagyja helybe. Nem áll-
hatom meg, hogy a' nagy *Newton*nál semmivel
sem kissebb *Clarke* szavait ide ne írjam. A'

Virtus

Virtus és a Vétek, így szól Clarke, örökösön, és szükségesképpen el vágnak egymástól választva, és az elsőbet csak magáért is betsülni, az utólsóbbat pedig csak magáért is útalni kellene, ha szinte amabann semmit nem nyerénk, ebben pedig semmit nem vesztenénk is. De minthogy a világnak mostani forgása szerint, a vétket, sokszor a haszon's gyönyörűség kísérik, ellenbe a Virtus sok kedvetlenségekkel, sőt néha, halállal is fenyegetődik: éppen nem volna okosság, az embertől olyan nagy áldozatokat kívánni, mint a milyeneket a Virtusnak kell tenni, ha az ember azok helyébe jövő jövedő jutalmakat nem várhatna. Ha tehát egy olyan jövedő állapotot fel nem veszünk, vagy nem hiszünk, melyben vizsza fizetés, vagy meg jutalmaztatás lesz; úgy azt kell fel vennünk, vagy gondolnunk's hinnünk, hogy az Isten egy részről arra kényszeríti az embert, hogy a maga okossága által kénytelen legyen, a Virtust jóvá hagyni's választani; azomban más részről, meg tagadta az embertől azokat az eszközöket, melyek által a Virtusnak állhatatos gyakorlása, lehetőségessé tevődik. Ezen meg fejthetetlen nehézség meg fontolásának, egy jövedő büntetések, és jutalmak állapotjának hívésére kellett volna vezérelni a Filozófusokat, melynek hivese nélkül, az ő erköltsi tudományok meg nem állhat. Imhol van hát ismét egy Morálból vett erősfég, a lélek halhatatlanfágának, 's egy jövedő életnek meg állítására. Avagy nem veszel é Barátom észre valami hasonlatosfágot e közt, és a Kánt é közt? Sőt inkább igen nagyot lehet észre venni, mindazáltal ezzel a fze-

H

ren,

rentsés külömbféggel, hogy ez, a' melyet itt le írtam, Filosofushoz illendőbb, magához vonóbb, jóvá hagyást érdemlőbb, és meg győződést munkálódóbb, 's szerzőbb. *Clarke* nem rak annyit, mint *Kánt*, a' Morál nyakába, a' mennyit az el nem bírhat, nem is kíván annyit tőle, a' mennyit az nem adhat; hanem minekutánna ő a' *Naturalis Theologia*, a' *Theoretica okosság*, egy szóval a' *Speculatio* vezérlése által, egy Istennek, egy olyan világ Teremtőjének hívésére el jutott, a' ki egyszersmind az ő szívébe a' Morális törvényeket be írta, akkor postulált osztán ő ettől a' maga teremtőtől, és a' Morálitásnak az ő szívébe be írójától egy jövendő életet, hogy az erköltsi törvényeknek meg tartásokra, világi hasznának, 's gyönyörűégeinek hátramaradásokkal is, magában annál nagyobb készfégét szerezhessen 's érezhessen. És ez látszik nekem leg természetibb, és az emberi elméhez leg alkalmaztatottabb útnak módnak, mind addig, míg tsak tsupa Filozófia, és természet világa utánn meggyünk, a' *Revelatio* segítségé nélkül. De *Kánt* és az ő oskolája egészen más úton indultak. Ők a' *Dogmákat* a' *Morálon* akarják építeni, és a' melyet tsak onnan ki nem hozhatnak, mind azt meg vetni valónak tartják, ha nem nyilván is még most, leg alább titokbann. Igen is; valami tsak a' *Morál* ellen van, azt miis meg vetjük, és *Dogmáink* közzé be nem veszfzük, de a' mit abból ki nem hozhatunk is, annak hitelt adunk, ha azt másunnan meg lehet mutatni. És ilyenek többnyire a' Keresztyén Vallásnak *Revelatio* által tudunkra esett kelle-

metes Dogmái. Mikor a' *Kántiáner* azt sürge-
 ti, hogy minden Dogmákat a' Morálból kell
postulálni, akkor a' Keresztyén Vallásnak ássa
 a' vermet, mely tsalhatatlan históriai *dátumo-*
konn épül, és a' melynek némely *Dogmái* a' *Mo-*
rálból le nem hozhatók, de azzal nem is ellen-
 kezők, azomban a' meg törődött, és vígaszta-
 lást óhajtó léleknek gyógyító flastromai. Köze-
 lebb küldött két Leveleimben, reménylem elég
 érthetőképven meg mutattam, hogy az útonn,
 melyen *Kánt* indúltt, sem Fő valósággra, sem
 Religióra, és így semmi *Dogmára* is bennünket
 a' *Morál* nem vezethet. Kétség kívül maga is
 érzi ezt *Kánt*, és ez az oka, hogy vagynak
 néki olyan órái, melyekbenn meg vallja, hogy
 az erköltsi törvények magokbann erőtlenek,
 (*kraftlos*) és minden ösztön nélkül valók len-
 nének, ha jutalmazást nem reménylenénk. *Kr.*
d. r. V. pag. 617. 841. Jákób Úr erősfége, mel-
 lyel a' jövendő életet akarja meg mutatni, rövi-
 deden ide megyen ki: *nékem vagynak kötelessé-*
geim; úgy de semmi kötelességeim nem lehet-
nének, ha jövendő élet nem lenne, és így kell
annak lenni. Valyon melyik van már itt a'
 másakra építve, a' Dogma é a' Morálra, vagy
 a' Morál, a' jövendő élet Dogmájára? Valyon
 nintsen é itt valami olyan, a' mit a' Logikusok
Circulus-nak szoktak nevezni? Ugyan is ha azt
 kérdem: *Vagyon é jövendő élet?* ezen erősfég
 szerént azt kell reá felelnem: *Igen is vagyon,*
mert vagynak Kötelességeim. Ha azt kérdem:
Vagynak é Kötelességeim? ez lesz reá az erős-
 ségből az egyenes felelet; *Vagynak, mert van*
jövendő élet. Ha azt kérdem: *Jövendő élet*

nélkül volnának é kötelességeim? Felelet; *Nem volnának.* Kérdés: *Hát hogy jövendő élet lesz, azt miért hiszem?* Felelet; *Mert vagynak kötelességeim.* — — Valyon nem okoz é fejedben valami szédülést, ez a' hafzontalan kerengés? De még veszedelmesebb szédülés is fogja az embereknek fejeket bódítani, tsak egy másikk állítása is férkezzen bé oda *Kántnak*, mely ebből áll: *hogy a' Vallás tanító, nem egyéb, hanem a' Gyülekezetnek Mándatáriusa: és hogy ő taníthatja historice, annak a' Gyülekezetnek Confessióját, és Dogmáit a' mely néki fizet, ha ő maga nem hiszi is.* Ezzel kenyeret szerzett *Kánt*, a' maga Apostolinak, és annak találta módját, hogy a' Religió kenyerénn ronthassák a' Religiót. De mi lesz így egyéb a' Nép tanító, hanem emberek szolgája, főt szüntelen való *hazug és Impostor?* Ez tsak a' *Kánt Moráljához* illik, nem a' *Keresztyén Valláséhoz*: de tsak emberféges emberhez sem illik. Nem úgy fog é akkor bánni a' Nép-tanító a' néppel, mint egy *multorum capitum belluával*, mint eszközzel, (*Mittel*) nem pedig mint tzállal? (*Zweck*) melyet pedig *Kánt* is tilalmaz. Mit tselekedjenek akkor a' szegény Hallgatók? mikor észre veszik, hogy az ő Tanítójok maga se hiszi a' mit nékiek tanít, és hogy magánosan ellenkezőt hinteget azzal a' mit közönséges helyen betzél? De mit tsinál akkor maga is a' *Próteus Tanító?* A' mit a' Confessióból historice tanít, mit fog arról mondani? azt é? *ez igaz, vagy azt? e' nem igaz.* Ha azt mondándja: *ez igaz!* azomban ő azt igaznak nem tartja, erőszakot teszen a' maga lelki esméreténn, és a' leg útá-

lato-

latosabb hazugok közzé áll. Ha azt mondja: *e' nem igaz!* úgy meg botránkoztatja, 's keserűféggel illeti Halgatóit, kenyerét is el veszti, a' hamis esküvésnek nagy bünébe is mind annyifzor belé esik, valamikor a' Gyülekezet Confessiója ellen szól, a' melyre ő meg esküdött. Nem újj kérdés már ez, hogy mit tselekedjen az olyan Néptanító, a' ki azon Gyülekezetnek Confessióját nem hiszi, melynek ő tanítására hívódik, vagy a' melybenn már hivatalát folytatja is? Erre Göttingai Professor *Michaëlis*, azt felelte, hogy az olyan személy, vagy le tegye hivatalját, vagy ha még belé nem állott, azt ne is vállalja fel. Én is úgy tartom, hogy ez a' *Michaëlis* értelme, inkább illik akár egy Filosofushoz, akár egy jó lelki esméretű, és a' Morált le nem vetkezett emberhez. Én ugyan nem tudok utálatosabb Farizeusi gonofzágot, Profánítást, és a' Fő Valófággal, 's Keresztyén vallással írtództatóbb tsúfolkodást gondolni, mint az a' mitosadás, mikor valamely *Kantiáner* Kathedraba állani, ott mások előtt könyörögni, a' Fő valófágot emlegetni, annak nevébenn beszélni, Sákramentomokkal banni 's a' t. mérészel.

JEGYZÉS. A' Fordító úgy tartja, hogy mikor *Kánt*, egyedül a' *Morálra* akar minden *Dogmákat* építeni, nem egyebet tselekszik, hanem, mint a' szarka egyik Karóról a' másokra ugrál, mind addig, míg egyszer ofztán maga magának ellent mond. Számtalan helyeken sürgeti 's mutogatja ő azt, a' maga írásibann, hogy a' Morál, vagy az erköltsi törvények, nekünk, minden hazznunkra 's bóldogfágunkra való tekintet, és minden fel tétel nélkül (*unbedingt*) parantsolják a' mi kötelességinket, hogy ha mi más indító okonn engedelmeskednénk a' törvénynek, ezen az egyen kívül, hogy azt minékünk, a' mi erköltsi

okosságunk parantsolja, már akkor a' mi tselekedetünknek, semmi morális betsi, és méltósága nem lenne; azomban másutt még is azt mondja, hogy az erköltsi törvény erőtlen, és minden ösztön (*Triebfeder*) nélkül való lesz, ha erköltsilégünkhöz szabott 's mérséklett bódoglágot nem reménylhetünk. Mitsoda a' maga magának való ellent mondás, ha ez nem a'? Hiszem, ha ösztönül kell vennünk a' bódoglágot, mindjárt nem parantsol *fel tétel nélkül* (*unbedingt*) az okosság, és nem lesz morális betsi tselekedetünknek. A' minden *fel tétel nélkül* parantsoló erköltsi okossággal, hogy egyezhet a' meg, a' mit *Jákób*, *Born*, és mások mondanak, hogy t. i. semmi kötelességeink nem vólnának, és minden erköltsi törvények öszve omlának, ha jövendő életet nem hinnénk? E' nagyonn *inconsequent* van mondva az *Aseitással*. Sokkal *consequentebbek* voltak a' *Stoikusok*; *consequentebbek* voltak, *Voltér*, és a' *Sans Souci* Filozofus, kik egyikőjük sem hittek jövendő életet, még is köteleseknek tartották magokat az erköltsi törvények meg tartásokra. Mitsoda hüféggel fáradozott *Voltér* a' kerékben meg törtt, hetven esztendő öreg *Calas* ártatlanságának ki keresésében, és annak familiájának, a' bódogtalanlág és nyomorúság sárjából való fel emelésében! A' *Sans Souci*, ilyen bizonylágot teszzen magáról, *Keith Maresalhoz* küldött levelében:

— — — *Nous - renonçons à toute recompense*
Nous - ne croyons point (les) éternels tourmens,
L' intérêt n' a' jamais souillé nos sentimens;
Le bien du genre humain, la vertu nous anime,
L' amour seul du devoir nous a fait fuir le crime.

A' már említett *Born*, hogy mind *Kántot*, mind magát ki bújtathassa ezen ellent mondás, és *inconsequentia* alól, azt mondja, hogy az erköltsi okosság parantsolatján kívül való ösztön, és indító ok, a' jövendő élet 's bódoglágának meg gondolása, tsak azoknak szükséges, a' kik még most akarnak a' magok meg jobbításához fogni, és még a' virtusbann gyakorlatlanok; de a' kik a' virtus gyakorlásá-

lásábann, és a' magok erköltsi szabadságával való élésbenn, szokást, vagy *habitus*-t szerzettek, azoknak már semmi ösztönre nints szükségek, magán az erköltsi okosfág parantsolatján kívül, és már az ilyenek a' virtust tsak magáért (*propter se*) mivelik 's gyakorolják. Már ebből a' *Bona* okoskodásából, mi ismét így okoskodhatunk: ha a' jövendő élet 's bódoglág ösztönére, tsak addig van az embernek szüksége, míg még a' jóbann 's virtusbann gyakorlatlan; úgy tehát mennél többre mehet az ember a' jófágbann 's virtusbann, annál kevesebb szüksége van a' jövendő élet 's bódoglág ösztönére, és így annak *postulálására is*; úgy hogy, lehet az erköltsi tökéletesfégnek egy olyan pontját gondolni; melyre minekutánna el értt az ember, akkor ösztán semmi szüksége sem lesz, a' jövendő életnek sem ösztönére, sem annak, 's a' Fő valóságnak *postulálására*, mert ezekre tsak addig vólt néki szüksége, a' meddig a' gyenge lábú embernek a' mankóra, a' ki mihelyt lába meg erősödik, a' mankót vagy meg égetheti, vagy leg alább *ad statum quiescentiae*, örökösön a' zugolyba, vagy a' ház padjára teheti. — Itt vagyon hát ismét, a' kinek kell, egy *Kompász*, és egy *Pilóte*!!!! itt vagynak a' *Kánt*, és *Márton Úr Móráljára* épült *Dognák!* — A' mi, a' hasonlóképpen *Kánt*, és *Márton Úr Mándatáriusait* hazánkban illeti, azokról a' Fordító, azokon kívül, a' miket az Író mondott, egyebet nem mondhat ennél, hogy azok itt hazánkban a' legalkalmasabb helyet válaasztották magoknak, mert ha meg találnák únni a' *Mándatáriusfágot*, a' Keresztyének közt, könnyen által szarándokoskodhatnak innen Török országba, a' hol egy kis testbeli tsonkulás után, a' *Koránból* az *Islámismusnak* tanítására való *Mándatáriusfágot*, a' leg tsendesebb lelki esmérettel fel vállalhatják, 's szokott *historizálásokat* üzhetik. Még utóljára, különösön tsak a' maga fordításbeli *Kollégájához*, a' már kétszer, vagy talán háromszor is említett *Márton Úrhoz*, a' *Pápai Collegiumbann*, *Theológiát*, és *Filosofiát* tanító *Professzorhoz*, egyfzersmind a' *Dunán*

túl való *Ven. Superintendentziának*, és a' Pápai *Tractusnak Affessorához*, (Méltóságos, és az egy lehellettel való elmondásra jó tudót kívánó titulus!) intéz a' Fordító némely szókat, rész szerént panasz, rész szerént pedig intés képpen. — Mihelyt a' *Theologusi Morál* a' Fordító kezébe akadt, és ő azt olvasgatván, azt nem olyan érthetőnek találta, mint a' milyen annak Ajánló Levelé, és Előbeszéde; mindjárt ezt a' kérdést tette a' Fordító maga eleibe a' meg fejtésre: *Valyon a' Theologusi Morál, originál Munkája é Márton Urnak, vagy csak fordítása? és valyon a' közönséges szokás szerént, miért nem tette a' titulusba oda, ha fordítás találna lenni?* — Hogy a' Morált Fordításnak tartsa a' Fordító, arra, magábann a' Könyvben három dátumot talált; első az, hogy a' Morál Magyarfága homályos, a' milyen szokott rend szerént lenni majd minden fordított Könyvben; második és harmadik datum, ez, hogy az Előbeszéd 33. levelén, és magábann a' Morálbann az 56 levelén, maga azt mondja *Márton Ur*, hogy *Schmidet nyomból nyomba követte*. De hogy a' Morál nem fordítás, arra is talált a' Fordító erősegeket, p. o. a' Morál titulusában, 's másutt is sohol nintsen ki írva hogy fordítás volna; továbbá, a' Censorok így szólnak a' Morálról, helybe hagyó Izavaikbann: *Præclarum Opus Rev. ac Clar. Professoris Stephani Márton's a' t.* Már a' Fordítónak volt jussa így gondolkodni, hogy *M. Ur*, leg alább a' maga jó szívü Censoraikat, a' kik kétség kívül *M. Urat* soha meg nem bántották, meg kiméli, és azokkal maga *Opusának* nem íratja azt, a' mi csak *Versioja*, ne hogy az ártatlanokat másokkal ki nevettesse. Ezenkívül *M. Ur* maga a' Morált Ajánló Levelének mindjárt elején maga Munkájának nevezi, így szóllítván meg maga Tanítványit: *Senkinek méltóbb jussal, mint Kegyelmeteknek, ezen Munkám a t — nem ajánlhattam's a' t.* Így tehát mind a' két felé helyes okai lévén a' Fordítónak, mind arra, hogy a' Morált fordításnak, mind pedig hogy azt *originálnak* tartsa, az ő vizsgálódó okoslága, magával egy igen igen izomorú *Antinó*.

tinómiába jött, melynek terhe alatt ő szinte oly keservesen nyögött, mint a' mennyire a' Magyar Nemzetet mondja M. Úr nyögni a' Deák nyelv jármái alatt, *Szótárja* 792. lev. Nem is vólt semmi hatalmas, meg szabadítani a' Fordítót ezen kedvetlen *Antinómiától*, hanem egy Német Schmidt lett olyan hafznos *Kompasz és Pilote*, melynek segítségével a' Fordító, mindjárt túl látott a' fízitánn, és észre vehette, hogy a' Morál *Fordítás*, és nem *originál*. — Minekelötte pedig tovább menne a' Fordító azon *Antinomiáknak*, 's nehézségeknak előszámlálásábann, melyeket ő a' M. Úr Könyvéből szedett fel; azoknak kedvékért, a' kik M. Úr könyvét még nem látták, ide teszi a' Fordító kérdésekbe foglalva azon *Pásquinust*, melyet *Márton Úr*, ezen könyvébenn szerte széllyel, 's nevezetesen *Előbeszédje* 40. és *Szótárja* 791. és azt követő leveleinn, mind egész Magyar Nemzetéről, mind különösön, az *Augustána és Helvetica Confessiókat* tartó *Hazájafiáról* írtt. Ide megyen hát ki azon *Pasquináde*, kérdésekbe foglalva:

Kérdés. Mitsoda Nemzet vagy?

Felelet. Én Galagonya Magyar vagyok.

K. Hát minden Magyarok tsak Galagonya Magyarok?

F. Igen is, mert M. Úr mindnyájokat Galagonyáknak nevezi *Előbeszédje* 40. lev.

K. Vagynak é a' Magyarokonn kívül más Nemzetek?

F. Igen is vagynak.

K. Hol laknak azok? itt a' földön laknak é?

F. Nem gondolnám, mert M. Úr, másképpen beszéll felölök, az említett levelénn.

K. Mit mond hát M. Úr más Nemzetekről?

F. Azt mondja, hogy azok a' Magyarok felett, az egekig emelkedtek.

K. Mit tsinálnak már most ott a' magasságban más Nemzetek?

F. Mint meg annyi tzedrusok, nagy únalommal tekintgetnek onnan alá mi reánk, tsak Galagonya Magyarokra.

K. Ezt talán csak magadtól mondod, és M. Úrra csak reá fogod

F. Még csak egy fél betűt sem adtam a' M. Úr szavaihoz, nem is fogok adni.

K. Hogy? 's mitsoda úton módon emelkedtek fel oda más Nemzetek, talán a' *Mongolfier szeke-rénn* költöztek fel?

F. Nem; hanem egy *Kerékvágásonn* mentek, melyen Tudományos szavaikat szaporították.

K. Irnak é a' Magyarok eredeti Munkákat?

F. Oh! nem; sőt mi Galagonya Magyarok, midőn originálok nem akarunk lenni, csak arra is alkalmatlanok vagyunk, hogy az előttünk tántzó-lókat hüfégesenn majmoljuk.

K. Mit szoktak várni a' Magyarok?

F. A' sült galambnak szájokba lejendő reptét.

K. Meg eszik é osztán ha oda repül?

F. Nem; hanem először meg nézik, kitsoda lökte azt oda, és M. Úr fel teszi a' Magyar Generositásról, hogy kézbebb éhel meg halni, mint az olyan sült galambot éhes korábann is meg enni, a' mit nem egy Társalág lők szájába,

K. Tudnak é a' Magyarok *Katéchésiseket*, és *Enekes könyveket* írni?

F. Nem tudnak.

K. Miért nem?

F. Mert mi Galagonya Magyarok, sem *Filósufusok*, sem *Moráltheologusok*, sem *Filologusok*, sem *Exegéták*, nem vagyunk.

K. Ti tehát mindenre alkalmatlanok vagytok.

F. Most többre még nem igen vagyunk alkalmatosok, hanem hogy némely homályos Napkeleti Stilusokat, tán Napnyúgotibbakká tudnánk tenni, mint a' mi Eleink (ámbar ezt sem igaz Szempontból) — és hogy más rendel rakogatnánk el az igazságokat, az elsőket utólsóknak; a' hátúlsókat elsőnek tévén, a' közbűlsőknek pedig helyeket egymással fel tseréltetvén; de ez nem *Katéchismus írás*, hanem *Rakogató*.

K. Hol írta meg M. Úr ezt a' velős hoszfú feleletet ?

F. A' Katechésisek Kritikája 791. lev.

K. A' Bibliai Exegesisről, mitsoda Conceptusok vólt néktek még eddig ?

F. Ez : hogy majd Papkorunkba , a' néma *Commentáriusokból* , a' kik szintúgy nem egyeznek meg egymás közt , mint az órák , — a' fok életbeli bajok 's viszontagságok , — a' fok körülöttünk álló , 's kenyeret kérő gyermekeink , — hanyatlott életünk erőtlenségei , a' gazdaság terhei , — a' Hivatal únalmai , és más ezer meg ezer bajok közt *Exegedákká* lehetünk . pag 792.

K. Hány esztendő kell hát meg nektek vára-koznok , míg olyan Ifjakat készíthettek , a' kik *Katechésiseket* , és *Énekeket* írhasanak ?

F. Húsz vagy harmintz esztendő p. 790.

K. Hát Tudósok vagynak é köztetek ?

F. Mi Magyarok ugyan annyira mennyire elég Tudósok vagyunk , az az néha fok is tudunk .

K. Hát gondolkozni tudtok é ?

F. Már gondolkozni nem tudunk , 's nem is tanúltunk , mivel olyan Filozófiára nem tanítottunk , a' mely minket erre vezethetett vólna .

K. Nem jó Filozófiát tanúlatok hát ti ?

F. Az akkor jó vólt , de még az , arra való Kompasszt nem ád kezünkbe , hogy annál fogva , valami nyomos igazításokat tehessünk . p. 791.

K. Igaz é a' Magyarok jó állapotjáról , az a' köz példa beszéd : *Extra Hungariam non est vita , si est vita , non est ita* ?

F. Oh ! távól légyen ! mi nagy jármok alatt nyögünk .

K. Hogy hogy ! mitsoda jármok alatt ?

F. A' Deák nyelv jármái alatt . p. 792.

K. Kívánkoztok é alólok ki szabadúlni ?

F. Nem , mert mi szeretünk azok alatt nyög-
ni , sőt annak szeretetét , óh fájdalom , annyira bé
nyomtuk a' leg tudatlanabb Embereink fejekbe is ,
hogy oskolának se tartja , ha tsak az *Epitomét* 's
Pyrítést nem hallja benne hangoztatni !!! p. 793.

K.

K. Van é a' Magyaroknak Bálványjok?

F. Igen is vagyok.

K. Mitsoda Bálványt tartanak?

F. A' Deák nyelvet.

K. Mit tartotok ti szépnek?

F. Mi csak azt tartjuk szépnek, a' hol a' Rómaiak el rontották a' Görög nyelvet, p. o. *Sophotatos Hellénón, Sapientissimus Græcorum, pag. 753.*

K. Talán hát nem nagy mértékben vagyok ti bennetek Magyarokbann az esméret?

F. Csak rész szerént van mi bennünk, Pál Apostol tanítása szerent az esméret, — csak lantornán által látunk, — homályoson!

K. Valyon el jő é valaha ti reátok nézve a' tökéleteslég? Valyon értek é ti, mostani gyermeklégték után valaha Férjfiort?

F. Már azt nem tudom: — ha csak a' *Kúmai Sybilla'* bűvár Tudósai helyettem most egylizer jövendőt nem mondanak. p. 793.

K. A' ti készítendő Énekes Könyvetekben, mistoda Énekek lesznek Tóldalékúl?

F. Különös Solennitásokra alkalmaztatandó Énekek, p. o. a' Vallás szabadságáért 's virágzásáért, — a' haza békeslégéért, *Szárazslágért, 's a' t.* pag. 789.

K. Hát a' Szárazslágért lesznek benne Énekek?

F. Igen is, szinte úgy, mint a' haza békeslégéért 's a' t.

K. Talán inkább a' Szárazslág el fordításáért akartad mondani?

F. Nem; hanem a' Szárazslágért, mert M. Ur, a' nevezett helyen csak arra adott engedelmet.

K. Van é már Katechismustok?

F. Nintsen; de reménylyük hogy lesz háromféle is, úgymint: *Kitsiny, Közép, és Nagy Katechismusunk.*

K. Talán hát még el fintsz egyik is kezdve?

F. Még ugyan el kezdve egyik fintsen, hanem a' Kis Katechismus szerentsénkre be van rekelztve.

K. Mit bezéllsz? el fintsz kezdve, még is már bé vólna rekelztve?

F.

F. Igen is ; nints el kezdve de be van re-
keshzve.

K. De nem tréfálsz ?

F. Leg kissebbet sem.

K. Kitsoda rekesztette bé, még minekelöt-
te el kezdette volna ?

F. Márton Úr, pag. 779. ilyen szókkal : } *Imé
fiaim ! ezeket tanítja a' tiszta okosság, 's termé-
szeti Erköltsi Vallás az emberről, az ő kötelességei-
ről, és az Istenről ! Ugyan ezeket tanítja a' Keresz-
tyén Vallás is, de sokkal bővebben 's tökéletesebben !
De ezt majd a' jövő Esztendőbe fogjátok tanulni a'
Közép Katechismusból.*

Márton Úr, ezen maga Pasquindéjának Kér-
désekre és Feleletekre lett szaggatásából által lát-
hatja, hogy a' Kérdések és Feleletek által való ta-
nítás módja, koránt sem ellenkezik oly felettébb és
oly egyenesenn az okos tanítás mesterfégével, mint
M. Úr p. 782. állítja. Leg alább ezen Kérdéseket és
Feleleteket, mutatta a' Fordító, némely olyan Ba-
rátinak, a' kik M. Úr könyvét olvasták, még is most
újságnak tetfzett előttök ezen *Pasquinade*, holott
itt, leg kissebb lintsen adva a' M. Úr szavaihoz, és
azoknak értelmekhez. De most ezen dolog felett
nem tölti a' Fordító az időt, hanem viszsa fo. dúl,
a' maga *Antinómia*ra. Azon fogadkozik hát M.
Úr a' *Nemzet Pasquindéjábann*, hogy mi *Magya-
rok Filozófusok nem vagyunk*, gondolkodni nem tu-
dunk 's a' t. Valólaggal jeles egy Compliment a'
Nemzet előtt ! éppen olyan forma, mint a' milyen-
nel a' R. Kathólíka Vallást tiszteli meg M. Úr, a'
Morál 46. 50. 60. 's más leveleinn. No! no! M. Úr!
— — oportet esse memorem. Hogy ne vólnának a'
Magyarok közt Filozófusok ? holott maga M. Úr,
az *Ajánló Levél* 9 és 23 *levele* n, két ízben nevezi
a' maga Tanítványit Filozófusoknak, még pedig,
koránt sem olyan értelembenn, mint az oskolák-
bann Filozófiát tanulókat szoktak nevezni Filozó-
fusoknak. Ofztán, maga is M. Úr, hogy ne vólna
Filo-

Filosófus, ha Tanítványit azokká tudta tenni?
Vagy talán tsak *fungitur*

— — — *vice cotis, acutum*

Reddere quæ ferrum valet exfors ipsa secandi?

Ezt nem lehet fel tenni, mert p. 807. Jóh Könyvére *Filosófusi Exegesist* készül tartani; ezenkívül p. 719. a' *Stofch* Theológiáját *Filosófusi* kezekkel trantsérozza; nem lehet pedig gondolni, hogy generositása meg engedte volna, *Filosófusi* kezeket mástól költsön kérni. Külömben is úgy illik, hogy a' mely hibát másoknak szemekre merünk vetni, azt magunkbann nem érezzük :

Loripedem rectus derideat, Aethyopem albus,

mikor tehát másokat tsúfol M. Úr, fel teszi, hogy maga azon hibától üress. Az 692. levelen, *Filosófus Olvasóira* bízza M. Úr, hogy azok ítéljék meg, jól fordította é ezen szókat: *Proportió 's a' t.* úgyde ha nintsenek a' Magyarok közt *Filosófusok*; kiket szállít ott meg? és kik fogják azt meg ítélni. — Azomban bizonyossá teheti a' Fordító M. Urat, hogy kivált, a' *Lutheranusok* közt, sokkal bizonyosabb *Adeptusai* vagynak mindenféle *Filosófiának*, mint M. Úr, és Tanítványi; leg alább tehát, azokat ki kell vala a' *Pasquinusbann* venni a' tsúfolás alól, ha szinte a' maga *Confessióján* lévőket gáttá tsínálta, és azokat oly kevélyen tapodta is, mint — *Diogenes a' Plató paplanját*. Kár hogy M. Úr az országnak tudományos állapotjával oly igen esmeretlen, mert ha sok *Augustánus ifjú* emberekkel beszéllene, kéntelen volna által látni, hogy valamikor ezután a' maga könyvébenn ezeket a' szókat meg látná: *mi Magyarok Filofofusok nem vagyunk, gondolkodni nem tudunk 's a' t.* mind annyiszor a' maga tulajdon fejét kellene M. Úrnak tapogatni; ezenkívül mindjárt meg tudna ezen kérdésre is felelni: valyon a' *Rómaiakbann* vólt é az hajdan nagyobb ostobaság, hogy ők a' *Superlativus mellé Genitivust Plurálist* tettek; vagy pedig ma nagyobb é az gorombaságnak, mikor valaki a' *közönség* eleibe ki áll, és egy egész *Nemzetet*, azzal herze

herze hirtzál, hogy az gondolkodni nem tud 's a' t. A' ki ilyet tselekezik, azt közönségesenn, Attya mezteleniségét mások előtt fel fedező *Kám*-nak, és maga tézkrét bé motskoló madárnak szokták nevezni :

*Ut nemo in se se tentat descendere ! nemo ;
Sed præcedenti spectatur mantica tergo.*

Pers. Sat. IV.

Valamint pedig állításai, szinte úgy kívánfágai is sokszor ellenkeznek M. Úrnak egymással ; úgy hogy lehetetlen az embernek *Antinomidba* nem jöni , és soha nem lehet tudni , már melyik kívánfágát te-lyesítsük 's fogadjuk ; p. o. *Előbeszédje 37. levelén, Beati Simplicis*-nek tsúfolja mind azokat, valakik a' *Szó-tárt* olvasván, változás nem esik Gondolat formájokon , ellenben már a' 42 és 43 leveleken sze-
lídebb ábrázatba öltözik , és meg engedi , hogy a' mely olvasók némely tárgyakbann vele meg nem egyeznek ; ám bizvást maradjanak meg régi értelmebenn. *Eleitől fogva ily tarka barka volt úgymond a' világ. Hadd légyen hát továbbra is olyan 's a' t. Jobb szánni a' tévelygőt mint arra haragudni 's a' t. Soha se ítélteünk mással erővel , úgy , a' mint mi ítélünk. Leg alább ezt az Atyafiságos el tūrést parantsolja , mind a' tisztá okosság , mind a' Kereztien vallás lelke. Így tud M. Úr a' maga szájából, hol hideget hol meleget fúvallani , a' mint azt az indúlatok diktálják. Lássunk más példát : pag. 790. öröm tapsolással emlegeti M. Úr , hogy a' mely *Enekes Könyv* az 1791. esztendőbeli 'Sinaton projectumbann volt , el nem készülhetett, mivel a' most élő Magyarok alkalmatlanok annak készítésére , azért is azt mondja , hogy még húz vagy harmintz esztendőt kell várunk 's a' t. A' következő levelen is tiltja , hogy se Katechismusokhoz , sem Enekek tsinálásához , a' most élők hozzá ne fogjanak , mivel mi sem Filozófusok , sem Exegéták 's a' t. nem vagyunk. Már tehát azt gondolná az ember , hogy M. Úrnak , ez a' meg határozott szándéka , hogy az említett húz vagy harmintz esztendőt meg várjuk ; de már p. 793. más parantsolatot küld reánk ,
ilyen*

ilyen szókkal: *Mindazáltal háládatlan hidegségnek esznerném azt állítani, hogy ezen idő pont el jött előttis nem kellene igyekeznünk! Távol légyen tőlem ez a képtelen gondolat's állítás! De igyekezzünk és írjunk! — semmi se lett egyszerre tökéletessé! minden dolgok csak lassú lépésekkel haladnak elő a' nagyobb nagyobb tökéletességre. Ha így vagyon a' dolog, miért akar hát velünk húz vagy harmintz esztendő várni? miért örül, hogy a' 'Sinat projectuma füstbe mentt? Avagy gondolja é M. Úr, hogy mostani Tanítványi, húz vagy harmintz esztendő múlva, olyan tökéletes Katechismusokat 's Enekeket készíthetnek, melyek azután csak negyven vagy ötven esztendővel is a' Crisist, és az akkor élendő emberek Filozófusi kezeiknek trantsétozását ki állánák? annyival inkább, hogy azok az örökké valóságig tennék a' szólgálatot? Nem lennének így igazak az *Előbeszéd* ezen szavai p. 36. Gondolhatatlan az az idő pont, a' melyben a' gondolkozás, 's a' Tudományok nevedése valami *Præscriptióval* meg köthetne. Könnyű el gondolni, hogy a' *Varjak*, *Adám* idejében is csak úgy károgtak, mint ma — de hogy az emberek is, akár mi tökéletességben is, nagyobb nagyobb grádusra nem mehetnének annál, a' mire egyszer el verekedtek, azt kétség kívül senki velem együtt magával el nem hitetheti. — Sokkal consequentebb lesz vala hát M. Úr magával, ha azt mondja vala, hogy nagy kár volt a' projectumban volt könyveknek el nem készülni, a' mostani emberek számára, hiszen a' maradék ha szerette volna, jó a' jó, ha pedig nem szerette volna, viseltt volna gondot ő is magáról; hiszen külömben is, a' miot M. Úr bizonyítja p. 753. Szinte olyan butáknak fog minket a' maradék tartani, mint a' milyeneknek nekünk most tetszenek a' mi ditsőséges eleink, és szinte annyival fogja az magát mi nálunknál okosabbnak tartani, mennyivel M. Úr tartja magát jobb Magyarinak a' maga tizedik *Nagy Apjánál*. Olstán, ha magunk nem tudunk írni, fordítsunk, hiszen Morált se tudunk írni, 's fordítottunk. Stralsundtól fogva Geneváig, minden nagyobb városok változtatták a' falka*

falka esztendőekben magok énekes könyveiket, azokból szinte úgy fordíthatunk, mint *Schmid*ből. — Ezek lesznek vala a' M. Úr pennájábann consequent szók. — A' mi pedig ezen Levelek Fordítóját illeti, már ő, a' maga meg állított Principiumi szerént, semmit más nyelvből Magyarra fordítani, ha rajta állana, nem hagyna. Abbann a' társalágbann, melyet ő *Plátó é* formájára a' maga Fántásiájábann készített, Fordítók nintsenek; mert ő úgy tartja, hogy mind addig *Galagonyákból Tzedrusokká* nem válhatunk, valameddig forgatunk, és valameddig, a' *Kritika Filozófusok* szokása szerént, mások után vakkon megyünk. A' ki originál nem tud lenni, hallgasson. Elhetetlen gyáva ember az, a' ki annál, a' mit le fordít, jobbat nem tud írni. A' Poétákat ide nem kell érteni, hanem tsak a' Tudományos könyveket, Morált, 's a' t. A' Fordítás homályossággal és reánk nem tartozó dólgoikkal szokott járni. Olvasnunk, studiroznunk, követnünk, mulhatalanúl kell a' külföldiekét, 's velek vetélkednünk, tsak hogy le forgatásokat kerüljük. Mind a' régiekből, mind az újjakból, szedjük ki, *D' Alembert* tanátsa szerént, *nem mind azt, a' mit gondoltak, hanem azt, a' mit jól gondoltak*. Hogy a' Fordító maga is, most egyszer a' *Fordítás Bűnébe* esett, melytől ő gyermekléjétől fogva annyira irtódzott, azzal tsak azoknak akarta kedveket keresni, a' kik olyan rosz és alaton ítélletel vagynak Nemzetek felől, mint M. Úr, és a' kik, mint az Oláhok nem hiszik Pappok szavát, ha tsak könyvből nem olvassa: fel sem vesznek valamit, ha Magyarból származott, és vagy Német, vagy más nem mondotta 's találta.

De lám meg is mutatá a' Fordító, hogy ő nem tsupa Fordító, hanem az Író mellé, akar bal, akar jobb felől oda illik, és annak árnyéka, ötlet láthatatlanná nem teszi. — Magok más Nemzetek nem gondolkodnak a' Magyarok felől, koránt is oly tsúfosan mint M. Úr, melyre mind régi, mind új bizonyosságokat lehetne elő hozni, ha itt arra való hely vólna. Magunk pedig tudhatjuk, ha akarjuk, hogy a' Magyar originál munkákbann, koránt lints annyi szó szaporítás, mint szokott lenni más Nemzeteké-

benn, kivált a' Némekébe; azomban a' Magyar originálok világosabban, érthetőbben szoktak írni mint más Nemzetek.

Vérzik az ember szíve mikor p. 808. M. Úrnak ilyen érzékeny panaszát olvassa: *Magam tapasztalásából tudom, mely nehezen esett, mikor dél előtt Pál Apostol Római levelének 9. 10. 11. dik Rész-ibe lévő igazságokat akartam Systémába venni; dél után pedig a' Peritrochiumokba, Ergádba, Suculába, s Cochlea Infinitába kellett az eredeti Vectisek fekteket determinálni. — Scilicet ut placidis coeant immitia, — utque serpentes avibus geminentur. De ha az ember e' keserves szókat, a' 794. levélen leírt Pápai Plánummal öszve veti; mindjárt könnyű által látni, hogy M. Úr, koránt sem fázik olyan nagyon, mint reflexióéből lehetne gyanítani, és a' szánakozás az emberből mindjárt elenyésczik, s annak helyébe, azon való tsudálgozás áll, mitsoda ortzával tudott M. Úr ilyen mondani. Apellál a' Fordító M. Úr lelkére, és bizonylágul hívja a' mellé Professor Collégáját s Tanítványit, hogy M. Úr, addig az ideig, melyben ezt írta, ebbenn a' specificált szomorú casusbann soha sem forgott, ha szinte ahoz hasonlóhann izzadhatott is. A' mitsoda igen szépen kéri tehát M. Úr p. 749. Erdemes Olvasót arra, hogy azok magokat a' tudatlan közfégtől különböztessék meg; szinte olyan szépen kéri, s meg is követi pedig a' Fordító M. Urat, hogy a' Kritikus Filosofusok szokása szerént, meg ne haragudjon, ha most még egyszer a' Fordító azt mondandja: — — oportet esse memorem. Hiszen, ezt a' keserves panaszt, vagy 1795 vagy leg fellyebb 1796 eszt. írta M. Úr, mert a' Morál az utolsóbb esztendőbenn már ki jött. Ugyde ha p. 794. a' Pápai Tudományos Plánumot meg tekintjük: ott a' Mechanika tanítása 1797. esztendőre van ki rendelve; hogy panaszkozhatik tehát arról M. Úr, az előtt akarmelyik esztendőbenn, hogy a' maga Tanítványinak a' Peritrochiumokba s a' t. kellett az eredeti Vectisek fekteket determinálni? holott ezeket a' Mekhánikabann szokták emlegetni. De kétfélg kívül az ilyen nem mindenek előtt esmeretes lequipedális terminusoknak emlegetése, olyan Infusio*

honis Systémája M. Úrnak, mely által magát,
 akarja Olvasóinak fejekbe bé állítani, mint Ori-
 és nem mint Embryót, vagy valami törpét. Szótár
 p. 804. mely tzélját kétfélg kívül sok *Beati Simplicio-*
sek előtt el is érte M. Úr, de a' még nem nagy por-
 téka, vagy hogy Kánt szavaival tegyem ki, az tsak
 olyan *ein Zuklatschen, über das der Philosoph errö-*
thet, der populaire Witzling aber triumphirt, und
trotzig thut. Proleg. Vorr. p. 12. Azomban a' *Be-*
ti Simpliciesek közt, vagnak olyanok, a' kiknek
 van tehetségek meg ítélni, *quid dissent cere lupinis*
 és a' kiknek fejekbenn, sokkal nagyobb Embryónak
 formálta volna magát M. Úr, ha a' Mathesisnek,
 a' Mekhánika előtt való részeiből említett volna M.
 Úr, némely valósággal nehéz kérdéseket, p. ö. a'
Sphaerica Trigonometriából's *Astronomiából*, mert a'
Peritrochiumok, *Ergáták* 's a' t. tsak az elő hasú
 Matematikusok előtt is, nem oly, rémulést okozó
Sphynxek, melyeknek *Edipusi*, minden további
 vizsgálás nélkül *Apotheosis*t érdemlenének. A' For-
 dító ugyan magáról mondhatja, hogy az ő szemei
 fehéreké, sokkal nagyobb képét vetheti-va M. Úr
 magának, ha tsak mindjárt elől az *Arithmetikábann*
 állapotott volna is meg, és ott az együgyü *Loga-*
rithmusokkal való bajlódásiról panaszkodott vol-
 na, mert úgy Mártýromságát is hihetőbbé tette vol-
 na, a' panasz is méltóbb lesz va; és a' Fordító
 minden kissébbítés nélkül fel tézsi M. Úrról, hogy
 mind a' mai napig is, minden bizonynal sokkal több
Casus Conscientiae-ket talál magának, tsak a' *Loga-*
rithmusok körül is, mint az *ageométriétosok* előtt na-
 gyon hangzó, de valósággal igen kitsiny portéka
Peritrochiumokba, *Ergátába*, *Succulába*, *trochlea*
Infinítába. — De talán azzal lehetne M. Urat men-
 teni, hogy már 1795. esztendő előtt tanította a' Me-
 khánikát Tanítványinak, de azt:

— — *crédit Judæus apella* :
 annak el hívését az iskolának akkori tsetsemősége
 nem engedi meg. — Már a' más lenne, ha azzal
 mentené magát M. Úr, hogy tsak készült arra,
 hogy majd 1797. eszt. taníthassa Tanítványit, de ezt
 a' vallás tételt, a' M. Úr generositása nehezen bo-

tsátaná száján vagy pennáján ki. — Sok kelyeken lehet azt észre venni, hogy M. Ur, igen meg únta fzegény *empiricus* hazájafiai közt való mulatását; Szeretne azoknak alatsonyfágokon felyül emelkedni, 's a' fokalágból ki látszani, sőt Szeretne, más nemzetek után az egekig fel költözni; melyhez jó Szerentsét is kíván a' Fordító M. Urnak, annyival inkább, mivel így osztán egy olyan lantz szem lenne M. Ur, más nemzetek, és a' Magyarok közt, (ha ugyan akkor osztán ezeket meg nem tagadná, és maga Nemzetének esmerni 's vallani nem szégyenlené) mely által mi is valahára más Nemzetekhez közelebb vonúlhatnánk, a' kik közt, 's mi közöttünk, most oly meg mérhetetlen közbe vetést tart 's prédikáll Márton Ur, melynek fel mérésére a' föld Semidiámeteré is igen szaporátlan öl lenne. De igen rít tsúfot fogunk ezen reménységünkben vallani; ha M. Ur ezután is tsak úgy repül más nemzetek után, hogy azoknak munkáit le forgatja, és azokat nekünk, mint originál munkáját úgy veti szánkba; mert így még tsak ahhoz a' légyhez teszi magát hasonlónvá, mely mikor látta volna, hogy a' fetske mely bátran repül kereftül kasúl a' pókhálókon, 's kapkodja a' pókokat; ő is neki rugtatott a' gyámoltalan, *se kérdvén se hallván* egy póknak, mint a' régi *Metafisikusok* a' *Metafisika* írásnak; *eszébe se jutott* a' nyavalyásnak, *ha lehetséges* manipulatio é egy légynek, egy pók elkapása, *és ha lehetséges, mitsoda fel tetelek alatt, 's mitsoda határok között* lehető az: és éppen ezen a' tsekély okon, a' pókhálóbann fenn akadt.

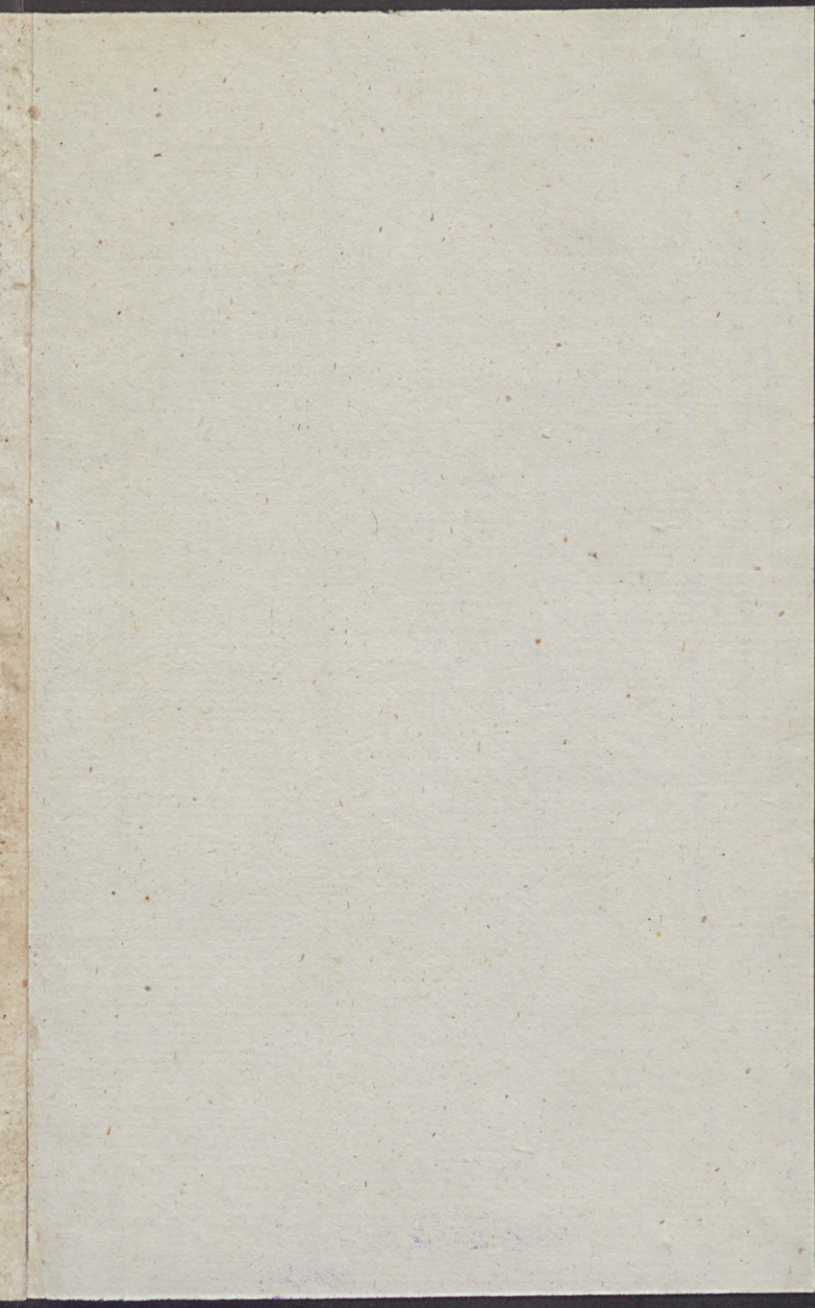
Respue quod non es; tollat sua munera cerdo.

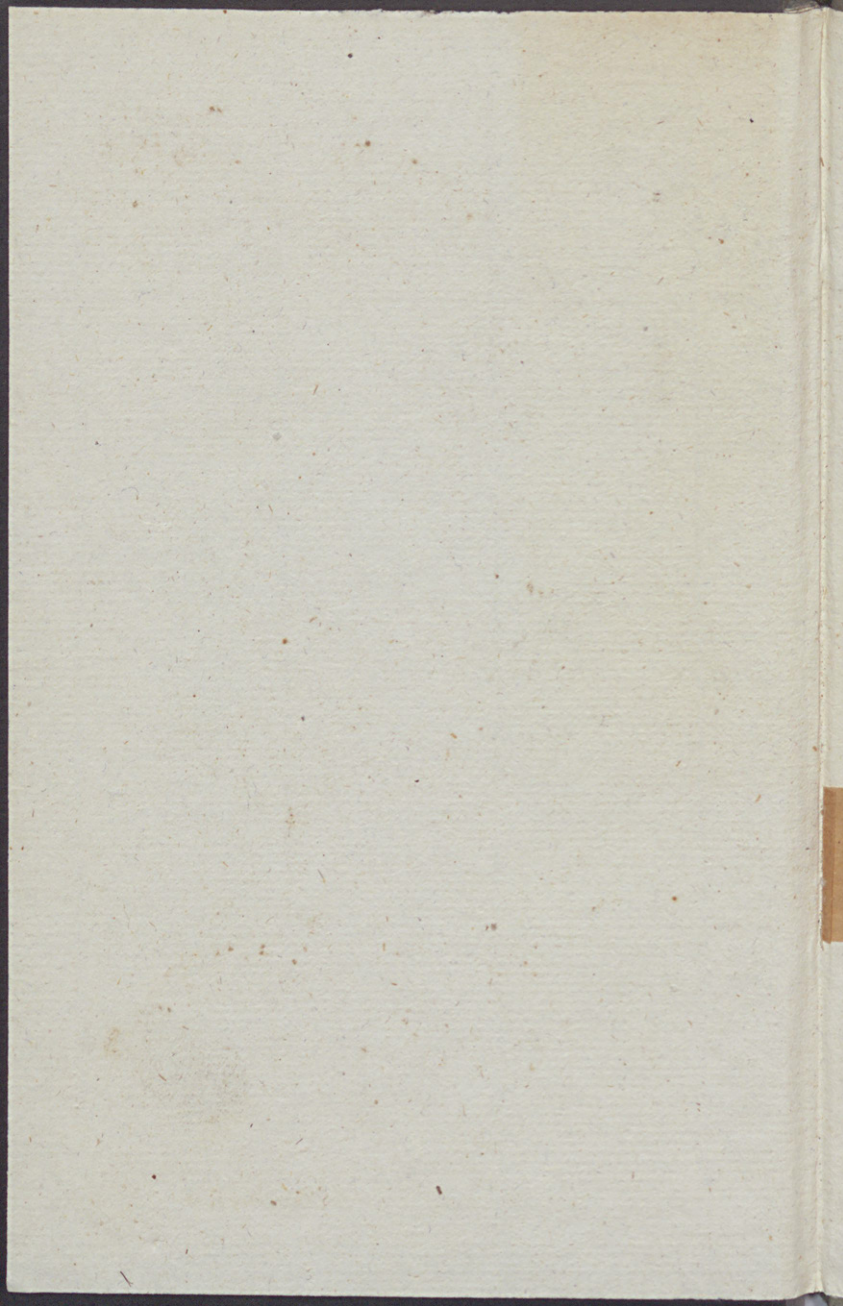
Tecum habita, et noris, quam fit tibi curta supellex. — Persius.

Most egyfzer a' Fordító concludál, de magának

R E S E R V A L.

9129-1924

756882

756.882

756882

